

Prejeto 25/8 1917

7. in 8. 21

DOMIN SVETI

TRIDESETI LETNIK

1917

URE DIL DR. IZ. CANKAR

Vsebina št. 7-8.

Članki: Kronika gospoda Urbana (F. S. Finžgar) 193. — V ruskem Turkestanu (Dr. Ivan Knific) 195. — Podobe iz sanj (Ivan Cankar) 204. — Zunanji vplivi na slov. narodno pesem (Dr. Fr. Kimovec) 207. — Legende o sv. Francišku (Ksaver Meško) 214. — Berači (Ivan Pregelj) 218. — Literarna tradicija v »Evangelijih in listih« (Dr. A. Breznik) 225. — Brez oči (Ivan Dornik) 231. — Dan solca (Ivan Dornik) 233. — Rimska satira (Fr. Omerza) 234.

Pesmi: Misterij 201. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (Prevel in razložil J. D.) 202. — Rapsodova zahvalna molitev (Ivan Pregelj) 218.

Književnost: Kratka zgodovina slovenskega slovstva (J. Debevec) 238. — Ob 50 letnici dr. Janeza Ev. Kreka (Izidor Cankar) 229. — Luis Coloma: Boy (J. Debevec) 229.

Koncerti: Koncert Vušković (Stanko Premrl) 230. — Koncert Korian-Rypl (Stanko Premrl) 230.

To in ono: Franc Levec. Nekrolog (Dr. Janko Bezjak) 230.

Drobiž: O slovenskem gledališču (Fr. Skrbinšek) 245. — Mohorjeva družba (France Bevk) 246. — Telesne vaje stražnika (Ivan Cankar) 247. — Rdeče vrste (France Bevk) 248.

DOM IN SVET izhaja vsakega prvega v mesecu (med vojsko šestkrat na leto v dvojnih zvezkih). — Naročnina K 10.—, za dijake K 7.—.

Odgovorni urednik dr. Izidor Cankar, Ljubljana, Marijanišče.
Upravništvo v Ljubljani, Katoliška tiskarna.

Kronika gospoda Urbana.

F. S. Finžgar.

Ne zaradi tega, da bi mi bilo dolgčas, tudi ne zavoljo veselja, ki ga nimam in ga nisem imel nikoli, veselja namreč do starih, sivih listin, ki diše po plesnobi, ampak zaradi tistega železnega obroča, ki mi ga je zvaril sedanjí čas — menda ne samo meni — krog sence, čez čelo krog in krog glave, da ne morem slutiti niti bodočnosti, katere perspektiva se vsak dan na novo izprevrže, niti gledati sedanjosti, ki je do ogabnosti čezdalje groznejša, zavoljo tega sem ubežal sedanjosti in se skril prihodnosti — v arhiv. Pokleknil sem k spodnji polici in segel po svežnjih stoletje starih. Iskal nisem v njih prav ničesar. In vendar sem jih odvijal in bral lenobno, brez zanimanja, postavim: »Osnanilo zesarškiga kr. Ilirskiga Poglavarštva«, ali »Pravda eniga podložniga«, in »Postava sa volo ognja, ki nam da na snanje, inu naš podvuzhi...« In zopet velik zvezek pobotnic. Zunaj je bilo zapisano z zarjavelim črnilom: »Contribution«. Razvijem. Tiskani formulari, spodaj privihnjnen ogel s pečatom, drugo popisano s petljasto baročno pisavo. Gledam letnice: 1777, 1804, 1810, 1813 itd. Kar naenkrat pa mi izdrsne izmed pobotnic nekaj listov, hudo orumenelih, manjše oblike, brez tiska. Začnem brati. Zanimanje raste. Naglo sem povezal vse listine spet v svežnje, jih zložil v predal, tisti rokopis pa vzel seboj in ga bral in bral; večkrat zelo s težavo, kake posamezne besede nisem mogel prebrati. Toda celota mi je razodela kos kronike

gospoda Urbana. Morda utegne zanimati še koga. Takale je:

7. avgusta 1813. Danes sem šel obhajati v hribe. Stari Marin bo umrl. Deset let že ni videl sina. Na vojsko so ga vzeli. Mož pravzaprav ni nič bolan. Sama žalost ga bo ujedla. O, vojska, ti si delo hudiča, ki mu je ime Napuh in se piše Poželjenje oči. Od tam sem šel skozi Ločnico, da pogledam svoje konje. Pri vodi sem našel pet francoskih vojakov, ki so ribe lovili. Desetkrat sem jim že povedal, da je ribištvo moje. Kdo se zmeni za moje in za tvoje. Še ozrli se niso. In jaz sem jim voščil bon jour. Hinavec. V teh časih imamo vsi jezik zato, da skrijemo, kar imamo v srcu. Nato sem se previdno smukal ob grmih, da niso opazili, kam sem krenil. Če izvahajo moje skrite konje, sem ob nje. Hlapec se me ni ustrašil, ko sem nenadoma priril skozi grmovje. Pangrc je res poštenjak. Za Božič sem mu obljubil čizme. Vsak dan lazi po Govejeku in Krvajeku ter žanje travo za konje. Čisto malo so zmedleli. Samo Bog varuj, če se to potegne čez zimo. Sv. Štefan, lepo te prosim, šest funtov sveč ti obljubim, če mi jih obvaruješ. Izdal me vendar ne bo nihče. Naši ljudje so dobri. V tla gledajo in potpre do zadnjega. Ni ga izdajavca med njimi. Tudi njim bom odpisal nekaj tlake in odpustil po en snop desetine. — Hruško ržišnico so mi tačas vso obrali, do zadnjega pečlja. Dekla Marina je šla nadnje. Pa so jo napodili s sabljami. E,

hruška, kakor je bila dobra in je je bilo škoda, naj bo, kjer hoče; le konji, konji!

9. avgusta. Na Sorskem polju, od Kranja sem, so videli cesarske. Prenkar je prišel iz Ljubljane in pravil, da se Francoz pripravla.

10. avgusta. Je že res. Danes so prihrumeli konjiki v vas. To so prve patrole. Ves hlev so mi zasedli. Junčkom in teličkom smo zagradili pri kozoletu. Konjiki so še drugače ošabni kot pešci. Vse gre ž njimi: seno s svisli, detelja s polja, ječmen iz kozoleta. Dolgopeti seržant cvenklja z ostrogami po vasi in kriči z visokim glasom, kot bi se vozil nad vasjo žvižgajoči jastrebi in prežali na kokoši. K meni je prijkala Mlinarica in vila z rokami. Pobrli so ji skoro vse seno in deteljo. Martinčič je pa zvit. Od same lenobe se mu ni ljubilo kidati hleva. Zato je z gnojem spravil živino pod strop. Postavili so tudi k njemu konje. Ali konji so trkali z glavami v tramove. Jezni so jih odvezali in šli. Martinčič, kajon, pa pije in se nam smeji.

25. avgusta. Več dni nisem utegnil nič zapisati. Moj Bog, pri nas je Babilon. Krog Medvod je vse belo šotorov. Generala Belottija čete korakajo od Ljubljane gori. Kot mravljje gomaze vsepovsodi. Vse dere v Medvode in zija. Posebno ženske. Namesto da bi mlatile. Le čakajte, ne odpuštim Vam tlake in tudi desetine ne. Vendar po pravici zapisano: Vse niso take. Mnogo jih joka in molí. Včeraj sem bil v Medvodah. Sedaj vem, kaj je vojska. Narobe so postavili božjo besedo: »Stóri dobro, varuj se hudega«, in so sklenili: »Delajmo hudo in varujmo se dobrega.« Videl sem jih, da so poleg poti hodili po travi in jezdili skozi proso. Staremu Tosniku je šlo na jok, ko je gledal. Pogleli so po vrtu v najlepšo travo. Ko so ugledali naprezlo jablano, je splezal nekdo nanjo. Pa ni potresel. S sabljo je sekal in klatil, da so pojedli za tri leta ves sad. Nato so se pripravili kuhat večerjo. Nekaj jih je planilo v skladalnicu drov, drugim se ni ljubilo do hiš. Stopili so k ograji, vsak je zagrabil svoj kol in svojo planko, parkrat je zahreščalo in plotu ni bilo več. Starega Tosnika sem tolažil. Pa sem ga slabo znal, ko me je tako srce bolelo. Domov grede sem videl pod Presko prihod vozatajev. Velike, težke mrhe imajo. Po šest v enem vozu. Ne posestniki, ti se od bolečine nismo mogli, ampak zemlja je zajokala pod kopiti in kolesi. Detelja, oves, ajda, otava — vse izginilo in pokazale so se črne lise. Kako bomo živeli? In še vedno vleče burja, ni je meglice, ki bi nam obetala dežja. Torej vojska in huda letina!

26. avgusta. Uklenjena žena. Miholka je sama v bajti in z njo mož, dve leti hrom na postelji. Dva

majhna otročiča ima in dve kravi. Pred hišo vodnjak. Pred vodnjakom šotorijo vojaki. Zajemajo in zajemajo vodo prvi dan in polivajo. Miholka gleda in jo skrbi. Ko je zvečer zajela sama, je vederce podrsnilo že po tleh. »Ob vodo bom v tej suši,« je vzdihovala. Drugi dan zajemajo vojaki dalje. Miholka prosi in kaže na studenec 200 korakov pod klancem. Vojaki se ji reže. Voda je že vsa kalna. Kravi nista hoteli več piti. Ponoči bi jim šla iskat, pa ne upa skozi šotore. Tretji dan začno vojaki vnovič. Miholka se ujezi. Z rokami zamahuje, kaže na bolnika v hiši, na otročiča, na hlev. Vojaki dvigajo vodo dalje. Ponoči obesi Miholka žabico na vrata vodnjaka in ga zaklene. Zjutraj pridejo vojaki. »Bunkate, bunkate.« Žabica odleti. Miholka priteče iz hiše in kriči: »Sram vas bodi! Fejtebodi! Roparji! Sama sem, vas je ko listja in trave. Ves dan ležite, jaz delam kot živina. V pergišču bi si nanosili vode od studenca.« Na njen krik se prikaže izpod šotora eden teh višjih. Gleda — gleda, pa naglo da povelje. Vojaki jo zgrabijo, povežejo in odženo. Ali ni to zatiranje ubožcev — in če ne vpije to do neba za maščevanje? Mair je rešil siroto.

28. avgusta. Ena druga žena, uklenjena od nečistega duha. Pozno je že, pa moram še tole zapisati. Spal gotovo ne bom. Zakaj danes ta dan je zapisan s solzami v moje srce. »Kjer je mrhovina, tam se zbirajo orli,« je rekel naš križani Gospod. Še nikoli nisem natančno tega razumel. In danes razumem, da sem še to malo razumel napak. Ali kaj bom modroval, kar povem naj vsem, ki bodo brali za podučenje. Tako sem dognal: Agata Korunova je bila prva, ki je pristopila v bratovščino višnjevega bandera. Pa ne samo prva po času: Po čednosti, molitvenosti in veseli nedolžnosti vedno med prvimi. Živ človek ji ni mogel oponesti najmanjšega madeža. In če bi ji bil kdo kaj takega poskusil, ta nemarnež bi bil imel z mano opravka. Torej to Agato Korunovo je obsedel nečisti duh, ki si je izbral vojake, tuje vojake, njenega jezika nevesče, da hlapce, da so pripomogli, česar sam ne bi bil zmogel nikoli. Takale je ta njena kakor žalostna tako resnična zgodba: V cerkvi sem opazil, da se nekatere, za vratni tiste nastave, zaljšajo z rečmi, ki jih ni bilo nikoli pri nas. Odkar tabori vojska tukaj, so se znašle. In pogrešil sem jih, da jih ni pri nauku, in so se izgovarjale, da hodijo jagode brat. O jagode hudičeve, roženkranc za romanje v pekel. Ali na Agati nisem opazil ničesar in je nisem pogrešil pri nauku. Zato sem jo postavil očitno pri bratovščini višnjevega bandera za zgled in posnemanje. In tedaj se vzdigne ženska in mi pove: »Zaradi jagod nas preganjate, njo, pri kateri

petelinci lepi seržant, za Agato ste pa slepi.« — »Koga?« sem se razsrdil, kakor sem zgoraj napovedal, »obreklijvka!« Takrat so pa vse zavpile po vrsti: »Res je, res je. Svilene nogavice nosi, prstan in uhane iz Pariza. Mari jih je zaslužila pri Bertonu, kjer dela dnino po groši?« — »Bomo videli,« sem jim požugal in sem šel ter kar koj poklical mater na odgovor:

»Povejte, mati, tako in tako gre glas od Agate. Iz vaših rok bo Bog tirjal to dušo. Kod hodi?«

»Nikoli naj ne gledam zveličanja, če se je je dotaknil le z mezincom seržant. Ampak, če jo snubi, ali je to greh?« Meni je postalo vroče in nisem mogel drugega, kakor da sem jecjal: »Le naprej, le naprej, mati —« — »Ali naj čaka Tulčkovega Jozka, ali Boštjančkovega Tonejca, ko nimata, da bi si cokle kupila? Ta pa ima — ho —

hišo pri morju, grozdi skozi okna tišče v sobo, iz morja pa rib — da je meso na mizi v petek in svedek. Ali naj hčeri ne privoščim?« — »Za božjo voljo, mati, ali bi vi kravo kupili čez deset gorā, ali bi je ne?« — »Ne bi je.« — »No torej in hčer prodajate na konec sveta človeku, ki ne veste, če je krščen. Mati, kaj pomaga človeku, če ves svet pridobi, na svoji duši pa škodo trpi.« — »To pravite vi, ko imate desetino in tlako — reveži si pa moramo najprej pomagati na bolje.« — »Kriste,« sem vzkliknil, ženska je pa zaprla vrata in odšla. Danes pa — o moj dobri, pravični Bog — danes je prijo-kala Agata, mi povedala, da bodo zibali, da je seržant oženjen — in da mora od sramote sama v vodo. O pravični Bog, ljudje so postali kot neumna živina in bodo poginili v lastnem blatu, kot govori sveti Duh. (Dalje.)

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

14. Kako živé Rusi v Taškentu.

Srednjo Azijo loči od Rusije na zahodu široko Kaspisko morje, na severu in vzhodu pa neizmerne puščave in stepe. Turkestanici živé sicer v državi sami, vendar pa tako daleč od ostalih pokrajin, da ne pretiravamo prehudo, če imenujemo to gubernijo — kolonijo. Izseljenci se sicer ne izneverijo domačim šegam in navadam, toda življenje po kolonijah je v marsičem drugačno nego v domovini. Mož, ki je 15 let kot uradnik-zvezdoslovec preživel v Taškentu, nam obširneje popisuje¹ tako življenje; posnamem le par zanimivosti.

Ko so Rusi zavojevali Turkestan, so hoteli tja doli pustolovci, podobno kot svojčas v ravnokar odkrito Ameriko. Podjetne trgovce je tiral v tujno pohlep po bogastvu. Marsikomu je bila sreča mila; vsotico denarja je vzel s seboj, v novi guberniji pa se mu je kopicilo premoženje. Častnike je tjakaj vabila želja, da kar najhitreje napredujejo. V Srednji Aziji so se neprestano bojevali s sosedi; zato so mnogi dosegli, po čemer so hrepneli; celo bivši podčastniki so se povzpeli do najvišjih služb. Druge pa je zanesla v Turkestan »nemila usoda«: zamerili so se predstojnikom, zadolžili se čez glavo, z razuzdanostjo in prepirljivostjo se sami izločili

iz družbe. Komur so tla postala prevročā, ker so ga preganjali upniki, ljubosumna sproga in osleparjeni znanci, se je izselil v namišljeni novi raj. Starši in predstojniki so želeli, da se Katilinarci v novih razmerah poboljšajo; če pa ostanejo lahko-mišljeni razuzdanci, bodo vsaj daleč od domačih; med istovrstnimi tovariši se ne bo nihče zgražal, kako da so izprijeni. Na skrivnem so tudi upali, da njih ljubljena ob vednih bojih s Turkestanci zaseže slavna smrt za domovino: še pozni rodovi bi jih slavili kot junake. Nižji plemiči, nemški baroni iz baltiških pokrajin, grofi, knezi, celo člani carske rodovine so se preselili v Taškent. Pisana družba je tvorila prve ruske naselbine, z nrvnostjo pa se ni ponašala...

Kdor je zašel v Turkestan, se privadil kraja in uživil v razmere, gre nerad iz gubernije. Svo-bodno, napol azijsko, napol evropsko življenje, vedro temnosnije nebo, zdravo podnebje, bujno rastlinstvo, gospodstvo nad domačini omami izseljenca, da se ne vrne na sever; če se pa vrne, mu tam ne ugaja; vse mu je pretesno, razmere malenkostne, na cesti se mora umakniti vsakomur, nebo svinčenosivo, vedno prepreženo z oblaki, sonce sije le v obrokih. Neki general, lahkoživec, da mu ni bilo para, si je izprosil dopust, da bi se v Petrogradu pozabaval; mesto namreč slovi kot shajališče veseljakov. V nekaj dneh pa je zapustil carsko prestolico in se vrnil v Taškent, češ da bi ob Nevi

¹ Franc pl. Schwarz v knjigi »Turkestan, die Wiege der indogermanischen Völker« (1900). Otdod (str. 458—526) sem povzel podatke tega odstavka.

znorel od dolgega časa. Drugega poveljnika so prestavili v večje gubernsko mesto v južni Rusiji; temu se je v Evropi zdelo tako dolgočasno, da je prosil, naj ga upokoje. Bavarec Schwarz se je po 15 letih zelo nerad ločil od Turkestanu; ko je bival že 10 let v domovini (v Monakovem), je še čutil nepremagljivo domotožje po Taškentu.

Kakor se ameriški Yankeei razlikujejo od Angležev, čeprav izhajajo iz njih rodu, se je tudi pri ruskih srednjeazijskih kolonistih razvil poseben značaj. Vsak izseljenec je doma preizkusil že marsikaj. Dolga, v prejšnjih časih tudi nevarna, je pot čez Kirgiško stepe; toda neizmerne razdalje in slabe ceste izseljencev ne strašijo prav nič. Potujejo cele tedne, uživajo samo čaj in prepečenec. Poštni vozovi odkakujejo po kamenju, da bi potniku duša zletela iz telesa, on pa v vozu še — spi. Popolna osamelost od ostalega sveta, bivanje med tatarskimi rodovi in še mnogo drugega napravi kolonista samostojnega, odločnega, pa tudi brezobzirnega, samoljubnega in — surovega. V divjih, vročih pokrajinah je izginila mehka, »široka« ruska narava.

Čudovito lahko se Rus prilagodi tujim razmeram. Drugi narodi obdrže v tujini cela stoletja lastne posebnosti. Nemci, ki sta jih Peter Veliki in Katarina II. naselila v Rusiji, se še dandanašnji tako nosijo, govoré in živé, kot njih rojaki v domovini; ruskih šeg se niso navzeli skoraj nič. Kazaki pa, ki so jih poslali v azijske pokrajine, so postali sami napol Azijci in vsaj deloma privzeli tudi jezik, nošo in navade domačinov; ohranili so le telesno zunanost: okroglasto lice in bradat obraz. Ta lastnost je velikega pomena za ruske vojake in uradnike. Država je silno razsežna, uslužbenca pa premeščajo z enega konca v drugega. Kdor je pravkar služil v Arhangelskem ali Petrogradu, ga pošljejo v Taškent, iz Tiflisa v Vladivostok itd. Nekaj časa biva častnik ali uradnik v vročih pokrajinah, nato pa na skrajno mrzlem severu; prilagodi se — volens nolens — vsakemu podnebnju, navadi vsakršnih krajevnih, družabnih in narodnostnih razmer ter se povsod počuti več ali manj — srečnega.

Značilna lastnost Evropejcev, ki dalj časa bivajo v Turkestanu, je popolna otopenlost, kakor so brezbrizni tudi domačini. Ko pride izseljenec v Taškent, je energičen, živahen in podjeten. Po nekoliko letih pa otopi, da se mu ne ljubi ne delati, ne premikati se; ne zanima se za nobeno stvar; kaj se godi po svetu, mu ni prav nič mar. Sch. pripoveduje o sebi: »Svočas sem bukve kar požiral; v mladosti sem prebral obširno knjigo, ne

da bi količkaj prenehal; v Turkestanu pa zadnja leta tedne in tedne nisem vzal v roke nikakršne knjige, časopisov nisem bral že več let. V mladosti sem bil neugnan turist. Ko sem prišel v Turkestan, so me občudovali kot izvrstnega pešca. V Taškentu pa sem se polenil tako, da me je zelo utrudila pol ure dolga pot med zvezdarno in mestom. Večina kolonistov, ki jim sredstva dopuščajo, sploh ne hodi peš. O telovadbi, borenju in s telesnim naporom združenih igrah, ki jih Angleži v Indiji strastno gojé, med Rusi v Turkestanu ni govora.«

Duševeno in telesno lenobo povzroča neznosna vročina. Poleti se že vsakdo prepoti, četudi miruje, kaj šele, če se giblje. Devet mescev je nebo čisto kot ribje oko. Ničhe ne gleda na tlakomer, saj vsakdo vé, da bo naslednji dan ravno tako jasen in vroč, kot je bil prejšnji. Tuj pregovor pa trdi, da človek ničesar težje ne prenaša, nego nepretirano vrsto jasnih dni. Zima je sicer kratka, pa zelo mrzla. Zunaj pritiska mraz, ceste pa so nepopisno blatne. Zato nihče ne zapusti gorkega gnezda, ampak se tišči le gorke peči, seveda, če mu služba ne ukazuje, da mora iti na prosto.

Čudno pa je, da se v Turkestanu živéči Rusi prav malo zanimajo za deželo, kakor tudi ne za šege in navade domačinov. Mnogo uradnikov in častnikov je leta in leta živelo v Taškentu, pa niso bili še nikdar v sartskem oddelku. Da bi se učili deželnih jezikov, se jim večinoma zdi celo poniževalno. Če že morajo občevati s Kirgizi, Sarti, Tadžiki, se poslužujejo tolmačev. Neki vojaški poveljnik, turkestarski Kazak, je razumel kirgiški prav dobro; kadar pa je imel opravka s Kirgizi, je rabil tolmača, da ne bi trpel na ugledu. Če je ta iz nemarnosti prestavljal netočno ali napačno, ga je strogo kaznoval. V novejšem času pa imajo pri službah, kjer mora uradnik občevati z ljudstvom, prednost prosilci, ki razumejo jezik domačinov.

Ruski naseljenci še rajši uporabljajo konje in vozove kot pa Sarti. Kdor le more, si kupi kočijo ali vsaj konja za ježo. Tudi izvoščki je zelo veliko. Kdo bi pač hodil peš, ko se vsakdo boji telesnega napora? Mesto je zelo razsežno. Če kdo prebiva pred mestom, bi porabil veliko časa, da bi prišel s stanovanja v urad in obratno. Poleti je prevroče, pozimi je preveč blata, konji ter izvoščki so pa jako poceni. Pozimi še gimnazijci in učenčki prijezdijo na konjih ali vsaj na oslih. Zadnjih deset let pa električni tramvaj vozi do skrajnih predmestij.

Oblačijo se kolonisti po naše. Večina si je naredila uniformo, od solarčka do generalnega guber-

natorja. Klobuka skoraj ni videti; tudi delavci nosijo kape. Vojaki se ponašajo z visokimi škornji; sicer pa ruski mužiki tiče v takih škornjih od zibeli do groba.

Na zahodu si mislimo, da so Rusi zelo umazani. Temu nasproti pa trdijo veščaki, da Rusi, tudi preprosti, glede telesne snage prekašajo vse narode v Evropi. V vsaki občini so zgradili javno kopalnišče, premožnejši se kopljejo seveda doma. V taki kopalnici si vsakdo vsaj enkrat na teden umije telo. Turkestanski izseljenci ne zaostajajo za rojaki. K temu jih sili že podnebje. V ruskem Taškentu n. pr. je krog 70 kopalnic. Kjer je dosti tekoče vode, se kopljejo tudi na prostem, da se z mrzlo vodo vsaj malo shladé. Pripomnim, da na Ruskem plavalne hlačice niso v navadi. —

Svetovnoznana je ruska gostoljubnost. Rus izda zadnjo kopejko, in če nima denarja, zastavi, česar ne potrebuje, da le postrže gostu. Mužik nese k oderuhu praznično sukno, da more prijatelja pogostiti vsaj z vodko. Pri odhodu se pa še gospodar zahvali gostu, da mu je ta izkazal izredno čast, ker je pri njem zaužil »skromno kosilce«. Pretirana gostoljubnost je uničila že marsikoga. »Komarjem« pa se dobro godi; nenapovedani smejo k znanec na zajtrk ali na večerjo, k dobremu prijatelju tudi na kosilo. Revni samci se na ta način lahko preživljajo na stroške bogatejših tovarišev. Se zamerijo zancu, če se vsaj enkrat na teden ne oglasi.

Obiskov je tudi v Turkestanu mnogo preveč. Preden gre kdo na daljšo pot in ko se vrne s potovanja, mora posetiti vse znance. Istotako mora vsem družinskim članom svojih prijateljev voščiti za god. Huda je z obiski ob Novem letu in o Veliki noči. Kdor ima mnogo znanja, tri dni teka po mestu od jutra do večera. Posluževati se počste, je skrajno žaljivo. Častniki ter uradniki morajo obiskovati v popolni uniformi in z vsemi odlikovanji, civilisti pa v črni sukni. Voščila imajo tudi dobro stran. Ob godovih pogostéh vse obiskovalce z izvrstnim predjužnikom, ki traja neredkokrat do kosila ali celo do večerje. Ob presledkih pijo, igrajo in plešejo.

Zanimive so navade o ruski Veliki noči. Silno lepo vstajenje praznujejo opolnoči. Te dni se znanci, kjerkoli se srečajo, doma, na cesti ali v cerkvi, trikrat poljubijo in pozdravijo: »Hristós voskrése!« (»Krist je vstal!«) Pravijo, da se vsled tega lepega običaja o pravoslavni Veliki noči tudi mnogo drugih kristjanov, celo židov in mohamedancev, začasno spreobrne k pravoslavju... Takrat izginejo tudi stanovski razločki, ker se po-

ljubujejo višji z nižjimi, gospoda s posli. Obiski se prično takoj po polnočnici; vsakdo jih nadaljuje, dokler ga neso noge. Ta dan pripravijo namreč po vseh družinah izvrsten zajtrk in še boljše pijačo. Ker mora obiskovalec v vsaki družini izpiti vsaj kozarec žganja ali vina, le najviše cementirani gostje v enem dnevu dokončajo obiske, drugi pa jih nadaljujejo še dva dni ali do bele nedelje. »Na velikonočni praznik je po mestih težko dobiti možaka, ki bi bil popolnoma trezen.«

Kadar odhaja predstojnik ali znanec na novo službo, pa tudi, če gre kolen na daljši dopust, mu prijatelji prirede poslovilne večer, kjer izpijejo ogromne množine šampanjca. Račun poravnajo skupno; zato si vsakdo prizadeva, da drugi ne jedo in ne pijo za njegov denar.

»Taškentci neizmerno ljubijo družbo. Marsikdo ne gre spat, če ni tekom dneva obiskal vsaj desetorice znancev, se z njimi pogovoril, jedel, pil in kartal. Nihče zvečer ne sedi za pečjo; ali sam gosti prijatelje, ali pa gre k njim v vas. V imenitnejših družinah prirede vsak teden zabaven večer, kamor pridejo vsi znanci z družinami. Ob teh sestankih godejo, pojejo, plešejo, igrajo šah ali kartajo.«

Obiskujejo se v Taškentu od poldan do štirih, od predjužnika do kosila. Pisarniška služba in pouk po šolah trajata od devetih do treh popoldan. Ob dvanajstih je nekoliko presledka, da uradniki pijo čaj, učenci pa zaužijejo malico, ki so jo prinesli s seboj. Dnevni red je večinoma ta-le: Krog osmih zjutraj je zajtrk; takrat pijo čaj in jedo kaj mrzlega: surovo maslo, sir itd. Opoldan je predjužnik (malica); zopet pijo čaj in si privoščijo znane »zakúske«: gnjat, klobase, kaviar, ribice, mrzlo pečenko ali kuretino. Obedujejo med tretjo in peto uro. Nato malo počijejo, če ne gredo, se peljejo ali pa jezdiijo na izprehod. Ob osmih je večerja: čaj z mrzlimi jedili. Večerje se navadno udeležijo tudi znanci.

Z neomejeno gostoljubnostjo v zvezi je Rusom prirojena zapravljalivost, ki se je razpasla ob času tlačanstva, ko plemiči niso vedeli, kam z denarjem in kako bi zapravili čas. Godovanja, vsaktedenski zabavni večeri, ki se jih udeležujejo vsi znanci z družinami, poslovilni večeri, novoletne, velikonočne in božične pojedine: vsaka stane po več stotakov; nihče ne mara zaostati za drugimi, ker bi ga sicer tovariši gledali postrani, češ da skopari; vsaka gospodinja hoče prekositi vrstnice. Nihče ne vé, koliko prijateljev bo vsak dan nenapovedanih prišlo k zajtrku, kosilu ali večerji. Vedno je treba skuhati za par oseb več, vsakdo

mora imeti v zalogi dosti jedil in pijače. Možaki strastno kartajo; tudi izgubo pri igri je treba postaviti v proračun.

Je pa še drug vir zapravljivosti: brezmejno število poslov, kar je tudi še ostanek nekdanjega tlačanstva. Ruske gospe mislijo, da so ustvarjene samo za reprezentanco; preponiževalno se jim zdi, da bi se doteknile česar koli pri gospodinjstvu. Zahodnoevropskih gospodinje ne priznavajo za enakopravne, češ da so le dekline in kuharice, kakor na Ruskem kmetice. Taka domišljavost je z gospodinjo prešla tudi na posle. Na Ruskem noče n. pr. nobena kuharica ali hišna zmvati poda; za to najamejo ženske iz najnižjih slojev. Tudi turkeštanski kolonisti imajo zelo veliko služinčadi. Uradnik srednjih slojev je redil pet poslov: služabnika-vojaka, kuharico, pesterno, kočijaža, perico; toda gospa, rojena Rusinja, je vrhutega vedno zahtevala hišno in še drugo pestunjo, dasiravno so družino tvorile samo štiri osebe: mož, žena in dva otroka. Res, da plača posameznega uslužbenca ne presega 30 K na mesec, pomislimo pa, da vsak izmed njih dobiva še hrano, da je mnogo poslov oženjenih ali omoženih in da mora gospodar s poslom vred preživljati tudi — vsu njegovo družino.

Ne čudimo se, da noben uradnik ali častnik v Taškentu ne izhaja z državno plačo. Kdor nima lastnega premoženja, mora zabresti v dolgove ali pa — drugod še kaj zaslužiti. Razumemo podkupljivost ruskega uradništva... Zapravljevost pa ne mori samo nižjih uradnikov, ampak tudi najvišje. General Kaufmann, osvovitelj Samarkanda, Kokanda in Hive, ustanovitelj in organizator Turkestana, je mnogo let prejemal ogromno plačo kot prvi generalni gubernator. Vsi so mislili, da je večkratni milijonar. Ko pa je umrl, si je vdova izposodila 600 rubljev, da se je preselila v Petrograd.

Največ izdatkov, zato pa tudi največ stranskih »dohodkov«, da morejo »stanu primerno« živeti, imajo turkeštanski okrajni predstojniki. Dokler so previdni, jih višji ne nadlegujejo; komur pa pridejo na sled, ga odslove in pošljejo v Sibirijo. Neki major, izvrstnega okrajni glavar, je na leto samo za šampanjca izdal sedemkrat več, nego je znašala njegova plača. O drugem predstojniku so vedeli, da je, če je zvečer izgubil pri kartah veliko vsoto, v jutro poklical tajnika in mu naročil, naj vsoto primerno razdeli med davkoplčevalce; podložni so zaigrani denar plačali kot davčne doklade.

Mislil bi kdo: Država naj častnikom in uradnikom zviša plače, pa ne bodo lezli v dolgove! Tako mnenje bi bilo zmotno, kajti z dohodki bi se zvišalo tudi zapravljanje. Veščak pravi: »Značilna

lastnost ruskih činovnikov je ta, da ne umejo varčevati, kopičiti denarja in skrbeti za prihodnost; vse zapravijo s prijatelji in znanci. Tekom desetletij nisem izsledil Rusa, ki bi goljufal in poneverjal, da obogati; to delajo le Poljaki pa kršćeni Židje, s katerimi se glede podkupljivosti in brezvestnosti pristen Rus niti oddaleč ne more primerjati.« Bogaté torej uradniki — židovskega pokolenja, ki jim tudi ne zameri, da skoparijo in ne zahajajo v družbo.¹ —

Poselsko vprašanje taškentskim naseljencem povzroča mnogo skrbi. Primanjkuje žensk. Sartinj ne najemajo, ker so mohamedanski predpisi glede ženskega spola zelo strogi, pa tudi zato, ker Sartinja ne razume ruski, Rusinja ne sartski. Izjemoma sprejmejo Kirgizince, ki so verski bolj »strpne«, uporabljajo pa jih le — v hlevu. Večina ženskih uslužbencev so žene ruskih prostakov. Izprva jih je bilo malo. Ko pa se je v domovini razvedelo, koliko da zaslužijo take žene v Taškentu kot kuharice, pesterne, perice itd., so hitele soproge za možmi. Prepeljejo jih v Turkestan na državne stroške in jih tudi zastoj preživljajo, dokler so možje pri vojaki. Laglje dobé možkih poslov. Uradnikom pridelé za potrebo vojaka. Dosluženi prostaki se radi naselijo v Taškentu in postanejo vozniki, kuharji in služabniki. Kolonisti najemajo tudi domačine: Sarte, Tadžike, Tatare. »Kakega domačina mora vsakdo vzeti za posla. Ko bi kdo imel same Ruse, bi prišel v nemalo zadrego ob najvažnejših prilikah, kajti ob praznikih so vsi Rusi — pijani.« Ker ni postreščkov, čaka na bazarju brez števila sartovskih dečkov, da kuharicam pomagajo kot strežniki. Kupljeno blago nosijo kar v vrhnji suknji, ki jo privzdignejo od zadaj, potegnejo konca čez rame in ustvarijo bisago, v katero nalože delodajalke meso, krompir, zelje, kruh, kuhinjsko posodo, ribe, žive race in kokoši, vse navzkriž.

Uslužbenec najemajo na preprost način. Gospodar gre na trg, kjer čakajo možki in ženske, ki bi radi v službo, in si izbere, kogar hoče. V Taškentu niso v navadi ne poselske knjižice, ne priporočila. Zato se pri izbiri marsikdo zmoti in šele kasneje spozna, da ženska, ki jo je najel za kuharico, ne zna skuhati najnavadnejše juhe, da likarica likalnika niti ne pozna, da novi kočijaž še nikdar ni opravljal konj, da je novi služabnik izurjen tat

¹ Glede tujev, ki stopijo v rusko službo, je Peter Veľiki dal praktično navodilo: »Angležem dajte kar največje plače, kajti zapravili ne bodo samo teh, marveč tudi lastno premoženje; Lahom pa dajte prav majhne plače, kajti skopuhi ne zapravijo nič in znosijo vse iz dežele.«

in postopač. Sch. pripoveduje, da je nekaj sprejel kuharja, o katerem je po enem letu izvedel, da je — poleg drugih zločinov — že več ljudi umoril in da je najbrž spraval s sveta tudi prejšnjo gospodinjno, soprogo ruskega polkovnika. Odslové posla na še preprostejši način: kar zapodé ga. Pa tudi služničad se poslužuje iste pravice: komur ne ugaja več, popusti službo, kadar se mu zdi, večinoma takrat, ko ga najbolj potrebujejo.

Najvažnejši lastnosti ruskih poslov v Turkestanu sta pijančevanje in nepoštenost; gospodarja goljufajo in oškodujejo, kjer in kolikor morejo. Vendar pa so taki posli skrajno postrežljivi in vljudni; če jih tepo in grdo ravnavo z njimi, ne godrnjajo; zdi se jim, da mora tako biti. Sarti so še manj pošteni kot Rusi, ker so bolj prebrisani kot ruski kmet; pa tudi okolico poznajo bolje; če so poneverili ali ukradli večjo vsoto, izginejo brez sledu. Prekašajo pa Ruse v tem, da so vedno trenzi.

S posli postopajo dokaj surovo. Gospodar služabnika za vsako malenkost tepe in zmerja; najnavadnejša psovka je »sobáčij sin« (sobáka = pes). Žalostno pri vsem tem pa je, da služabništvo največkrat ne zasluži, da bi z njim ravnali dostojneje. Če je namreč »bárin« prijazen in obziren, se posel prevzame, nermarno opravlja službo, ne uboga in še psuje gospodarja. Nižji sloji smatrajo popustljivost in prijaznost za slabost in omejenost. Hlapčevski duh, preostanek starega tlačanstva, še vedno tiči v preprostem ruskem narodu. »Če gospodar obdaruje posla, se ta vrže na tla in se jih dotakne s čelom, prav kakor nekdanji Perzi pred kraljem. Istotako se obnašajo uslužbenci, ko se poslavljajo od gospode.«

Da rusko činovništvo za turkestarskimi domačini¹ ne ravna lepše kot z rojaki, je umljivo. Najbolj se znašajo nad prebivalstvom preprosti Rusi: služabniki pa vojaki, predvsem še Kazaki; saj so nižji trinogi najhujši. Ob medsebojnem »občevanju« igra bolj precejšnje vlogo. Če se domačin pravčasno ne umakne, takoj okusi nagajko ali palico. Temu se Sarti ne čudijo; saj so njih prejšnji knezi in uradniki z njimi postopali še grje. —

V Turkestanu živéči Evropejci ne uživajo vseh z a b a v , kot njih vrstniki v domovini, brez njih pa tudi niso. Taškentcem n. pr. ne primanjkuje plesov, koncertov in veselíc. Vojaška godba igra

skoraj vsak dan: na gubernatorjevem vrtu, ob častniškem kazinu ali pa v mestnem parku; tudi v zasebnih lokalih in restavracijah priredé mnogo koncertov. Včasih uprizarjajo celo gledališke predstave. Posebno veliko veselíc in plesov je pred pustom, ko tudi po cestah nastopajo maske. V kazinu je mnogo biljardov, poleg hiše pa strelišče. Samo kegljišča nimajo nikakršnega; Rusi se za ta pristno nemški šport ne zanimajo. Reveži so pa tisti, ki bivajo po naselbinah, koder je komaj deseterica Rusov, zlasti če nimajo družine; dolgčas preganjajo s kartanjem in pijačo.

Kvartopirstvo se je med Rusi zelo razširilo. Igrajo strastno, ne le moški, marveč tudi dame in gospodične. V Taškentu je malo družin, kjer zvečer ne bi kartali. Pristojbino za uporabo kart, tri rublje (= K 7-60) za en večer, ne plačujejo samo v javnih prostorih, ampak tudi v zasebnih hišah! Karte so na Ruskem zelo drage; so namreč monopol sirotišnic. Tarokisti vzdržejo najbednejše! Strastni igralci sedé 48 ur neprenehoma. Marsikdo zapravi neizmerne vsote. Neki major je tekem dveh let zaigral celo premoženje, pol milijona rubljev, nato pa še premoženje soproge; vkljub temu je kot siv starec vsak mesec vso plačo zaigral že prvi dan in je naslednje dni živel kot komar na račun dobrih prijateljev.

Z lovom in ribištvom se kolonisti ne pečajo; je prevročé. Tudi je divjačina tako poceni, da se jim ne zdi vredno, truditi se zanjo. Sicer bi bil pa Turkestan izvrstno lovišče; divjačine je v izobilju; ne zahtevajo nikakih legitimacij in tudi pokrajine še niso razdelili v lovsko okrožja. —

Najžalostnejše poglavje ruske kulture je ž g a n j e p i t j e.¹

Da Rusi ljubijo žgane pijače, je tako znano, da si pravega Rusa skoraj ne moremo misliti brez steklenice z vodko. Da radi pijejo žganje, je vsekako res; napačno pa je splošno mnenje, da na Ruskem použijejo več alkohola kot drugod; ravno nasprotno je res: Francoz, Anglež in Nemeč užijejo razmeroma mnogo mnogo več opojnih pijač kot pa Rus. Razložek je ta: oni trije spijejo vsak dan gotovo množino alkoholnih pijač in se ne upijanijo, ruski mužik pa tedne in mesce ne pokusi nikakršne pijače, zato pa se ob velikih praznikih in ob domačih slovesnostih napije do nezavesti. Rus popiva

¹ Pripovedovalo se je, da je kmalu po zavzetju Taškenta osvovitelj Černavej povabil na pojedino one domoljubne Sarte, o katerih je smilil, da z ruskim gospostvom ne bodo zadovoljni; pogostil jih je imenitno; po kosilu jim je dal na razpolago lastne vozove; ni jih pa ukazal peljati na dom, marveč naravnost v — Sibirijo.

¹ Ko sem se leta 1913. vozil po Črnem morju, smo potniki višjih razredov obedovali skupno. Kakor pri nas posodice z oljem in jesihom, so stale na mizi steklenice z žganjem, pred gosti pa kozarčki. Izpraznili smo jih pred jedjo, da smo se dostojno pripravili na kosilo. Vodka je bila prav izvrstna...

redkodaj sam, marveč le v družbi; sam gosti znanec, ali pa znanci gosté njega.

Posebnost ruskih pijančkov je »zapój«. Revež nenadoma prične piti ter pije neprestano cele tedne, ne da bi se kdaj streznil. Naenkrat pa pijanški hudobec izgine, dotični se spametuje in strezni, da žganja dolgo časa niti ne pokusi več; toda po gotovem presledku zopet začne piti. Včasih zadostuje kozarček žganja, da se bolezen obnovi. Kadar so taki pijančki trezni, spoznajo, kako nespametno so ravnali, čutijo pa tudi, da zanje ni rešitve, jočejo in zdihujejo, toda nimajo več npravne moči, da bi se odpovedali pijači.

Zanimiva lastnost ruskega mužika je ta, da v pijanosti ne posurovi in ne razgraja, marveč postane še vljudnejši, prijaznejši, pokornejši. Med nemškimi kmeti n. pr. si ne moremo misliti pijančevanja, ne da bi nazadnje kričali, vse vprek se pretepalí in razbili, kar dosežejo, ruski mužiki in delavci pa se v pijanosti objemajo in ljubkujejo, dokler ne popadajo v jarek, kjer v objemu zaspé. Pri drugih narodih nižji v pijanosti ne ubogajo in žalijo predstojnike, Rus pa je še ubogljivejši, in če sreča predstojnika, snamé kapo in se priklanja, kar najbolj more, kljub nevarnosti, da izgubi ravnotežje. Moj mentor pripoveduje: Na novega leta dan je ležal kraj ceste v največjem blatu vojak prostak. Policisti so ga spravljali pokonci, pa ni šlo. Kar se prikaže na cesti generalni gubernator. Ko vojak zasliši ime »Kaufmann«, skobaca na vse štiri, spleza do občestnega stebra, se zravnava, z levico krčevito objema steber in spoštljivo pozdravi generala, kolikor mu je dopuščal težavni položaj. Gubernatorju, ki je bil hud nasprotnik pijančevanja, je vojakova vestnost tako ugajala, da ga je poklical k vozu in mu ponujal bankovec za tri rublje. Vojak pa je bil previden; stebra, edine opore, ni maral izpustiti. Zato mu je Kaufmann izročil darilo po stražniku, ga dal prepeljati v vojašnico in je naročil, naj tega vojaka izjemoma ne kaznujejo vsled pijanosti.

Turkestantanska vročina takorekoč sili k pijančevanju, saj celo v senci toplomer kaže včasih 48° C. Zrak je izredno suh; telo neprestano izhlapeva, da se človeka loti huda žeja. Primanjkuje tudi dobre pitne vode. Malokdo more piti naagusno vodo, ki teče po jarkih in je pomešana z odpadki, blatom in živalcami; zato pa si žejo gasé z vinom, pivom in žganjem ali vsaj s čajem. Znano je, da se ob vročini vsakdo hitreje upijani kot pa ob mrazu, posebno še, če vsled vročine uživa premalo hrane. Tudi je grozde zelo sladko, da izdelujejo iz njega močna vina. Samozatajevanja je treba, da Evro-

pejec v Turkestanu ne postane pijanec, posebno še v malih krajih, kjer ni primerne družbe in vsakogar mori dolgčas, da išče razvedrila v pijači.

Znano je, da se je že Aleksander Veliki v Turkestanu vdal pijančevanju; v Samarkandu je v pijanosti umoril prijatelja Klita, ki mu je svočias rešil življenje. Zdi se, da so vladar in njegovi Makedonci tekom dveletnega bivanja v Turkestanu vsled podnebnja in nenavadnih krajevnih razmer zboleli na »zapoj«. V starih letopisih beremo: »Potem ko je Aleksander 5. dija (= oktobra) popival pri Evmenu, je 6. spal, ne da bi kazal kaj življenja; 7. je kosil pri Perdiku, se je napil in spal 8. ves dan...«

Prva leta po osvojitvi Taškenta, ko v Turkestanu še ni bilo ne vina ne piva, se je žganjepitje grozno razpaslo. Ob praznikih so bili vsi vojaki pijani. Domačini so se dolgo časa spominjali na »bitko generalov«. V gostilni je popivalo šest generalov v uniformi, med njimi načelnik generalnega štaba in poveljnik artiljerije; ko so se upijani, so pretepli osobje, razbili pohištvo in razrušili lokal; vsak izmed udeležencev je baje plačal odškodnine in kazni 6000 rubljev (15.000 K). Generalni gubernator pl. Kaufmann si je na vse načine prizadeval, da bi omejil pijančevanje. Dotlej so dajali vojakom žganja, on pa ga je nadomestil s čajem. Častnikom je sam dajal najlepši zgled treznosti in je strogo kaznoval vse prestopke, ki so jih izvršili v pijanosti. Zgradil je v Turkestanu pivovarne in obnovil vinograde. Dosegel je, da še sedaj vojaštvo v Turkestanu manj pijančuje kot pa v evropski Rusiji.¹

Alkohol učinkuje v vročih krajih še huje kot v mrzlih. Kdor se vda žganjepitju, propade telesno in moralno, da ni sposoben za nikakršno delo. Taki pijanci samo beračijo in zapravijo vse. Podnevi sede po beznicah, ponoči pa spe na prostem, po trgih in ulicah ali za kakim plotom. S temi reveži uprava in občinstvo ravnata preveč obzirno; vsakdo jim dá kaj vbojajme. Ko se je nekdo jezil, da postopače podpirajo z miloščino in jih s tem še bolj navajajo k alkoholizmu, ko bi jim odrekli podporo, bi jih pa prisilili k delu, so mu odgovorili, da so ti pijančki neozdravljivi bolniki, da z miloščino izvršujejo Božu dopadljivo delo, ker se reveži sami ne morejo preživljati. »Najbrž si je kdo tudi mislil: Nihče ne vé, kaj ga še čaka; prej ali slej utegne vsakdo zaiti med te reveže«. Rуска birokracija je namreč nepreračunljiva; nihče ni varen, da ga ob

¹ Kar pišem o ruskem alkoholizmu, se nanaša seveda na razmere pred svetovno vojsko. Znano je, da so v Rusiji že leta 1914. v začetku vojske, strogo prepovedali vse žgane pijače.

Helena Vurnik: Parižanka.

priliki brez važnega vzroka ne odslove; v takem slučaju se je že marsikak uradnik ali častnik vdal pijančevanju in zašel med opisane siromake.« Isti avtor pripoveduje o umirovljenem državnem svetniku, ki je poleti in pozimi, napol ali docela razgaljen, pijan ležal v cestnem blatu.

Ko ponehjuje alkoholizem, se bolj in bolj širi čaj. Rusi ga spijó neizmerne množine, ne le pri zajtrku, kosilu in večerji, ampak ob vsakem dnevnem času, kadar se komu zljubi, posebno še, ko pride znanec na obisk. Prva in najvažnejša stvar pri hiši, pa bodi še tako revna, je samovar. Celó služabništvo ima lastnega. Ko sprejemajo novega posla, se najprej natančno dogovoré, koliko čaja in sladkorja bo — poleg plače in proste hrane — dobival na mesec. »V Taškentu so prejimali navadno četrť kilograma čaja in en kilogram sladkorja.« Preprosti ljudje sladkorja ne devljejo v čaj, ampak v usta, da ga ne porabijo preveč.

Razen čaja pijó tudi »kvas«. »Kruhov« kvas je podoben gostemu, rjavemu sadjevcu, je kislast in pogáši žejo. Izdelujejo ga iz črnega kruha in jabolk. Gosposkim ljudem ne ugája; le-ti naročajo pokalice, ki jih tudi nazivljejo kvas, n. pr. »fruktóvi« iz sadja, »limónnij« iz citron, »ananásnij« iz južnega sadeža.

Med vsemi vrlinami ruskega naroda zavzema najvišje mesto d o b r o d e l n o s t. Nikjer ni toliko beračev kot na Ruskem. V Taškentu ne napravís

sto korakov, že te napadejo siromaki, nadležni domačini ali pa ruski pijančki. Ne samo po cestah, tudi po stanovanjih neprenehoma prosjáčijo slepi in kruljavi, ki telesne napake dostikrat hlinijo, po-tegnejó pa za seboj vse, kar ni pribitega in pri-klenjenega. V Taškentu je več sirotišč, bolnišnica in prenočišča za reveže. Dobrodelna društva pod-pirajo skrivne uboge in vdove, siromašne dijake, zlasti še turkeštanske visokošolce, ki študirajo na evropskih univerzah.

Večina ruskega prebivalstva v Turkestanu so uradniki in vojaki. Edini civilisti, ki jih morajo upo-števati tudi uniformiranci, so — trgovci, ker go-spodujejo nad činovništvom v denarnem oziru. Obrtnikov je malo; izdelujejo predmete, ki se domačini z njimi ne pečajo. Krojači in čevljarji so dosluženi vojaki; mojstri so Židje, pomočniki pa Rusi. Urarji, peki in klobasarji so Nemci iz bal-tiških pokrajin. Poljski Židje se pečajo tudi z ode-ruštvom; imajo prav ugodno priliko, da izsesavajo lahkomišljene činovnike.

Varnost po ruskem Taškentu ni kaj velika; tatovi, ruski pa domači, so zelo predrzni. Sartom se kraja tem laže posreči, ker dostikrat hodijo bosí, ker so okna prav malo nad cesto, ker ljudje poleti bivajo na vrtu ali pa na dvorišču. Ukradenih stvari ni mogoče dobiti nazaj; tatovi jih dobro skrijejo v starem mestu, posebno še po ženskih stanovanjih, kamor ne sme stopiti nihče, niti stražniki.

Misterij.

Zlate roké — dva plamena
skozi noč do mene bleščé,
v njih žari tvoje srcé,
žena.

O svetlobe!

Čuj odgovor, ki ga nisem slutil,
ko sem te od daleč v prvem hrepenjenju čutil:
drevo spoznanja in drevo življenja
drugo v drugo stika zdaj mogočne veje
in zreli sad izmed zelenih listov
veselo se iz časa v večnost smeje:

Raj.

Joža Lovrenčič.

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XVII.

Izstop iz tretjega kroga, iz dima jezljivcev (1—12). Pesnikovemu duhu se predočijo trije prizori pogubnega srda: Filomela, Haman, soproga kralja Latina (13—45). Potem naprej in kvišku proti četrtemu krogu lenih v dobrem (46 do 87). Razlaga o ljubezni (gorečnosti) in o zablodnjah, ki ji nasprotujejo. O sedmih poglavitnih grehah (88—139).

Le s težavo gledajoč (kot krt, ki se je v starih časih mislilo o njem, da mu ópna prerašča oko) se vrača pesnik skozi dim — v katerem, kakor smo v 16. spevu povedali, trpé ljudje, ki so bili na svetu nagle jeze — nazaj na sonce, ki se je pa medtem močno znižalo, tako da ravnine in obali nič več ne obseva (1—12). V tistem hipu pa mu domišljija, katere silno moč slavi v vv. 13—18, pričara pred dušne oči tri prizore, ki imajo namen, da s vjare pred jezo. Ob teh nenadnih prizorih pesnik, ves zadiavljen in presenečen, vprašuje, odkod jemlje domišljija te podobe: je li to vpliv zvezd (nebne luči) ali Bog poseva vmež? Najprej vidi Filomelo, atensko kraljico, ki je bila v jezi in osvetli umorila svoje dete in, na drobne kosce sesekano, pred svojega moža, kralja Tereja, kot jej postavila; kazen božja ji je bila — po grškem bajeslovju — spreminila v slavca (ali bolje v slavuljo). Takoj za prvim prizorom se mu odpre drugi: Aman, sovražnik Judov, visi na vislicah (zgodba, znana iz knjige Esterine); in tretji: soproga kralja Latina — po Eneidi — se je prenačelnosti obesila, ko ji je zmotna govornica sporočila smrt njenega bodočega zeta, kralja Turna, in ostavila je hčerko Lavinijo v največji žalosti.

Angel se pojavi, ki potnikoma pokaže prelaz (stolbo) v naslednji krog, in sicer tako rad, kakor med ljudmi le sam sebi človek rad ugodi in ustreže.

V trenutku, ko Dante zapusti krog jezljivcev, zadoni odnekod slavospev: »Blagoslovljeni, vi miroljubni! ... Ob enem mu angel, zapahljaviši mu v lice s perotjo, izbrise tretji P s čela.

Zopet stopata po nekakšni ozki stolbi, v skalo vsekani, kvišku, proti naslednjemu krogu. Ko stopi na vrhno stopnjico, je že popoln mrak. Kakor se barka sunkoma ustavi, če pristane k peščeni obali, tako se ustavi tudi naš pesnik (prim. v. 78!). V prejšnjih treh krogih je gledal prizore; tu v četrtem, pred katerim stoji, ne vidi nič; zato samo poslušaj, če bo kaj slišal iz temé. A čas je silno dragocen; da ne bi pesnik v tej nočni temi brez haska čakal jutranjega svita, mu njegov zvesti spremljevalec Vergilij obširno razlaga uredbo Vic. Kakor mu je v I. delu (spev XI.) razložil uredbo Pekla in kako si sledé grehi na pobočju nizdolu, tako mu tukaj razklada, zakaj se v prvih treh krogih (I., II., III.) kazujejo oholost, zavist in jeza, zakaj v pričujočem, četrtem, lenoba in zakaj v V., VI. in VII. lakomnost, požrešnost in poltenost (88—139).

Da homo celo to razlaga bolje umeli, moramo to-le pred očmi imeti: greh je zlo; človek pa po svoji naravi hre-

peni le po svoji blaginji, sreči, po dobrem. Kako torej, da si gre z grehom nakopavat zlo, hudo, nesrečo? Odgovor: Ker v svoji zaslepljenosti misli, da je v tem zanj nekaj dobrega, če bližnjika poniža ali se nad njim maščuje itd. Fallitur specie boni! Vseh sedmero poglavitnih grehov izvira torej — kdo bi to mislil! — iz ljubezni, pa ne tiste prirodne (načunske), ki se sama po sebi nikoli ne moti, ampak iz višje, umske, katero namreč vodi um. Če umska ljubezen ljubi pravi predmet, ki je Bog, naše najvišje Dobro, iz vse svoje moči, in vse druge dobrine sveta le zaradi Boga, tedaj je duša v najlepšem redu; če pa Ga ljubi premalo (v. 96 »pušča moč posoda«), greši z lenobo, ali če ljubi dobrine sveta preveč (v. 96 »kipi moč posoda«), greši z lakomnostjo, požrešnostjo, poltenostjo; ali pa se moti že v izbiri predmeta (v. 95!), izbraviši si namreč zlo, nesrečo ali hudo bližnjikovo kot svojo namišljeno dobrino, in tedaj greši z oholostjo, zavistjo in jezo.

Pripomba. Škoda bi se mi zdelo, ako ne bi opozoril, da se vrstica: »Blagoslovljeni, vi miroljubni! ... nahaja ravno na sredi cele Divine Comédie.

- Če, bralec, kdaj v gorah z gostó kopreno meglá te je nenadoma zatela,
da gledal si kot krt kroz ópne mreno,
4 si videl, kák na nebu gor medlela
skoz vlažo parov solnca je svetloba,
ko redčíti njih gošča se je jela:
7 glej, ta spomin ti jasna je podoba,
kák meni se iz dima prikazalo
je solnce spet, prav blizu zemlje roba.
10 Da vštric zvestó bi hodil, zaostalo
za mojstrom stopnjo pospešim iz para
prot žarkom, spodaj mrtvim nad obalo. —
13 O domišljija, tvoja moč začara
nas včasih v svet notranji, da ne čuje,
naj pójte tisoč tromb, uhó udara!
16 Kedó, če ne dáje ti čút vzpodbuje,
budi te? Je to nebne luči delo?
Al Bog, posredno, z njo na nas deluje? —
19 Najprej brezbožnico da Filomelo
(v slavuljo jo je kazen spreminila!)
u duhu gledam, to se mi je zdelo;
22 in v ta pogled se duša zameknila
takó mi je, da ni biló reči je,
ki vstop bi v njo takrát bilá dobila.
25 Nató mi v ogenj pal je domišljije
nekdo na križu, ki še umiraje
prezirljivih in divjih bil óč je;
28 tam silni Ahasver, tam Estera je
kraljica stala, in Márdoh, cigár čini
in vse besede so bilé brez graje.
31 Ko ta prizor se v mojem je spomini
razbil, kar sám, kot vódna se publicá,
če zmanjka življa ji, vodé, razblini,

- 34 v prikazni moji vstala je devica,
plačoča ljuto: »Kaj da te v pogin je
pognala taka jeza, o kraljica?
- 37 Sla v smrt si, méne ne zgubit, Lavinje;
zgubila si me; preje vzrok si, mati,
kot óni drugi, žalosti hčerinje.«
- 40 Kot sèn, če v hipu jutra zarek zlati
v okó prodrè zaprto, z vek trzanjem
se brani, predenl zmagán hče bežati,
- 43 takó je z mojih sanj bilò snovanjem:
vse palo je, ko luč me ožarila,
v življenju ne žareča nam vsakdanjem.
- 46 Obrnem se, da vidim, kje sva bila;
kar glas mi dé: »Tu v breg gre tvoja hoja!
Koj vsaka druga misel je utihnila
- 49 in to samó je htela volja moja,
da videl bi, kdo nama pot razlaga;
ni bilo mi, da uzrl sem ga, pokoja.
- 52 Pa kot okó pred solncem nam omaga,
zakritim vidu, ker presilno sije,
ták méni je zneemóga moč in snaga.
- 55 »To duh je iz nebeške domačije;
n e prošen naju todi kvišku vodi
in sam sebè v svetlobo svojo krije.
- 58 Neprošen ták le s e b i človek gódi;
ker kdor — videč potrebo — prošnje čaka,
temú odpoved zla po glavi blodi.
- 61 Naj za vabilom noga ti koraka!
Ker pa v temi ne šlo bi pred danico,
skrbíva, da se vzpeva še do mraka.«
- 64 Ko Vodja to mi rekel je resnico,
za njim se k stolbi moj korak napoti.
Na prvo ko sem stopil tam stopnjico,
- 67 začutim blizu kot frfòt peroti
in vetrc v lica; in glas: »Blagoslovljeni,
vi miroljubni, ki vas srd ne moti.«
- 70 Že zadnjih žarkov gasli so prameni,
ki noč sledi jim, že se zvezda užgala
zdaj tu zdaj tam u svetlem je plameni.
- 73 »Kaj pešaš, moja moč?« so šepetala
mi usta, ko čutilo je stopalo,
da moč njegova je omagovala.
- 76 Bilà sva že, kjer višje ni se dalo
po stolbi, in korak se moj je ustavil,
kot ladja se, če udari ob obalo.
- 79 Da čul bi, sem postál, uhó nastavil,
kaj novega mi novi krož odkriva;
nato, obrnjen k Mojstru, sem izjavil:
- 82 »O blagi-Otec, ktere tu umiva,
povedi mi, žalitve zlo se djanje?
Če že korak, naj glas tvoj ne počiva!«
- 85 In on: »Kdor ljubil dobro je, a manje
kot moral bi, v življenju, mu lenobo
popravlja podvojeno tu veslanje.
- 88 A da, kar dém, še bolj ti vse jasno bo,
poslušaj me, da, najsi pot zastane,
izrabiš, kar se dá, pomude dobo.
- 91 Nikdar ni bil — reči so, sinko, znane —
ni Stvarnik brez ljubezni ni priroda,
vrojene ali po razumu gnane.
- 94 Vrojèni nemo-goča je zabloda;
a umska lahko blodi: al v izbiri,
al pušča ji al kipi moči posoda.
- 97 Dokler ta — umska — v Prvo Dobro méri,
in v drugovrstnem pravega drži se tira,
je zlè naslade vzrok zatrti v izviri;
- 100 če pa za slabim gre al pot ubira
za dobrim, a ta skrb je večá al manja
od prave: stvar se Stvarniku upira.
- 103 Zdaj vidiš: iz ljubezni vsa poganja
krepost vam, dá, ljubezen koreninje
je vsakega kaznivega dejanja.
- 106 In ker živ stvor v nemár svoje blaginje
ne more puščati, je s tem skrbljeno,
da s e b e n e mrzijo životinje.
- 109 In ker ni možno bitje osamljeno,
ki brez Prabítja moglo bi obstati,
i T é g a mržnja v src n e gre nobeno.
- 112 Sledi, če s sklepi prav znam umovati,
da bližnj e g a je zlo predmet ljubavi,
ki trojna bohota u ljudskem blati:
- 115 ta upa, da, če bližnjik strt bo, v slavi
on sam vzraste; in snuje mu pogubo,
samó zatò s časti ga strmoglavji;
- 118 spet drug oblásti, vpliva, hvale zgubo
v tem vidi, ako bližnjik se dviguje;
v tej žáli vse nasprotno mu je ljubo;
- 121 in tretji, ker bil žaljen, se sramuje
takó, da koprni le po osveti
in išče, kák povzročil zlo bi tuje.
- 124 Za trojno to ljubezen je trpeti
tu z d o l a j ; zdaj ljubav še, ki neredno
za dobrim ide, moraš doumeti.
- 127 Nejasno slutí vsak in nezavedno,
da je Dobrina, duše končna uteha;
da vsak hití za njo, je le dosledno.
- 130 Če l e n a pa ljubav se vam upeha
na poti k Dobremu, t e g a oboda
vas kazen tepe, po skesanju greha.
- 133 Nobeno drugo dobro zemlje roda
ne osrèči; v njem ni sreče, dobrobiti,
ni vsega dobrega cvetú in ploda.
- 136 Ljubezen, ki t o dobro preljubiti
se vda, tepó trije n a d nama krogi;
o tem, zakaj jih v troje je deliti,
- 139 molčim; naj tvoji vzrok iščó razlogi!«

(Dalje.)

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

XVI. Maj.

Sel sem najprej na vrt. Tam so cvetele jablane; nekatere so bile čisto bele, druge so imele na mehkih lističih rahel rožnat dih, kakor se prikaže zjutraj na otroških licih. Pod jablanami se je razprostirala bleščeča sinja preproga potočnica, tako nagosto tkana, da je trava komaj dihala in se je poganjala trudoma k luči. Po tej lepoti se je iznad gozda, še v meglenem somraku dremajočega, razgledavalo jutranje sonce, neba in zemlje svetlooki gospodar.

Utrgal sem potočnico in sem ji rekel: »Kaj nič ne vidiš, ti mala, nedolžna? Kaj nič ne veš? Saj je to čisto drugo sonce, saj je čisto druga pomlad! Ti pa si, kakor si bila!« Čez pet minut je potočnica v moji vroči roki ovenela, izdihnila. Presunil me je strah, ko sem jo videl mrtvo in ko sem se spomnil na vse tiste, ki sem jih bil pohodil brez misli in brez kesanja: »Človek si; in smrt je tvoj spomin!«

Napetil sem se v gozd. Vse je bilo tam, kakor prejšnje čase, prav nikjer ni bilo znamenja trohobe, nikjer ni dišalo po nezakopanih truplih. Izza visokih, temnih smrek se je lesketalo sočno listje mladih hrastov; tla so bila vsa preprežena s svežim praprotnjem in širokimi njivami borovnic; kraj poti se je prikazala, me je tiho izpod listja pozdravila zakasnela vijolica, tam se je zasvetila vrsta belih marjetic, v globokem zatišju se je skrivala plaho stisnjena družba razcvelih šmarnic. Nežno, zlato-zeleno cvetje mladih smrek in borovcev je z žarkimi vencami ovijalo zamolklko vejevje. Tak cvet, ki je imel natanko podobo grškega križa, sem utrgal, sem ga pobožal in sem mu rekel: »Ti zlatozeleni, mehki cvet, ti nebogljeni, kaj nič ne veš? Kaj ne veš, kako hudo nam je na svetu? Veseliš se luči, kakor da je še zmerom tista gorka luč! Piješ življenje in ga ljubiš, kakor da je še zmerom tisto mlado življenje! Ti nedolžni, nespametni cvet!« Čez pet minut je ta cvet usahnil in obledel; zasegla ga je smrt, ko je šel človek mimo.

Nenadoma se je gozd razmaknil na obe strani in ugledal sem prostrano jaso, ki je poprej ni bilo. Tam so rasli nekoč kostanji, ponosna in vesela bratovščina, zdaj so stali med grmičevjem in praprotnjem nizki štori, siromašni; zdelo se mi je, kakor da bi ranjenci kazali ostanke gladko od-

žaganih rok in nog. Izpod mrtvih štorov so ječće koprnele mladike, da bi zadobile prostora in zraka; toda nekaj temnega, neusmiljenega jih je tiščalo k tlom, jim ni dalo do življenja. Prav pod menoj je poslednjikrat zaječala mladika, je zavzdihnila trepetaje: »Človek je hodil tod; njegov spomin je smrt!«

Majsko sonce, to milo in mehko, še ni bilo dospelo do poldneva, na golo jaso pa je pripekalo s trdo poletno močjo. Legel sem v praprotni in koj mi je dremavica rahlo segla preko čela in oči. Tik ob moji desnici je rasla drobna modrikasta cvetica, ki ji ne vem imena; vanjo se je bil vsesal velik čmrlj; požiral je tako pohlepno, da je potresaval z debelim spodnjim životom; cvetica se je zibala. Oprezno sem vzdignil roko, nameril ter urno izprožil kazalec ob palcu. Čmrlj je odletel daleč, prevabil se v praprotni, pobral se brž, nato je pobrenčal krog mene v hitrih kolobarjih, napol razljučen, napol prestrašen, ter nazadnje izginil v solčno luč. Cvetici se je bilo zlomilo stebelce pod vratom in glava se je nagnila nizdol. Takrat je naglo in nemirno, kakor da je bil zgrešil pot, priplesal na moj čevljev dolg črn mravljinec ter stremil hlajaste in opotekaje se proti nogavici. Tudi nanj sem nameril naskrivaj, toda videl me je, begal je na to, na ono stran, pobegniti ni mogel; izprožil sem ob pravem času, odletel je visoko in ni ga bilo več.

Dremavica me je kmalu tako prevzela, da se je visoko drevje krog jase pričelo polagoma in v vrstah zibati in zadobilo je čudne, pošastne oblike; temne smreke so bile podobne ljudem-velikanom z mnogoterimi dolgimi, rogovilastimi rokami, s trepalnicami, ki so segale do trebuha, in s štorastimi, ogromnimi nogami, ki so se le mukoma trgale iz tal. Svetloba na jasi je bila milejša, lila mi je v dušo kakor vino. Videl in slišal sem vse naokoli, ali ganil se nisem; sladka, lenobna omotica mi je bila z mehko odejo pogrnila telo in nisem je maral premakniti, da bi mi ne zdrknila s kolen. Slišal sem, kako so prepevali in se pogovarjali ptiči v vejevju, kako je od daleč klicala kukavica samotarka in kako se je med seboj pomenkovalo drevje samo, z zamolkljim glasom in modro besedo. V teh pogovorih je bil velik mir, nekaljen, bila je radost, globoka in tiha, kakor jezero, ki počiva pod opoldanskim solncem.

Tedaj se je na odeji prikazalo nekaj nerodnega, zavaljenega; prekopicalo se je, opotekalo se, plezalo zmerom višje; bil je debeli čmrlj, sila velik, devetkrat večji kot prej. Koj za njim je od drugega konca ročno in urno prihitel mravljinec; tudi ta je bil prečudno dolg, da takega še nikoli nisem videl. Ko sta si prišla naproti na mojem trebuhu, sta si odpočila; gledala sta name z izbuljenimi očmi, kazala sta name in se razgovarjala natihoma. Tesno mi je bilo pri srcu, rad bi bil slišal in razumel vsaj besedo. Ali prav v tistem hipu se je oglasilo nad menoj dvoje senic, tenko in razločno. »Bojim se kragulja, ali bolj se bojim človeka!« je rekla ena. »Kragulj je lačen, človek pa je hudoben!« je odgovorila druga. Čmrlj in mravljinec sta bila zmerom večja in zmerom težja, tiščala sta me, da sem komaj dihal. Z vsa silo sem zgrabil za odejo, vrgel sem jo raz sebe in sem se vzdramil.

Sel sem iz gozda s povešeno glavo, potrt in sila truden. Na srce mi je tolkla kakor z razbeljenim kladivom beseda za besedo:

Vsem sije to majsko sonce, čmrlju in mravljincu, senicam in ščinkovcem, praproti in šmarnicam, hrastom, smrekam in borovcem, vsem božjim stvarjem, le človeku ne, človeku, ki ima dušo, razum in voljo, le srca ne.

XVII. Sraka in lastavice.

Kolikor poznam živali, velikih in malih, ima sraka med vsemi največ humorja. Ta njen humor je grenak, poln žolča in ujedljivosti, rezek je in neusmiljen, kakor sama resnica; tisti humor je, ki izvira iz stoletne izkušnje, iz samotnega premišljevanja in ki ga je blagoslovilo trpljenje.

Moja sraka je nekoliko pohabljena, ker se je bila pomešala med ljudi in njih spletke, ter jo je doletelo, kar jo je moralo doleteti. Prinesel mi jo je bil popoten človek; vsa neobjeljena je bila, krvava kepa, zmršena in pomečkana; toliko da je še malo brcnila z ного, udarila s kljunom. Zdaj se je za silo popravila, pošepava še, kolikor pač more, po izbi in pred hišo. Ena perot ji skoraj čisto manjka; ostanek visi nizdol in pometa po tleh. Tudi enega očesa nima; drugo pa je zelo velikilo in svetlo ter pové, kar je treba povedati.

V teh časih, ko sem sam in zapuščen, kakor še nikoli, v teh časih, ko je človeka strah, da bi govoril s človekom, mi je njena beseda božji dar. Zgovorna res ni posebno, ker je preveč zamišljena in samosvoja; toda karkoli reče, je brez laži in zahrbtnosti, je žebelj, ki udari tja, kamor sodi.

Primeri se mnogokdaj, da ne razumeva natanko drug drugega, ker sva doma iz svetov, ki sta si nekoliko narazen, in ker tudi najina govornica ni čisto ena; vendar pa vselej vem, da beseduje po pravici in da nikoli ni podobna materi, ki laže otroku, zato ker misli, da je ne razume.

Kadar mi je najbolj hudo pri srcu, pride k meni. Primajè se, nerodno poskakovaje, vzdigne glavo in mi pogleda naravnost v lice s svojim svetlim, rjavim očesom. Tako se zgodi posebno pod noč, ko začno trkati temne misli, težke sanje na okna in duri. »Kam si se zamaknil?« vpraša to njeno svetlo oko. »Ali nisi že vajen teh strahov? Pozabi nanje in ne bo jih več! Stori kakor tisti kmet, ki so ga klestili z gorjáčami, pa se jim je smejal naglas. — Čemu se krohočeš, norec, kaj te prav nič ne boli? — so se čudili razbojniki. — Saj ne tepete pravega! — jim je veselo odvrnil...«

Takrat, ko mi je sraka tako povedala, sem jo postavil predse na mizo, da bi se pomenila brez težave.

»Poštena in usmiljena je tvoja misel, o sraka, ali za tolažbo je pregrenka! Duri, glej, so zaklenjene, okna, glej, so zastrta in zadelana; toda ponoči, ko upihnem luč, se odpro tiho duri in okna in zdelo se mi bo, da ležim pod milim nebom na pokopališču. Tam ne počivajo samo tisti, ki so mojemu srcu dragi, poleg njih počivajo tudi vse moje mlade misli, moja upanja z njimi. Ponoči se vzbude moji dragi, prisedejo nemi k meni, tožijo mi brez besed svojo boleost; vzbude se moje mlade misli, moja vesela upanja; bleda lica imajo, žalna oblačila nosijo...«

»Tudi meni se prikazujejo časih taki čudni strahovi!« je rekla sraka in povsila glavo. »Zadnjič, ko sem bila komaj napol zadremala, sem se prestrašila, vzdramila se in ugledala sem jih tristo. Tristo jih je bilo. Vsi mladi in zdravi, solnca veseli. Zdaj ni nobenega več, toliko da je še spomin. Žal mi je posebno za enega med njimi; tako čvrst je bil, tako prešeren in predrzen! Ni bil moje žlahte, ne moje sorte, ali rada sem se malo poigrala z njim. Jurček mu je bilo ime... Jurček Negoda!«

»Kaj pa je bil po poklicu?«

»Po poklicu je bil vrabec. Vsi so bili vrabci, vseh tristo. Sedeli so na lipi, svatovali so, ali kaj, pa je iznenada treščilo vanje in komaj da se je še perče vilo v črnem dimu...«

Ozrl sem se malo vstran, ker je bil srakin pogled zelo svetel in srep.

»Ali si poznala Valenčiča... Franca Valenčiča?« sem jo vprašal. »Deset življenj za eno nje-

govo, pa je ugasnil tam brez pesmi in zvona, kakor sveča v vetru!»

»Kaj pa je bil po poklicu?«

»Jurist je bil!«

»Drugače pa... ali je bil lastavica, ali taščica?«

»Človek je bil!«

Tedaj se je sraka raskavo zasmejala, kakor se pač ponavadi smejejo srake.

»Nikar ne zameri, ne smejem se tvoji bolesi, sama jo občutim! Prišlo mi je le kar tako na smeh, ko sem se spomnila na lastavice, na tiste, ki so obnorele, ko je planil mednje strah. To se je zgodilo zadnjič tam nekje pri Števerjanu, ali kje... milost božja, toliko je zdaj imen, ki ne pomenijo več nobene stvari in nobenega kraja! Gosposko so priblinsile v enem samem žarku izpod neba, da bi se razgledale po svojih domovih. Letele so v jasnem loku, vtomer, vonomer, visoko, nizko, blizu, daleč; doma ni bilo nikjer, nikjer niti enega, ne zibke, ne postelje, ne groba. Iz puste zemlje je široko uzeval črni strah. Nad njim so krožile, kakor uročene, prosile s tenkim svojim glasom: Kje je moj dom? Povejte mi! — Od jutranje in od večerne strani jim je z glasnim smehom odgovarjala smrt: Tukaj, lastavica, glej, tukaj je tvoj dom! — In niso se genile nikamor, ni jim prišlo na misel, da bi pobegnile. Padale so, kakor zrele češnje z drevesa, popadale so vse do zadnje. Eno sem še videla na svoje oči, da je švignila za frčečo smrtjo, ker je mislila, da je mušica... To se je zgodilo pri Števerjanu, ali kje... Vse do zadnje so popadale zaradi bridkosti. In vendar so imele krila, da bi lahko šle do samega solnca!«

»Rekla si, da so obnorele in smejala si se jim naglas!«

»Smejali so se vsi, kolikor je modrijanov. Kadar plane razbičana bolest navrh plota, se prevrne na ono stran v humor.«

Zazeblo me je; počasi, tiho, se mi je zdelo, da se odpirajo duri in okna.

»Pa kaj si storila ti, oj sraka, v teh časih, ko so lastavice poginile od gorja?«

Pogledala me je svetlo s svojim edinim, sre-pnim očesom.

»V topli izbi sedim in čakam strahov... Pa kaj si storil ti, oj človek?«

XVIII. Peter Klepec.

Kdo še pozna to lepo staro zgodbo o Petru Klepcu? Kar vas je mlajših, je ne poznate več; zato vam jo povem, kakor mi je ostala v spominu.

Peter Klepec je bil bajtarjev sin; dali so ga že zgodaj bogatemu gospodarju za pastirja; zjutraj je gnal govedo na pašo, zvečer s paše; tako je živel v miru z Bogom in z ljudmi, dokler niso tovariši pastirji spoznali, da je slabič. Imel je namreč Peter tenke kosti, droben život in belo kožo; nekoč so se mu usule po licih solze in to je bil njegov poglavitni greh. Človek je po svoji naturi k hudemu nagnjen. Ko so tovariši videli te solze, niso od tiste ure privoščili Petru nobene prijazne besede več. Kdorkoli si je izmislil, ga je suval in pretepal, kar tako nalepem, zaradi srčnega veselja. Naredilo se je samo ob sebi, da je bil hlapec prav vsakemu in vsem, še takim tovarišem, ki niso bili nič močnejši od njega. Nazadnje so ga dražili in zasmehovali na cesti že paglavci, skoraj še samosrajčniki. Peter se ni upiral nikomur, nikoli ni zamahnil; ker vedel je, da bi tedaj vsi hkrati planili nanj, na sužnja, ki se je spuntal zoper gospoda. Služil je vdano in potrpežljivo; ni le ubogal, kar so mu ukazali, temveč tudi rado-voljno se je ponižal, kadarkoli je dala prilika; mislil je v svojem čistem srcu, da bi tako ganil njih zakrknjenost; ali ni je ganil, ker se kaj takega še nikoli ni primerilo. Kolikor svetejša je bila njegova pohlevnost, toliko okrutnejši so bili gospodarji; ni se slajše pijače, kot je solza ne-bogljencev, kvečjemu še kri srot.

Ko je bila mera njegovega trpljenja polna do roba, se je spomnil Peter Klepec, da je v nebesih Bog, ki je pravičen. Bil je čisto sam, videl je visoko nebo nad seboj, ki je milo in toplo gledalo nanj, razjokal se je iz dna svojih bolečin, pokleknil je ter molil:

»Bog nebeški, pravični, ki si vse videl, daj mi moči. Umreti bi moral od vsega hudega, če me ne uslišiš. Saj je razbičano to moje ubogo srce, da ni za nobeno rano več prostora. Drugim solnce, meni noč; drugim veselje, meni bridkost brez kraja. Dolgo je že, truden sem, ne morem več. Odreši me, o Bog pravični, daj mi moči!«

Tako je molil; nebo se ga je usmilo ter se je odprlo. Angel božji se je spustil na zemljo in je poljubil Petra Klepca, ko je spal. V tistem trenutku je zadobil Peter čeznaravno moč tega angela božjega. Ko se je vzdramil, je skočil bistro na noge, razleknil se in razmahnil, nato zavriskal od radosti tako glasno, da so v gozdu zašumeli vrhovi. Ugedal je staro tepko, mogočno drevo; objel jo je narahlo z obema rokama ter jo izrval s koreninami, kakor da bi ne bila mogočna tepka, temveč bilka v travi. Tako je preizkusil in spoznal

svojo silo. Prišli so tovariši pastirji, zato da bi ga pretepli, ker je bil noč prespal na paši. Peter je zgrabil enega z desnico, drugega z levico, vzdignil obadva visoko, malo potresel ter ju varno posadil na tla. Tovariši so obnemeli in popadali ob tolim čudežu. In potem —

Zares — in potem?

Potem — nič! —

Zgodba o Petru Klepcu nima konca; izgubi se v meglo brez sledu in glasu. Nič ne vemo, kako se je še nadalje godilo močnemu Petru Klepcu. Ne pisanja ni, ne sporočila, kako je ravnal s svojo močjo: ali je strahoval in pestil svoje neusmiljene gospodarje, povračal jim, kakor so mu bili dajali; ali je morda zakraljeval deželam naokoli, vojskoval se in premagal ošabne sovražnike po vsem prostranem svetu, kakor sam kralj Matjaž. Prav nič takega ne vemo. Vse kaže, da je izrval tisto staro tepko, nato pa živel nadalje miren, tih in vdan, kakor je bil pač vujen; zvesto je ubogal gospodarja, gonil njegovo govedo na pašo, kos kruha v culi, ter služil tovarišem in vsem ljudem s svojo močjo in po njih ukazih. Pa da mu dobrot-

ljivi Bog ni bil poslal le svojega angela iz nebes, temveč dodelil mu kar svojo neskončno oblast, bi Peter Klepec ne vedel, kaj bi z njo počel; še v napoto bi mu morda bila.

Resnično: v napoto bi mu bila moč, ne mogel bi je prenašati, žalosten bi bil zaradi nje. Ker Peter Klepec je sanjal, sanjal o moči, milo sanjal ob vročih poletnih dneh, v senci pod tisto staro tepko; tako lepe in sladke so bile podobe, ki jih je gledal s svojim srcem, da bi ga bilo strah, če bi se te sanje nenadoma uresničile in bi jih ne bilo več. Pa če bi trdega dela ne bilo, ne trpljenja, ne ponižanja, ne bridkosti — odkod bi bile sanje? Bog ga je videl do dna, zato se mu je v svoji modrosti in pravičnosti nasmehnil tisto noč, poslal mu svojega angela. —

Zdi se mi, da sem ga zadnjič srečal, Petra Klepca, ko je po strmem ilovnatem klancu vlekel silno butaro drv za svojega gospodarja; oddahnil si je, pogledal proti nebu, otrl si čelo z dlanjo ter vlekel, vlekel dalje. Pogledal sem ga in sam ne vem, kako se mi je storilo: razjokal sem se od žalosti in sramu. —

Zunanji vplivi na slov. narodno pesem.

Dr. Fr. Kimovec.

2. Svetna narodna pesem.

Svetno narodno pesem imamo še živo, toda starih napevov je toliko izumrlo, da se vseh ostankov, kar se jih je po tradiciji do današnjih dni ohranilo, značaj naše narodne pesmi, kakršna se je skozi stoletja razvijala, le še s težavo dá spoznati, zakaj tudi naše svetne narodne pesmi dobršen del je — da govorim s Slomškom — »ptuji, neprijazen duh zadušil«.¹

Glasbena matica, oziroma c. kr. ministrstvo za bogočastje in uk sta za svojo nameravano veliko zbirko narodnih pesmi avstrijskih narodov pač — vsaj upamo, ker slišimo tako — marsikaj starega materiala nabrala, ki je v zadnjih vzdihih pojemajoč životaril v oddaljenih, od Boğa in ljudi zapuščenih kotih, po hribih in grapah, novejši kulturi skoro nedostopnih; toda brezploden je, mrtev leži in preden bo nam živečim na razpoložo — če ga sploh kdaj ućakamo — bo morda celo ta misel nanj, ki

edina vsaj, čeprav že kot zadnji plameni gasneće lući — vendarle še v nas živi, zamrla.

Zanimivo je to, da so pesmi, ki se jim mora po značaju njih napeva ali besedila, oziroma zaradi analogije z drugimi slovanskimi narodnimi pesmimi, torej iz notranjih razlogov, pripisovati višja starost, izvećine humoristićnega znaćaja, n. pr.: »Ćuk se je oženil«, »Prišla je miška«, »Prelepo mi poje črni kos« (seveda brez tistega precej trivialnega repa koncem prve periodice, ki ga ponavadi basi pritikajo), »Regiment po cesti gre«, »Jaz pa pojdem na Gorenjsko«, zdravica »Prijatelj, kod si hodil« (prvi del »Napreja«) in še katera; pesem o »Polžu in žnidarjih« po drugi plati je po besedilu in napevu v nekoliko grobo gorenjsćino prenesena iz nemščine.¹

Naj navedem par pesmi, ki so mi izmed starejših znane, pa še niso natisnjene, navedem zlasti zaradi njih recitativnega znaćaja. Taka je n. pr. pesem o sv. Krištofu:

¹ Prim. Reiman: Das deutsche Lied III. Universaledition 2239: 12 alte deutsche Lieder aus »Des Knaben Wunderhorn« v. F. Himmel, op. 27, Nr. 12.

¹ Glej zgoraj str. 163.

Pre - mi-sli moj krist-jan, kdo
j' bil ta-ko mo - čan, ka-kor je bil Kri-štof
sam? Od gla-ve do nog pet-najst čev-ljev
dolg, ta-ke - ga je vstva-ril Bog.
ten. ten. ten.
Ro-žen od kr - ščan-skih staršev, po ime-nit-nih
slu-zbah pra-šal; pre-den je kr-ščen bil, ma-
li-ke je ča-stil, Da-ci-juš i-men'van bil.¹

Zdeti se hoče, kakor da je ta pesem liki vzorec za recitacijo pesmi epične, pripovedne vsebine.

Jako zanimiva, zlasti po svojih sklepih in svojem prostem ritmu je sledeča o sv. Izidorju:

ten.
I - zi - dor ov-či - ce pa - sel,
Na nje-ga gro-bu trav'ca ra - 'še, pre-
le - po žvi-žgal, še lep-ši pel; ko je do vr-
le - pa trav'ca ze-le-na, zve-čer je b'la
ha do-ra-stel, pa je bil po-stal žol-nir.²
po-ko-še-na, zėj-tra je še lep-ši b'la.

¹ Pesem je iz Polhovega Gradca, pel mi jo je prof. Anton Koritnik, ko je bil pretek v Alojzijeviču.

² Pesem - ljubljenska očeta sedanjega tržaško-koprškega škofa msgr. dr. Andreja Karlina. Zvedel sem jo od njeja, ko je bil kot stolni kanonik vodja Alojzijevišča v Ljubljani. — Naj napišem napeva še dveh pesmi, ki mi jih je zapel Jakob Omejc [gutenski Jakec] pri Sv. Katarini, star 83 let, že potem, ko je bil ta članek dovršen. Spadata pravzaprav v 1. oddelek, k cerkveni pesmi. Prvo so peli — kakor mi je mož razlagal — o sv. Petru v Dvoru pri Polhovem Gradcu, in sicer z domačo godbo. »Grof«, lastnik polhograjske graščine

Sploh so starejše pesmi v melodičnem oziru zanimive po lepi, naravni deklamaciji in po svoji objektivnosti brez sentimentalnih primesi, v ritmičnem pa po nenavadno izraziti, odločni, jasni fakturi. Zlasti splošno slovanski $\frac{3}{4}$ takt je značilen in narodni pesmi tako svojski, da se ga tudi nekatere pesmi iz novejših časov niso mogle ogniti.

Pa to je le ena vrsta pesmi: pesmi v duru. Za pesmi v molu in v takozvanih starih cer-

[ki je svojčas zidala za našo kulturno zgodovino jako važno dvorsko gotsko cerkev], je najel godce, šest po številu, ki so peli in hkrati sami godli in »jo tako delali«, da se je cerkev tresla. Godli so na škante (dvoje gosli), eden je imel klarinet, eden pa »eno veliko reč kakor skrinjo, ki je strašno bobnela; in ko so vsi drugi že malo poenjajali, je ta še vselej nazadnje malo poropotal«. Po tem opisovanju je bil ta instrument, ki je možu tako imponiral, veliki bas (violon). Na ostala dva instrumenta se ni mogel spomniti, dasi je n. pr. prav živahno popisoval, kako se je grof, ki je bil z grofico na oratoriju pri godčih, izpod čela proti njim oziral in z glavo kimal, kadar so jo prav mogočno »delali«.

Da - nes je ta - i - sti dan, ki
Pe - ter naš je i - men'van; on je o - če vseh otrok, za
Kri - stu - som pr - vi Go - spod. Vsa o - blast je
te - bi da - na, da je gre - hov moč pre - gna - na,
c'lo od vrat 'maš ne - be - ških ključ, nam
bo sve - ti - la ve - čna luč.

Pesem je po svojem izrazu jako krepka, dominantna na vso moč poudarjena, mož jo je vsakokrat z očitnim navdušenjem akcentiral v spominu na stare, slavne dni. Po svojem značaju je v sredi med staršimi, kakor smo jih zgoraj navedli, kakršne nam deloma hranijo starše pesmarice (protestantovske, Kastelec) in med onimi, kakršne so vznikle pod vplivom lahkokrile italijanske glediške glasbe.

Drugo navajam zaradi nenavadne deklamacije, ki se zdi čisto prosta: cantus paradi, kot koral.

Moj krist - jan, vzdi - gni o - če - sa in po
Vri pre - lju - bi mo - ji jo - gri, še le -
Kdor bo kr - šen, 'noj bo ver - val, ta poj -

Helena Vurnik : V tihoti svetišča.

kvenih tonovskih načinih, ki se je nekaj ostankov — če sem prav poučen — menda vendarle tudi še našlo živih v goriških in belokranjskih hribih, poznam en edini zapisan zgled — peti je še nisem slišal;¹ da so bile in so jih ljudje peli, vemo le po izvedbi mož, ki so take pesmi še slišali in zapisali.²

Ta edina, meni znana svetna narodna v molu je stara »zibalka«, kakor jo imenuje v pismu na ģ prelata Smrekarja 17. avgusta 1901 Marija Zakrajšek, stričnica upokojenega dekana Andreja Drobniča, ki jo je zapisal leta 1901. v Radleku pri Blokah.

Le span-čkej, span-čkej, o-trok moj, in
ju-tri vza-mem te sa-boj.

Novjša slovenska narodna pesem, ki jo naivna, v sentimentalnost odeta srca razglašajo

glej na Olj-sko go-ro, ka-ko gre Je-zus
tó vam — zdaj po-vem: o-zna - njuj-te svet
de za mnój u ne-bo, kdor pa te - ga ne

v ne-be - sa, jo-gri so ža-lost-ni zdaj.
ben - ge-li-um po vsem sve-tu vsem stvar-em.
bo ve-ro-val, te-mu ve-čno gor-je bo.

Note s črtico (portato) so v resnici četrтинke. C, ki stoji v oklepaju, se rabi samo v 1. in 3. kitici, druga kitica ima en zlog manj in ta c kar izpusti. 1. in 3. kitica imata, če $\frac{3}{4}$ takt strogo vzamemo, po eno osminko preveč; če pa vzamemo prosti ritem in naznačene taktovke le kot znamenje za vračajoče se melodične periode, je vprašanje boljše rešeno.

¹ Če izvzamem tisti enoglasni predpjev, ki ga semtertja pojo, preden začno: »Jaz pa pojdem na Gorenjsko«; seveda, če je še to narodno, če ni novejša iznajdba:

itd.

² Urednik »Cerkvenega Glasbenika« (prof. Gnezda) l. 1880, št. 3, str. 23, takole žaluje: »Res moramo obžalovati, da je ravno predcecilijska doba s starimi navepi naredila — tabula rasa. Le še v hribih zapoje kaka stara ženica svojim vnukom pesem, ki se je je bila naučila kot deklica. Čul sem pred petimi leti v Z. čez 80 let staro ženo peti svete pesmi, ki jih je znala še od svoje babice. Dalje kot eno uro je prepevala, vse mi je bilo neznanó, a marsikaj tako lepo, da mi bo de spomin vedno ostal. Tu sem slišal tisti

kot nekaj, čemur na svetu ni primere, ima, če jo trezno le nekoliko izza visokega domačega plota pogledamo, kljub odločno svojiskim lastnostim, ki se nam pa še ni posrečilo, da bi jih brez ostanka z besedo označili, ima — pravim — toliko podobnih potez z narodno pesmijo alpskih Nemcev, da jih ni moč prezreti. Čim bolj proti severu gremo, tem večja je podobnost, tem jasneje se v pesmih zrcali sorodnost, ki kaže na skupni vir, ki so oboje iz njega potekle. Tako celo, da se n. pr. koroški Slovenci in Nemci pri marsikateri pripravajo, čigav da je original, tako o skorajda svetovnoznaní: »Verlassen, verlassen, verlassen bin i«, pa se nepristranskemu opazovalcu pri tej pesmi čisto nedvomno zdi, da izvirnik ni »naše gore list«. Že dokaj neokretna prestava začetnih besedi: »Zapuščen, zapuščen, zapuščen sem jaz« nam to kaže; melodično pa tudi ni prav ničesar v pesmi, kar bi pesem bolj vindiciralo Slovcem nego Nemcem, raje nasprotno. Zakaj tistega neizraznega priznaka, tistih kakor z mehko kopreno zastrtih, z lahno meglico pokritih, s sanjavi, pa nikakor ne melanholičnim čuvstvom preporenih form, kakor jih tudi še marsikatera novejša slovenska narodna pesem nosi, teh ta pesem gotovo nima, dasi seveda ne smem trditi, da pa obratno niso marsikateri izvirne slovenske pesmi Nemci v svoj repertorij sprejeli. Pa to mimogrede.

To hočem reči: Pri tem primerjanju nemške alpske pesmi s slovensko opazamo neko organsko podobnost, podobnost formalne strukture, čeprav ne vselej podobnosti ali vsaj ne enakosti duha; jedro in cel stroj je skupen. Morebiti se nam, ko nam bo na razpolago domač in tuj material v polnem ali vsaj večjem obsegu, po obširnejšem študiju posreči dognati, kako daleč sega to formalno sorodstvo in zlasti, v čem obstoji to, kar je naše pesmi svojiski priznak, v čem obstoji ta, zaenkrat v besedi neizrazna koprena. Morebiti v ritmu? Tudi. Vsaj $\frac{3}{4}$ takt je slovanski specificum.¹ Pa ima-

»moll« (podčrtal pis.), po katerem so povsodi nekaj slovele slovenske pesmi, kateri se je pa zdaj skoraj popolnem zgubil. To so tisti starinski ostanki; ki so za nas zgubljeni ... Pred sabo imamo lepo kopico zelo starih pesmi ... radi bi jih priobčili, a bojimo se zopet občitanja, da niso za nas, ker so prežalostne ... tako daleč smo prišli po »veselih« pesmih. Bog daj, da vsi pridemo do pravega spoznanja.« Spoznanja ni bilo, te lepe kopice »C. Gl.« ni natisnil; kje so ostale, nihče ne vé.

¹ Med nemškimi pesmimi vem le za eno, ki ima $\frac{3}{4}$ takt, to je znana: »Prinz Eugenius, der edle Ritter«. Pa je bila zložena na slovanskih tleh, za časa obleganja Belgrada. Zložil jo je menda polkovni trobentač, o katerem ni gotovo, kakega pokolenja je bil. Hkrati imamo Slovenci narodno

mo pesmi, ki jim lahko kopice nemških z enakim ritmom na stran postaviš, in imajo še nekaj, kakor neko lahko, posebno barvo. — Morebiti v melodiki? Pa se za mnogo naših, zlasti najlepših, dobi precej natančen melodičen vzorec pri nemških; in če eden ni dovolj, celo po več, da je skupni melodični vir bolj gotovo izpričan. — Ali morda v sentimentalnosti, ali bolje: v neki mehki, negodni žalobnosti? Tudi mogoče, dasi imajo tudi nemške pesmi teh lastnosti dovolj. Vendar pa morebiti vsaj deloma zadenemo, če pravimo, da so te lastnosti v Nemcih bolj formalno, bolj po umski plati, pri nas pa bolj po srčni, čustveni. Seveda bi se bilo pa zaenkrat dokaj težko braniti, če bi kdo ugovarjal: To je urojen predsodek...

Naši »Škrjanček poje« n. pr. odgovarja ritmično-motivično sledeča nemška koroška:

v drugem delu se naša povzpne do melodične samostojnosti.

Naši »Dekle, povej, povej« je podobna štajerska:

S tem pa ni rečeno, da je eden ali drugi sklavnično posnel, saj vidimo, da je razlik še vedno dovolj, toda tega ne moremo zanikavati, da je sorodnost tako očitna in podobnost tako značilna, da je ni moč prezreti. Razložek je zlasti tudi v tem, da so melodično-motivični postopi pri Nemcih

pesem, ki jo napev spravlja v najožje sorodstvo s srednjim delom »Princ Evgena«, prvi del je pa po ritmu in melodiji tudi tako izrazito slovanski (konec naravnost vpjipe po glasoviti »hrvatski kvintini«), da ni preveč predrzno, če bi rekli, da smo Slovani Nemcem to edino pesem v 3/4 ritmu posodili.

Besedila za to pesem vem samo nekaj odlomkov, vsebina je nekako poslavljanje. Pelj so jo — če se ne motim — v mojem rojstnem kraju v mladih dneh radi pri mrličih in pri — svatbah.

¹ Eduard Kremser: Das Lied im Volke. Universal-Edition 273, str. 236.

² Istotam str. 237.

večkrat bolj obširno obdelani, zlasti v takozvanih »jodlerjih«, ki se semtertja v kaki pesmi tudi pri nas hočejo prikazovati kot dostavki.

Bolj nego v melodično-motivičnem pa se zdi, da nas je spravila nemška alpka pesem pódse v tonalnem oziru: vse naše narodne pesmi, kar jih kot takih še živi, so v izrazitem duru. Mol se je do zadnjega ostanka iz rabe izgubil; stari cerkveni tonovski načini še temeljiteje; in tudi ta dur ima v celoti popolnoma značaj, kakor ga kažejo nemške pesmi. Ne vem, če je zlasti v pesmih, ki se morajo novejšim tvorbam prištevati, še veliko posebnega značaja naše slovanske durove tonalnosti zlasti v tistem čudno nežnem ljubkovanju z molom, ki ga kažejo pesmi ostalih Slovanov, pa tudi v posebnem medsebojnem razmerju posameznih škálnih tonov, v posebnih sklepih, zlasti polsklepih, v karakterističnih postopih, intervalih itd., ki bi jo jasno razločevali od sodobne nemške narodne pesmi, s katerimi značilnimi lastnostmi je slovanska narodna glasba sicer v tako obilni meri obdarjena.

Skoraj gotovo se pa tuj vpliv na našo narodno pesem najbolj jasno kaže v harmoničnem oziru, oziroma v načinu petja.

Naša starejša narodna — cerkvena in svetna — pesem je bila eno glasna. Za cerkveno pesem imamo dovolj pisanih dokazov in še nekaj živih prič, direktnih in indirektnih. O splošnem ljudskem cerkvenem petju piše Matija Majer leta 1846: ¹ »Veči del pojó pri nas vsi na jeden gl a s . . . ² Goričane prav posebno hvali (XX): »Naj lepši za voljo cerkevne petja je, kar jaz vem, pri Slovencih, kateri se pod Gorico slišijo; vsolje me veselje obhaja, kedar se na tiste kraje spomenim, ki tako lepo povsod cela cerkev poje.« Pa kako pojó?

»Med Gorico in Terstam poslednjo slovko vsake redke dolgo, dolgo povlečejo, v tem drugi že sledečo red vzdignejo, tako da se ob jednim dvojni glas po cerkvi razlega. To je tam nekaj posebnega, kar nisim sicer nikjer slišal.« In nekoliko kesneje (XXIII): »Le samo jedan glas mora se čuti po cerkvi, kakor bi iz jednega gerla cela sosedščina pela.«

Iz leta 1849. imamo o splošnem ljudskem cerkvenem petju Slomškove zapiske: »Lepo v cerkvi pojó po Kranjskim in Štajerskim, pa kar jaz vem, le na eno gerlo.³

¹ Pesmarica cerkvena XIV—XV.

² Podčrtal pis.

³ Zgodnja Danica, 1849, str. 12. Podčrtal pis.

Neznan pisatelj piše v istem listu leta 1850.: »Kranjci počasne enoglasne popeve ljubijo... Štajerci radi naglo in enoglasno pojo...«¹

Zgoraj smo že slišali, kako je v Slomškovih mladih dneh cela cerkev za pridigarjem »ednoglasno potegnila«. In zopet leta 1857. piše isti v »Drobtincah«, da »Štajerci ljubijo nagle in večidel okrogle napeve« in da »le ednoglasno popeva jo in jih petje mično teče«.²

Prav tako omenja v istih »Drobtincah«³ mično in hvalevredno... ednoglasno petje *pred pridgo ali kerš. naukom*, naj se poje *Oče naš*, — *Pridi sv. Duh*, ali kaka priložna pesm o svetem godu«. Na isti strani dobro loči med občnim (ljudskim enoglasnim) in umetnim večglasnim, ko pravi: »Eni bi radi občno petje po cerkvi, drugi čveteteroglasno.«

Poleg tega sem sam čul še živo pričjo takega splošnega cerkvenega petja. Ze zgoraj imenovani skladatelj † prof. Gerbić je istotako trdil, da je omenjeno božično cela cerkev enoglasno pela. Prav tako indirektna pričja svetnik Aljaž o smleški božični.

Sploh pa navedene pesmi same zase najbolj pričajo: take so, da najbolj daroviti ljudski pevci pri večini ne spravijo količkaj užitnega večglasja skupaj.

Za svetno pesem veljajo iste besede škofa Slomška, ki glede načina, kako se poje, nič ne razločuje med cerkvenim in svetnim petjem, ampak v tem oziru oboje strinja, dasi sicer o svetni pesmi in godbi večkrat posebej govori, n. pr. o »hudirski Marseljadi«, ki je »nekdajne Francoze podivjala, jih na prekucije in morije gnala, kakor polhe hudi duh...«

Prav tako tudi Matiju Majerju ne bomo krivice delali, če rečemo, da njegov opis glede načina petja tudi za svetno narodno pesem velja.

Hkrati naj navedem zanimiv slučaj, ki me je dohitel. Leta 1895. se nas je več dijakov sušilo v pastirski koči (poleg Frischaufove koče) na Grintavcu — dež nas je z Grintavca grede celo pot od vrha dolj do koče vneto pral — in stari, sivi, zgovorni pastir nam je med drugim nekoliko prezirljivo pripovedoval, da so kranjski fantje za njegovih mladih dni, njegovega fantovanja vse pesmi s a m o e n o g l a s n o p e l i. Šele počasi da so se od Korošcev naučili »na več glasov« peti, pa da Korošcev (sam je bil menda Korošec s štajerske

meje) v blagoglasju pravzaprav še vedno niso dosegli. Seveda mu takrat nihče izmed nas ni verjel, pač pa je bil naš kranjski ponos močno užaljen, češ, tak nesramen, širokousten bahač... Ker nas je pa v svoji zadimeli koči posušil in nas z dobrim vrelim mlekom za nadaljnjo pot podprl, smo mu velikodušno odpustili, ne da bi se spuščali v disput. Danes bi seveda njegov pouk hvaležneje sprejel in ga vestneje poslušal.

Odkod torej naše narodno večglasno petje?

Geneza — v kolikor je do danes mogoče pogled v nje tajne — bi bila tale: Znano je, da so Napoleonove vojske, bolje: odpor proti suženjstvu narodov, ki so ga provzročile, je rodil med Nemci preproste, umetno zložene moške zборе, ki so se bojevniki ob njih navduševali. Preprosto ljudstvo je to vrsto petja — večglasnih moških zborov do tedaj pravzaprav ni bilo — vzljubilo in po svoje poizkušalo posnemati; iz tega se je rodila nove vrste narodna pesem, katere napev je prav posebno skrbno prirojen za harmonijo z dvema trizvokoma: toniko in dominantno (subdominantna je že strašen luksus, ki si ga na redke čase privoščijo večinoma le pevci, ki so sicer vajeni v zboru peti). Zlasti močno se je razrastla po nemških alpskih pokrajinah, pa ni ostala samo na Nemce omejena, ampak je pronicala s celotnim svojim formalnim ustrojem tudi med Slovence. In sicer polagoma, po čisto naravni poti, kakor se zdi. Najprej so večglasno začeli peti Korošci, ki so z Nemci v najbližjem stiku, deloma mednje pomešani. Za njimi smo prišli na vrsto Kranjci in Štajerci, dasi ti, pa le deloma, morebiti še nekoliko kasneje.

Zivo pričjo grintavskega pastirja smo pravkar čuli. Oglejmo se po pričah iz dobe, ko se je ta izpremema vršila.

Matija Majer pripoveduje, da na Koroškem ponekod že tudi dvo- in triglasno poizkušajo: »...pri Zili na Koroških tudi privdarjajo (secundiren), v rožiške in junjske dolini zvnaj tega ženske tudi črez pojo (alto), in to tako rade, da kedaj prav raz napev pridejo, ker se skoro vsi nastavijo privdarjat in črez pet.«¹

Leta 1849. pa piše Slomšek o koroškem petju tako, da se zdi izpremema od enoglasnega petja do večglasja v celoti že dovršena: »Lepši zlagajo po Koroškim na štiri gerla.«² — In omenjeni neznan Daničin pisatelj se leta 1850. pritožuje: »... druga (težava) pa (je), de vsi kraji, čeravno slovenski, v enim duhi ne pojo. Korošci pojejo

¹ Zgodnja Danica, 1850, str. 194. (Odgovor od Labude na dopis od Savine.) Podčrtal pis.

² Drobtince, 1857, str. 296. Podčrtal pis.

³ Str. 299.

¹ Pesmarica cerkevna XIV—XV.

² Zgodnja Danica, 1849, str. 12.

počasno na štiri gerla, kar se jim prav gladko zlega; okroglih napevov Stajarskih ne morejo krožiti in tudi nočejo...¹ Stajarci radi naglo in enoglasno pojo; počasne koroške popevke jim ne vstrežejo.«²

Leta 1857. pa isti Slomšek o Kranjcih že piše: »Kranjci radi na dva gerla pojo (dasi so leta 1850. — kakor je pisal — še enoglasno peli), jih pesme so lepoglasne, de bi jih le poslušal; naj pa tudi razumel besede pesemske.«³

Iz vsega tega se vidi, da je naša cerkvena, pa tudi svetna narodna pesem doživela koncem 18. in v prvi polovici 19. stoletja velik preobrat pod tujim vplivom. Na cerkveno glasbo je v prvi vrsti vplivala instrumentalna glasba tedanje vsemožečne italijanske opere, na svetno pa v prvi vrsti nova iznajdba preprostih moških zborov. Ni sicer škode, če so nove pesmi vznikle, toda škoda je, da je stare — zopet s Slomškom govorim — »ptuji duh« izpodrinil; tudi stare bi se bile morale ohraniti. Tako da smo — kakor v drugih strokah — tudi v glasbi v 19. stoletju pač doživeli začetek in velik

¹ Zgodnja Danica, 1850, str. 194. Kakšni so bili ti napevi, ne vem; če so bili po melodični fakturi in tonalnosti podobni navedenim starejšim, je bilo res deloma nemogoče, da bi jih peli v preprostem večglasju, kakršno se je pri nas razvilo. Podčrtal pis.

² Res je, da naše sedanje pesmi splošno v enoglasju niso kdovekak efektivne, saj pa tudi ves njih melodični ustroj temelji na večglasju, tako da melodija nujno zahteva opore v harmoniji, dočim so bile starejše pesmi absolutna melodija.

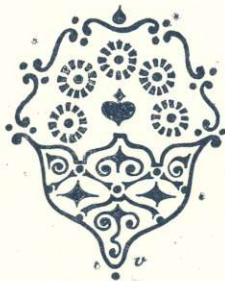
³ Drobince za novo leto 1857, str. 296.

razvoj naše umetnostne kulture, toda hkrati je isto 19. stoletje tudi smrtni dan naše narodne kulture, doba uničevanja starših ljudskih kulturnih vrednot.¹

Velika škoda je — kakor drugod, tako tudi v glasbi — da nismo imeli v prvi polovici 19. stoletja v nobeni stroki temeljito izobraženih strokovnjakov — vse sami samouki, diletanti, ljubitelji umetnosti, in kot taki podvrženi enostranskemu naziranju, najrazličnejšim dnevnim vplivom, pritisku mase, nje hvali. Če bi drugega ne bilo, vsaj zapisalo bi se bilo in nam tako marsikaj ohranilo, kar je zdaj, naši glasbeni kulturi v največjo škodo, za veke izgubljeno.

Res smo sicer pridobili v tej dobi narodno večglasje, toda tudi to ni originalna slovenska iznajdba, seveda tudi stara ne. Najstarejše je to večglasje in v resnici tudi najbujnejše in najbogatejše, kolikor moremo doslej ugotoviti, na Koroškem in precej tudi na visokem Gorenjskem. Zanimivo je, da so tudi Italijani, ki stanujejo v bližini alpskih Nemcev, sprejeli večglasje v svojo narodno pesem, večglasje, ki je tako kot naše. Hrvati, ki so sloveli doslej samo po svoji izraziti hrvatski kvintini ob sklepkih, v novejšem času, če sem prav poučen, tudi poizkušajo posnemati naše večglasno narodno petje. Brez dvoma se jim bo to sčasoma posrečilo, kakor se je nam le prehitro; samo pazijo naj, da izguba ob novi pridobitvi ne bo tako velika in obžalovanja vredna, kakor je naša.

¹ Pomislimo samo na to, koliko starih umetniških vrednot se je po naših cerkvah v 19. stoletju nadomestilo z dragimi, ničvrednimi, šablonsko-tovarniški izdelki: pa se 20. stoletje, žal, tudi še ni otrslo uničevalnega herostratskega duha.

Rapsodova zahvalna molitev.

Zahvalim Te, Oče, za dar oči!
Videl sem jutro, ko v setve rosi,
videl sem zarjo, ko v žetve zori.
Videl sem solnce mériti čas,
videl v jezéru sem lunin obraz.
Videl sem temo slepih ljudi,
zahvalim Te, Oče, za dar oči! —
Zahvalim Te, Oče, za dar ušes!
Slišal sem zemlje in pesem nebes:
grom oblakov in vrisk vetrov,
rajanje dece in pesem zvonov,
šum čebel, škrančkov klic,
žvižg jastrebji, polet jerebic.
Čul sem cesto, les, polje in vas,
zahvalim Te, Oče, za sleherni glas! —
Zahvalim Te, Oče, za tihe želje,
za upe in nade in živo srce,
zahvalim za žolč, ki vanj kipi,
zahvalim za strah, ki v njem leži,
zahvalim za kri, ki lije vanj,
za népokoj njegovih sanj!
O, vem za srca, ki nič ne žive,
zahvalim Te, Oče, za živo srce! —
Zahvalim Te, Oče, za svoje teló,
za mehkokožno, mehkužno meso,
za slast otroških brazgotin,
za kazen moških bolečin,
za zdravo róko in prožno nogó,
zahvalim Te, Oče, za svoje teló!
Zahvalim za duh, ki mu vladati sme
in hoče do Tebe in do Tebe ne ve!
In za dar jezika! O, preveč golči,
kadar nesvelo v srcu leži . . .

Zahvalim Te, da sem se v bajti rodil,
bede navadil in šibe se učil,
da sem pelleten na senu spal,

lačen in sam in kresničič se bal,
da bosim petám prebridek je sneg,
da bôde strnišče in da trnjev je breg.
Zahvalim za srečo Te prvih hlač
in za osodnosti prvih igrač:
za pipec in popkar in tolminski krivač!
Za staro mater: Ves dan godrnjá,
pa ljubi gorkeje, ko žlahtna gospa . .
Zahvalim za prvo od doma slovo:
da mi nisi ga dal, ne bi ljubil tako;
za prvo otroško laž — priznam,
od tákrat me je lagati sram!
In še enkrat in še zahvaljen, Gospod,
za vse bridkosti prejetih dobrot!

Bodi hvaljen, ki si v tajni
prve pesmi mi razkril
novo solnce in me v bajni
sreči še enkrat rodil!
Bodi hvaljen za brezmejno
srečo mojih sanj mladih,
in za strast lepote žejno
in za slednji verz in stih!

Zahvalim Te, Oče, za to, kar imam,
kar sem in kar upam, kar vem in znam!
Zahvalim Te za svoje skrbi,
za kruh vsakdanji in pokojne noči,
za družbo veselo in nedeljsko radósti,
mladostno nerednost, dijaško norost!
In še Te zahvalim za smeh in jok
mojih drobnih otrok, mojih sladkih nadlog.
In tudi za njo, ki z menoj potrpi
in še in še sniva od vélikih dni!
Zahvalim Te, Oče, da mi nisi postlal
na cvetju in da si vzgojili me znal,
in da sem pošten in Tolminec ostal!

*Za slovenško izvedbo — nekateri besedila!
Ivan Pregelj.*

Legende o sv. Frančišku.

Ksaver Meško.

Frančišek in pastir Barbano.

Dogodilo se je nekoč, da se je naj srečnejši in najveselejši vseh ljudi, asiški ubožček, blaženi oče Frančišek, zelo razžalostil.

Bratje so videli, kako se mu je zresnilo, skojo bolešno spačilo njegovo vedno vedro, solčno obličje, kako so se mu skalile in zatemnile vedre, lepe oči, ki je iz njih venomer gorelo toliko tople ljubezni in dušne radosti, da je ta ogenj rajske sreče in vseobjemajoče ljubezni ožarjal ves obraz in ga je vsega oblival s čudno sladko milino, ki je bila kakor blažen in blažeč odsev rajskega solnca; in kako je izginjal z ozkih ust — počasi, počasi, kakor da se svetec z vso močjo brani in ga s silo zadržuje — otroški, blaženi smehljaj. In videli so, kako je otec Frančišek postal ves zbežan in preplašen, kakor da vidi pred seboj veliko nevarnost in nesrečo.

Vzrok te nenadne velike žalosti pa je bil ta-le: Brat Giovanni — ko je bil še slavljén profesor in občudovan doktor na slovitem vseučilišču bolonjskem, se je podpisoval Giovanni dei Parenti — je bil odšel zjutraj na povelje Frančiškovo gori v Abruce. Da pomaga tam kakemu kmetiču ali pastirju pri delu, če jim primanjkuje ljudi; da pogleda, če bi bil kje kak bolnik pomoči potreben; da počé spotoma kakega gorjanca, ki vse leto sliši le enkrat, dvakrat besedo božjo, a jo še tedaj umeva bore malo, morda celo krivo; in bi, če je tako volja in milost preskrbljivega in predobrotnega Boga, dobil kje kak prigrizek za brate, kos kozjegá sira, hleb črnega gorjanskega kruha, morda celo kak vrč nostrana, cekinastega ali črnokrvnatega umbrija. Vse je mogoče — skrb in dobrota božja sta neskončna: skrb za človeške duše, kakor tudi skrb za telesne potrebe vseh njegovih sinov in otrok.

A zvečer, že v poznem mraku, se je vrnil dobi brat Giovanni prazen, ves žalosten in potr. Potožil je Frančišku dogodek in nezgodo današnjega dne:

Gori v abruškem selu so mu pripovedovali o pastirju Barbanu, ki se je sprl s svetom in z Bogom. Ni maral več slišati o ljudeh, ker so se mu zdeli srečni, in ga je njih sreča le dražila in skelela. Z nikomer ni maral govoriti. Poprej prijazen in prijuden, se je zdaj ogibal ljudi, bežal pred njimi,

živel sam s svojo živino. In o Bogu ni maral slišati ničesar več. S strahovitimi kletvicami, so pravili sosede, je prokrel Boga troedinega in celo Maddono, presladko, trikrat češčno. S stisnjenimi pestmi je grozil nebesom in izzival Boga, naj pošlje strelo z neba, če res je in kraljuje v nebesih, in ga naj uniči z njo. Ali naj zapove zemlji, če jo je res ustvaril in mu mora biti pokorna, naj se razkolje pod njim in naj ga požre za veke, samo da ne bo več gledal tega sveta, ne več na njem trpel.

Kaj da je nesrečnega moža nagnilo k tako strašnemu bogokletju?

To-le:

Imel je edinega sina. Zena mu je umrla čisto mlada, tretje leto po poroki, za zahrbtno vročinsko boleznijo. Zapustila mu je to edino dete. In kakor je Barbano poprej strastno ljubil Pepito, tako se je po njeni smrti z vsem ognjem močnega, silovitega srca oklenil malega Pepita, sinčka. Vedno in povsod ga je imel pri sebi.

Zdaj je bilo dečku osem let. Bil je povsem pomlajena mati. Zato ga je oče od dne do dne ljubil strastneje. Pred nekaj tedni mu je daroval najlepše jagne iz čede, belo, s črno liso na glavi, prižasto in črnoprogasto na hrbtu in ob straneh. Pepito se od tedaj ni mogel več ločiti od svojega jagnjeta. Ves dan sta skakala in tekala drug za drugim; ob poldanski vročini sta počivala skupaj v senci, naslonjena drug ob drugega.

A pred nekaj dnevi se jagnjetu pri veselem skoku nenadoma spodrsne ob robu globokega prepada in živalica se prekucne čez čeri. Pepito poskoči k robu, da bi pomagal ljubljénku. A v naglici in v nemirnem razburjenju se iztegne predaleč čez prepad: naglavički telebne za jagnjetom v globočino.

Do večera se je trudil nesrečni oče, da zleze v prepad in sinčku pomore, če je pomoč še mogoča in potrebna. A javalne bi bila potrebna; zakaj ne enega klica, ne najrahlejšega glasu ni bilo slišati iz globokega groba.

Na večer je prišel po ljudi doli v vas. Rade volje so šli vsi sosede. Trudili so se vso noč, ves naslednji dan, a v prepadu, do malega mrliča niso prišli. Tako ostane najbrž brezdom, ki ga je požrlo, Pepitov grob do sodnjega dne.

Tedaj pa je oče zbesnel. Ko je videl vso človeško slabost napram silam prirode in proti

nebeškim močem, je proklel ničevost ljudi in brezsrčnost nebes, ves svet, očeta svojega in mater, ki ga je rodila, dan njihovega rojstva in nesrečno uro svojega rojstva, proklel nebo in Boga in tisto usmiljenje božje, ki govore o njem duhovniki in slepariji z njim ljudi — le svojega sinčka ni proklien: o tem je vedel, da ni krivde na njem, ne sence greha.

Pri tem pastirju in obupanem očetu da je predsed ves božji dan. Čudo sicer, da ga je pustil k sebi in ni zbežal pred njim ali ga odgnal s kamenjem, kakor sosede, ki so se mu skušali kdaj približati.

Govoril mu je o Bogu, o nebesih in peklju, o usmiljenju božjem in pravičnosti božji, o božji vsemoččnosti, ki svoje nasprotnike huje zmleje, nego bi zmlela nju skala, štrleča in preteča nad njima, če bi se v hipu odtrgala in se prekucnila na nju.

Zaman! Barbano je odkimaval z glavo, zastokal včasih s čudnim glasom, kakor bi zavil in zatulil ranjen volk, a srca ni odprl ne ljubeči, ne s kaznimi grozeči besedi.

Tako je pripovedoval učeni profesor, skromni in ponižni brat Giovanni.

Otec Frančišek in bratje so molče poslušali. A vsem je postajalo pri srcu težko. Vsem je stiskala misli tiha groza, in lica jim je mračila težka skrb za dušo nesrečnega očeta in trdovratnega moža, ki je preklinjal Boga, premočnega in predobrotnega, in Madonno, od arhangela počeščeno, a se groznega greha niti ne kesa.

Najhuje pa je pretreslo in s strahom napolnilo pripovedovanje Giovannijevo srce očetu Frančišku. Zakaj njegovo dušo, čisto kakor serafske misli, je s pekočo grozo napolnila vsaka vest o grehu. Dvakrat velika pa je bila ta groza, če je čutil in spoznal, da je greh kake duše tako velik, da ji ne bo najbrž pustil nikoli več smelo razprostrti peruti in se v vroči spokorni ljubezni, ki vse grehe izbríše, dvigniti proti Bogu, temveč jo bo potisnil v globočino peklenskega jezera.

In to je čutil in spoznal o duši tega ubožčka, pastirja Barbana. —

Ko je brat Giovanni nehal pripovedovati, je Frančišek dolgo molčal. Nenadoma pa je zaprosil s tihim, trpečim glasom: »O bratje, ne nehajte moliti za vse trpečel!«

Pa je naglo vstal in molče, s sklonjeno glavo odšel v cerkev. —

Vso tisto noč je Frančišek premolil pred oltarjem, vpil iz globočine preplašene duše h Gospodu

za usmiljenje, boril se do bele zore s pravičnostjo božjo za dušo ubožega Barbana.

Zjutraj, po sv. maši, pa se je napolil v gore, iskat Barbana.

Ni si podvezal sandal. Bos se je napravil na pot, kakor je Gospod šel bos na goro Kalvarijo. Gospod je šel na goro za grehe vsega sveta, on gre za greh Barbanov. Naj le pika prodec, naj se le zadirajo v podplate in pete drobni odlomki kamenja, naj le reže v nože ostrina kamenih črepinj — »samo dušo Barbanovo mi daj, o Gospod, predobri in preusmiljeni!«

Tako je prišel na goro, v goreči molitvi, a že poln zaupanja in s tiho radostjo v srcu, odsevom sreče, ki mu jo bo Gospod, vedno usmiljeni, pripravil na gori.

Res je kmalu našel Barbana. Sedel je tik prepada in nemo strmel v globočino.

In čudo! Bodisi, da ga je že minila najhuša besnost in se mu je srce že nekoliko umirilo in omililo, ali je morda čutil do asiških ubožčkov posebno nagnjenje, kakor večinoma vsi siromaki in trpini v Umbriji in v Abrucih: tudi pred njim pastir ni zbežal in ga ni odpodil v divjem srdju, s kletvicami, grožnjami in s kamenjem.

A tudi odzdravil ni na prijazni, sladki Frančiškov pozdrav: »Daj ti Gospod svoj mir, o brat moj Barbanol!«

Sedel je tiho in nemo, mračno strmeč v brezdno.

Frančišek je prisedel k njemu na skalo.

Nekaj časa je molčal in tudi nemo, zamišljeno strmel v prepad. Potem se je razgledal po okolici: samo skalovje in kamenje; med njim redka trava, posamezne gorske cvetke. Nato se je zagledal v nebo. Zdelo se je odtoč, iz tega samotnega, molčečega miru še lepše, še čistejše, nekako bliže svetu, bliže srcu, bolj dobrotno in milostno duši, živeči tu tik pod njim, daleč od sveta in njegovega hlepenja in vrvenja, daleč od njegove zavisti in lažnosti, od njegovih strasti in grehov.

Ko je v vroči, silni molitvi še enkrat priporočal ubožega pastirja in sebe vsedobrotljivosti božji, je zaslutil še jasneje bližino božjo, je začutil še krepkeje v sebi dih in moč duha božjega.

Tedaj je odprl usta in začel govoriti.

Kaj je govoril? Nikjer ni zapisano. Zakaj pero, ki bi pisalo te besede, bi moralo biti pomočeno v brezdanje in brezbrežno morje ljubezni božje, pomočeno povsem do dna. In nihče ne more ponoviti in spet govoriti tistih besed, razen kdor bi imel ljubezen, kakršna je gorela v srcu Frančiškovem

in je govorila iz njega govoricu, ki bi gore omehčala in skale raztajala.

Pač se je ranjena silovita duša Barbanova razvnela in se vzpela še enkrat, kakor se divji žrebec, ki ga kroti močna in vešča roka, vzpne še zdaj in zdaj, ker ne more umeti, da bi mu mogel biti kdo gospodar in zapovednik. Dvignila se je silovito in srdito še enkrat zoper Boga in Franciška in zoper vse čudovite sladke besede, ki jih je govoril svetec o presladki ljubezni božji, o prečudežnem usmiljenju božjem. Ošinil je Franciška s sovražnim, grozečim pogledom in je zarjul nad njim:

»Molči! Sicer te treščim za Pepitom v prepada!«

»Trešči, o brat moj Barbano, samo veruj v dobrejšega Boga!«

In Francišek je brzo vstal, se pokrival in stopil čisto na rob prepada.

Z naglim, hvaležnim in božajočim pogledom je še enkrat objel gore naokoli, ravan globoko tam doli, kakor da se za vedno, a poln hvaležnosti in sreče poslavlja od njih; sinje, čudežno nebo nad seboj, kakor da mu pošilja najsrčnejše pozdrave: »Pozdravljeno! Prihajam k tebi, ti moj ljubljeni, pravi dom!«

Barbano je svetca nekaj hipov začudeno gledal. Nenadoma pa si je zakril oči. Sključil je mogočno telo v dve gube in je glasno zaihtel. In med plačom je govoril s pretiranim, presekanim glasom, kakor otrok, ki se mu v bolešti trgajo posamezne besede s silo iz srca:

»O oče Francišek, kaj delaš z menoj?«

Francišek ga je gledal z usmiljenimi, sočutnimi očmi in s tihim, lepim veseljem na licu.

»Ne jaz, o brat moj, Gospod Bog, predobri in preusmiljeni, v veke čiščeni, gnete in pretvarja tvoje srce. Ne brani se, Barbano! Glej, kakor mehko ilo mora biti naše srce. Gospod pa je lončar; naj ga gnete, preustvarja in upodablja, kakor sam hoče.«

Barbano je sklonil glavo še niže in je še bolj jokal . . .

Francišek pa se je boril še nadalje v goreči molitvi z usmiljenjem božjim za dušo Barbanovo.

A nenadoma je prenehal sredi molitve, ki je delal z njo silo Bogu, češ: »Ne izpustim te, da me blagosloviš in da blagosloviš in pomiriš siromaka Barbana!«

Velike ognjene oči so se mu še bolj razprle in so zavzete strmele čez prepada. A čim dalje so strmele v molčeče, prazno ozračje nad žrelom

brezdna, tem bolj mu je zarel obraz od velike radosti in sladke sreče.

Hipoma se je sklonil k Barbanu, ga prijel za ramo in mu velel s tihim, od blaženosti drhtečim glasom:

»Povzdigni oči, o brat Barbano, in poglej!«

Pastir je privzdignil glavo in je pogledal, kamor mu je kazala drobna Franciškova roka. In čim dalje je strmel tja v tihlo, nepregibno praznoto vseмира, tem bolj začudene so bile tudi njegove oči. In vse lice mu je odsevalo veliko, veliko začudenje. Roke, silne kakor šape medvedove, so se mu začele tresti, vse veliko junaško telo mu je čez čas trepetalo.

Kar pa ga je prevzelo s tako nenadno, nepremagljivo silo, pa je bilo to-le:

Kakor bi se bila dvignila pravkar iz prepada, je zagledal nad odprtino — izpočetka nekam nejasno, morda ker so mu bile oči še kalne od joka, motne in zastrte od solz, a čez hipe jasneje in jasneje — zanemarjeno, umazano gostilnico . . . Bradati možje z zagorelimi, divjimi obrabi sede ob mizah in mečejo kocke. A med igralci — glej, kdo je oni mladenič s tistim lepim, skoro dekliskim obrazom? Je li mogoče — a ni dvoma: Pepito je! Prav takšna je bila njegova mati v dekliskih letih. A kaj dela v takile družbi? Glej, ves je zatopljen in zagrizen v igro. Igra strastno, da mu lica gore in mu oči od notranjega vznemirjenja in razburjenja sevajo. A kakor se zdi, nima sreče. Po vsaki igri postaja nemirnejši, huje razburjen, bolj slabovoljen . . . Glej, kako naglo in strastno išče zdaj po vseh žepih. In zdaj — vrigel je pač na mizo zadnje solde, zato mu roka tako drhti, ko prime kocko, da poizkusi še enkrat svojo usodo in srečo. A spet mu je sreča pokazala hrbet — zato pač udari tako srdito ob mizo in se loči od igralcev. Sede v kot in si podpre črnokodrasto glavo ob roko, kakor bi bila zelo, zelo težka.

A ne sedi še dolgo sam s svojim srdom in obupom, kar se mu pridruži eden gostov in mu prične nekaj govoriti. — Barbano ne sliši besed, kakor da je govornik preoddalen. Vidi pa, s kako vnmemo mož govori, kako krili z rokami, kako kaže zdaj na igralce, zdaj vum skozi okno. — Izpočetka se Pepito ne zmeni zanj, kakor da ga ne sliši. A polagoma postaja pozoren. Dvigne glavo, se ozre začuden v govornika, premišlja, stresa z glavo. A sosed mu govori še bolj prepričevalno, še bolj ognjevitno in navdušeno. Pepito stresa z glavo, a vidi se jasno, da ne več tako odločno. Tujec mu moli roko, češ: »Udari, pa sva bot!« Pepito jo še odriava. A naposled seže v njo, napol še neodločen

in v dvomih, kakor se zdi, napol prepričan od povodnji besed, od mnogih blestečih, mamečih objub.

Kakor bi slutil nesrečo, iztegne Barbano roke in vzklikne proseče: »Pepito!«

V tistem hipu se prizor izpremeni.

Barbano zagleda divjo okolico v Abrucih.

V kotlini med raztrganim skalovjem leže in sede isti možje, ki jih je pravkar gledal v gostilnici, in mnogo drugih, neznanih. Med njimi pa sedi, glej, tudi Pepito. Pogovarja se s tovariši že povsem domače, šali in smeje se z njimi brezskrbno in veselo, kakor da je v najboljši družbi. Kar se izvije izza skale, kjer oko ne vidi nikake poti in bi vsak sodil, da človek ne more hoditi tam, visok, koščen mož že precej v letih, ves oborožen. Vsi planejo pokoncu in ga spoštljivo pozdravijo.

»Saj je to Filipo Sassone, poglavar abruških razbojnikov! K njemu si zašel, o Pepito? . . .«

Tresoč se kakor v hudi mrzlici, drhteč tem huje, čim dalje gleda, zre Barbano prizor za prizorom iz življenja sinovega: goljufije pri igri, tatvine, cerkvene rope, požige, napade na mirne vaščane, na popotnike in romarje, umore in uboje . . . Naposled temna ječa. In Pepito, z razmršenimi lasmi, ves mršav in upadel, vklenjen v težke verige . . . Bled menih v valovitem, dopetnem belem habitu stopi v ječo. Govori jetniku. Dviga roke, prosi. Poklekne ob jetniku, mu kaže razpelo, proseč ga pač pri trpljenju Gospodovem, naj ne pogubi duše, naj obzaluje svoje hudobije in zločine in se naj spokori.

A Pepito zre meniha z žgočim sovraštvom, se zaničljivo grohota, rožlja z verigami kakor zbesnel. V hipu dvigne zarjavele verige z nadčloveškimi

močmi, da bi udaril klečečega duhovnika in ga pobil na tla.

»Pepito, ne pregreši se tako strašno!« glasno zavpije Barbano in hoče stopiti proti prikazni, kakor bi bila resnica. A Francišek ga potisne nazaj — sicer bi požrlo tudi njega zevajoče žrelo.

In zadnja pot, pot na morišče. Spet ga spremlja menih. A obojenec ga še tudi zdaj ne posluša. Obrača se v stran. Se pod vislicami ga pahne z vso močjo od sebe.

Kar vsa prikazen v hipu izgine, kakor bi jo odpihnil veter, ki je zavel čez gorske vrhove.

»O usmiljenje božje!« zakriči tedaj Barbano in se zruši na kolena. »Vse to si zabranil, pre-dobrotni Bog, ko si mi odvzel sina in ga vzel k sebi. A tudi jaz peham od sebe tvojo usmiljeno roko in besede tvojega poslanca. Usmiljenje, o Gospod, usmiljenje!«

Objel je z drhtečimi šapastimi rokami tenki, dolgi roki Franciškovi in jih poljubljaj ter pritiskal na prsi in na srce, kakor da jih hoče zlomiti in jih vedno obdržati pri sebi, ali kakor da hoče z blagoslovom, ki lije iz njih, umiriti preburno valovanje srca. Zraven pa je jokal in ihtel tako neugnano in silno, kakor Francišek še ni slišal jokati človeka.

A svetec božji je jasno čutil: trikrat blažen slavospev usmiljenju božjemu je ta zategli, zavijajoči volčji jok.

In presrečen je zamolil iz globočine srca:

»Dober si, o Gospod, in vse hvale najvrednejši, in tvojemu usmiljenju ni konca in ne mej!«

Njegovo obličje pa, še prejšnji večer vse razboljeno od skrbi in žalosti in groze, je žarelo lepše nego veliko bleščeče umbrijsko sonce tam gori na azurnem nebesnem baldahinu . . .

Berači.

Groteska v enem dejanju. — Ivan Pregelj.

Pozorišče je majhna ravnica s križpotjem pod slovensko romarsko cerkvijo. Dvoje poti z leve in desne se prelije ob romarskem znamenju v strmo pot po obronku gore, preko katere se odpira pogled čez gozdove in daljne gore. Scena diha sveže jutranje razpoloženje in pestro živahnost romarskega miljeja. Šum romarjev narašča stopnjevaje, v romarskih popevkih in molitvah, klicih branjev, glasovih otroških godal in zvokih zvonov in orgel. Iz nižine je čuti v prvih prizorih kravji zvonec, mukanje živine in vsiljivo, zadirčno lajanje. Ko se zastor dvigne, je slišati cerkveno uro, ki bije pol šestih. V dremotno sceno sine sunkoma solnce in ožari meglovite gozdove in planine v ozadju. Zvon. Ob znamenju kraj poti navgor se zgane iz sence suho ženšče s fiziognomijo fanatične skupulje.

Beračica Porcijunkula (in mrmra kakor v polsnu): En krajcarček, dva, tri . . . štiri . . . pet krajcarčkov . . . grošek! Mamka božja. Bom molila za verne dušice in vicane . . . (Zdeha.) Oče naš . . . (Dremlje.)

Kmetska mati (z leve, še za odrom). In beseda je meso postala in je med nami prebivala . . . Zdaj in ob naši smrtni uri. Amen! Tak pojdi, Anžek, presneti pamž! (Pride na oder in se ozira.)

Anžek (za odrom). Že grem, mati. Samo palico sem si urezal. (Pride na oder.)

Mati (dobrohotno huda). Ti bom dala palico! Še enkrat pojdeš na božjo pot.

Porcijunkula. Sveta Marija, Mati božja, prosí za nas uboge grešnike . . . lepo prosim, en krajcarček, žlahtna mati . . . tako bistrrega fantiča imajo. Boglonaj, stokrat.

Mati. Bister. Seveda. Sama nadlega. Še moliti ne more človek. Kaj? Si se urezal? Pamž presneti. Pokaži, ali si se hudo? (Ogleduje dečku prst.) Seveda do kosti. Da bi le vedela, kdo ti ga brusi, tvoj nož! Daj sem. (Ga obvezuje.)

Anžek (jokaje). Križec sem izgubil. Križec moram imeti.

Mati. Tak spusti nož, da te bom mogla obvezati. (Veže.) Kako to krvavi! Sitnost. (Beračici.) Ali je kaj hudo veliko romarjev?

Porcijunkula. Veliko, mati. Zlasti Štajercev.

Mati. Radi romajo štajerci. Bo pa gotovo drenj za spoved. Alo! (Sune rahlo dečka naprej.) Pojdiva. Pa da boš miren v cerkvi in da se boš lepo obnašal! (Gresta hitro navzgor. Deček je pozabil nož.)

Porcijunkula. Dva krajcarčka. Mamka božja. Bom molila za verne dušice in vicane . . . (Zgleda krivo Mico, ki leze nizzdol, se potuhne in utihne.)

Mica (grbava, tolsta, odurno rdeča v obraz, strupeno zadirljiva v besedi). Si že tu? Lakota beraška, kost ti skopa! Vso noč je tu sedela. Si veliko nabrala? (Sede poleg nje.)

Porcijunkula. Samo dva krajcarčka vso noč.

Mica. Hahaha! Za dva krajcarja zmrzuje vso noč. Prav, prav ti je. Umakni se z mojega prostora!

Porcijunkula. Že deset let sedim tu.

Mica. Jaz sedim že dvanajst. Izpodrinila bi me rada.

Porcijunkula. Pa me ne boš.

Mica. Pa te bom. Malharju bom dala groš, da te sune poč.

Porcijunkula. Jaz mu bom dala dva, da me ne bo.

Mica. Fejl! (Pljune.) Mutasti greh!

Porcijunkula. Mamka božja! Zakaj me psuješ?

Mica. Ušivka, gnoj! (Romarji z desne.)

Porcijunkula. O preljubi romarji, en krajcarček. Bom molila, bom lepo molila. O ljubi oče, o ljuba mati . . . boglonaj, boglonaj tavženkrat.

Mica. Gobec! (Spremeni glas.) O moje koščice! Vse so preč. Usmilite se, dobri ljudje!

Žena (možu). Oh! Tako sem počasna, ko laško olje.

Mož. Pa še zasopla si se. Skrbiš mé!

Žena. Zakaj? Pojdi no! Kaj pa ti to razumeš?

Mož. Narobe ob vsaki cesti sedi.

Mica (histerično). O moji udje, moje noge, moje koščice!

Porcijunkula. Mati! Lepo bom molila, da bo vse po sreči. Samo en krajcarček! Boglonaj.

Žena (se spotakne).

Mož. Tak pazi no! (Gresta.)

Mica (polglasno, strupeno). Teslo gorjansko! Taka-le se hodi kazat na božjo pot.

Porcijunkula. Zaobljubila se je sirota. Tudi ti si se hodila kazat, pa brez moža.

Mica. Molči! Po špitalih so te vlačili!

Porcijunkula. Seveda so te . . . Sveta Marija, Mati božja . . .

Stara ženica (z leve). O Ježeš, je strma pot!
Mica. O moje koščice! O moje roke! Vsa sem zdroljena. Dobra mati, usmilite se me!

Porcijunkula. En krajcarček, stara mati, lepo bom molila...

Mica. Gobec neoprani! O dobra mati, o Marija, kako trpim! Nobena verna duša ne trpi tega!

Porcijunkula. En sam krajcarček...

Ženica (ginjena). Moj Bog! Koliko sirot! Kaj bom dala? Nimam denarja. Malo krlhjev sem vzela. Náte.

Porcijunkula. Oh krlheljčki! Boglonaj, mati. Taki sladki krlheljčki. Češčena si Marija...

Mica. Božjega daru se ne sme braniti človek, mati.

Ženica (odhajaje). Se ne sme, ne. Zbogom, sirote. O Ježeš, je strma pot.

Mica (hudobno Porcijunkuli). Požrešnost hinavska! Ná, ná, žri! (Ji meče krlhje.)

Porcijunkula. Še lačna jih boš. (Pobira krlhje.)

Berač Luka (z leve, kašlja). Kh, kh, kh... Jezus... je hladno... kh...

Mica. Še nisi crknil, dedec? Se še nisi iztegnil?

Luka (išče, kje bi sedel). Tukaj bom, kh, sedel, da me bo solnce ogrelo, kh... (Sede.) Oh! Sedel bi in ne bi več vstal.

Porcijunkula (zase). Trije krajcarčki, mamka božja.

Luka (pobere in ogleduje nož). Tak lep nožič, kh...

Mica. Moj je, daj ga.

Porcijunkula. Lažeš. Fant ga je izgubil. Luka, meni ga daj. Poznam otroka.

Luka. Ti ga ne bi vrnila, kh, ti si skopa, kh, preveč si skopa! (Spravi nož.)

Porcijunkula. Druge uči, pa je sam kakor garjeva ovca.

Mica. Zares, ni se vama treba sramovati drug drugega.

Luka. Vse nas je udaril Bog, kh, po pravici... za grehe. (Romarji prihajajo z leve in desne.)

Porcijunkula. Še eno češčenasimarijo za vse verne dušice in vicane... o ljubi romarji...

Mica. Nobena vicana duša ne pove, koliko trpim, vse koščice imam zdroljene, povozili so me, božji ljudje, pomagajte!

Luka. Velik siromak sem, velik grešnik.

Deklica (očetu). Ata, pa kdaj je bilo to, da je šla Mati božja na božjo pot?

Oče. Davno, davno.

Deklica. Ko sem bila jaz še prav majhna?

Mati. Da, ko si bila takšna kakor zdaj Tončka.

Porcijunkula. En sam krajcarček vboagamim!

Mica. Premislite moje bolečine!

Oče (deklici). Ná, Metka, daj! Ne vsega eni! Ti si prava.

Porcijunkula. O blaženi otrok, stokrat boglonaj!

Metka. Saj nisem jaz dala, saj so ata.

Luka. Bog plačaj in povrni. (Romarji gredo.)

Metka. Kaj ne veste tega, ata, da je Bog žito osmukal? Zato ga je, ker so bili ljudje prezetni pa so matere otroke obmetavale s kruhom. Oče. Kako je neki žito osmukal?

Metka. Tako! Potegnil je z roko, pa je nazaj pogledal, pa je še enkrat, pa je še enkrat nazaj pogledal, pa sta beraček in kužek prosila, da naj ne posmuka vsega zrnja. Zato veste... (Gre.)

Luka. Resnico govori. Pometali smo kruh, zdaj ga stradamo.

Mica. Le ga! Svočas si cigare s petakom prižigal.

Porcijunkula. O moj ljubi Bog, s petakom?

Luka. Samo enkrat z goldinarjem.

Močè (zavaljen invalid, dobrovoljen pijanček pride). Presneto draga cigarica! Bog daj! Smo zgodnji? Narobe bo danes, kakor včeraj. Sem z levo nožo vstal.

Mica. Pa daj enkrat z desno, če moreš.

Močè. Primojdunaj, saj res ne morem. Saj je nimam.¹ Zato pa gre tako, da bogpomagaj! (Zdeha.) Slabo sem spal. Je Stoparjev pes vso noč zavijal. Hudimana, če ni videl smrti... ne vem, kaj bi dal.

Luka. Morda jo je videl... kh... kh... morda mojo...

Močè. Da, da! Le boj se je, Luka! Lep račun boš dajal. Jaz sem vsaj cesarja služil pa Ledckegega, ti si pa le eno premoženje pogнал.

Luka. Grešnik sem, Bog me tepe!

Močè. Takole življenje, kaj, ko človek umira pa ne more prav nič povedati, kaj da je dobrega storil na svetu.

Luka. Grešnik sem, grešnik sem.

Močè. To je lepo, da ne tajiš in da nisi farizej, kakor je Malhar. Zato te imam vsaj malo rad in te branim pred Mico.

¹ Gospod režiser, oprostite! Morda se bo dobil po vojski enonog igralce.

Mica. Baraba barabo brani.
Močè. Vidiš, Luka, take moram preslišati zate. Lahko bi odrinil prijatelju za merico. (Romarji.)

Porcijunkula. Šest krajcarčkov. Mamka božja! O sveta Devica, o mati nebeška, o sladka angelska gospa! En krajcarček, dobri ljudje!

Mica. Moja rebrca, moje koččice. Usmilite se, romarji!

Močè. En polomljen kristjan, en Radeckijev veteran brez noge!

Očaneč (z leve). Na'a! Radeckijev nisi. Si premlad. Pa lajne tudi nimaš.

Močè. Izgubil sem jo, kakor sem nogo, oča!

Očaneč. Če je nisi zapil. (Zagleda prijatelja, ki prihaja z desne.) Takole vprašam, Matija, ali si ali nisi?

Matija. Anti sem, Jernej! (Si sežeta v roko, sta ginjena.)

Očaneč. Star si, star, Jernej.

Matija. Tak nisem ne, kakor ti. Hribi me tlačijo, noge me ne neso več, pa nadušljiv sem.

Očaneč. Premoženje si predal, sem slišal.

Matija. Sem predal. Pestujem. Kaj pa tvoj? Ali je že pel novo mašo?

Očaneč. Vraga je pel! Ženska ga spelje, pa naj bo še bolj vnet ko sveti Alojz.

Prva ženica. Oh, saj tolikrat pravim, da vera peša.

Druga ženica. Bog pomagaj! Takle konj si, pa pešaš.

Prva ženica. Ti pa res vse narobe slišiš. (Gresta.)

Druga ženica. I nu, seveda...

Mica. O moje koččice!

Porcijunkula. Samo en črn krajcarček! (Novi romarji.)

Romarji (pojo). Dolga je rajža,
kratka je noč,
mati Marija,
prid' na pomoč!

Močè. En star veteran, en polomljen kristjan!
Luka. En grešen človek!

Porcijunkula. In žegnana si med ženami... en krajcarček... in žegan je sad... boglonaj... Tvojega telesa... boglonaj...

Mica. Nobena pogubljen duša ne trpi teča, kar trpim jaz.

Romarji. Katerega si Devica v obiskovanju Elizabete nosila! Sveta Marija... (Gredo.)

Bebec (pripelje slepca z lajno, postavitava se ob druge berače).

Romarji (pojo). Da nam bo prižgala
svetlo luč,
da nam bo svetila
celo noč. (Gredo.)

Močè. Lajno sem mu prodal, da mi zdaj ne verujejo, da sem veteran.

Bebec (z bedastim nasmehom). En malo bom molil, en malo žebral.

Močè (slepцу). Daj, vsaj eno veselo zagodi! Slepec. Vesele nimam.

Močè. Kako nimaš? Meni je godla same marše.

Slepec. Zamenjal sem jo. (Goni otožno cvilečo popevko.)

Mica. Razbijte mu ropotijo, kdo ga bo poslušal!

Močè. I čemu! Saj tudi ti bolj vpiješ, nego te boli!

Mica. Galjoti!

Bebec (zanesen od lajne). En malo molil, en malo žebral.

Porcijunkula. Naprej naj gresta, ali nas ni že dovolj na kupu!

Močè. Le pojdi, če ti je dolgčas.

Pohabljen otrok (pride z leve in plaho ogleduje berače).

Mica (mu pokaže jezik). Ueeel!

Otrok (se umakne. Romarji od cerkve dolj).

Porcijunkula. O dobri oča, o zlahтна mati, en sam krajcarček!

Mož (ženi). Tak ne vleci me, no, saj nisem pijan!

Žena. Oh, kakšen pa.

Mož (se spotakne). Oha, poti so pa res slabe.

Mica. Slabe, slabe, oče nebeški.

Slepec (poje poltiho k lajni).

Lepa roža, majka božja,
sedem svetih žalosti.
Prva žalost majke božje,
da so sina vezali.

Bebec. En malo bom molil, en malo žebral.

Močè. En star soldat, en polomljen kristjan!

Mož. Oha! Kateri je soldat?

Močè. Tu je en Radeckijev soldat. Melde gehorsamst, ger lajtman! (Salutira.)

Mož (odzdravi). Tako se govori. Na! Da boš vedel, kdo je Tomažev Jur, po domače Fikuž.

Močè. Enega Fikuža sem poznal, oče. Pa ste vi druge sorte. Vi radi daste.

Žena (možu). Pojdi no.

Mož. I no, vesele ljudi imam rad.

Bebec. En malo bom molil, en malo žebрал.
Mož. Koga boš? (Se smeje.)
Žena. Šema šemasta. Tak pojdi no. (Ga vleče.)
Mož. Pa drugič kaj več. Adijo, kamerad! Tak
ne vleci me no, saj nisem pijan.

Žena. Oh, kakšen pa!
Pohabljeni otrok (pride zopet in se
zopet umakne, ko mu Mica zapreti. Romarji na
levi).

Romarji. Kaj sta že opravila?
Jur. Sva, sva, boter! Bog daj! Tak ne vleci
me no.

Močè. En polomljen soldat...
Luka. En grešnik!
Slepec. En siromak, ki je od rojstva slep.
Bebec. En malo bom molil, en malo žebрал.
Prvi romar. Ta Jur ga doma ne pokuša,
z božje poti pa še ni šel trezen.

Drugi romar. Vse sorte pijanci so na svetu.
Mica. O moje koščice!
Porcijunkula. En črn krajcarček, dobri
romarji!

Prvi romar. Bom pa nazaj gredè dal.
Luka. Oče Poljanec, oče Poljanec!
Drugi romar. Sveto božje ime! Na'a. Pa
nisi Luka?

Luka. Sem. Tako je prišlo z menoj!
Drugi romar. I no, kaj pa ne prideš na
Okroglo? Toliko že imamo. (Odvezuje mošnjic.)
Luka. Ni za to, oče Poljanec. Samo vesel
sem, da vas še vidim. Kh, kh... Še enkrat, zadnjič!
Drugi romar. Naj bo, kakor je božja
volja. (Zavezuje mošnjic. Mici.) Na'a. Ti pa kol-
neš, baba! Ne zaslužiš. (Romarja odhajata.)

Prvi romar. Kaj poveš!
Drugi romar. I seveda, da je bil gruntar!
Svojih deset oralov zemlje —
Mica. Segnij, skupuh!
Luka. Vsaj pokopan da bi bil na Okrog-
lem, kh...

Slepec (poje). Druga žalost majke božje,
da so sina gajzlati.

Bebec. En malo žebрал, en malo žebрал.
Otroci (za odrom). Strganih hlač, kruljev
berač! Čigav si?

Pohabljeni otrok (za odrom). Špe-
harjev.

Otroci. Špeharjev je! (Se smejejo.) Na'a,
Malharjev si. Malhar je moj oče, Mica moja mat'.
Hočeš hruško? Nà! (Ga tepejo.) Ta je tepka!

Močè. Seme negodno, kako je surovo.
He-héj!

Otroci (čez oder hitro po poti navzgor.
Postoje). Berač postopač.

Mica. Pankrti!

Otroci. Kriva Mica, 'ma parklja za strica.
Luka (se je zagledal za oder. Zase). Stoji in
gleda, sirota! Kje ima mater? Sirota! Kh...

Močè. I, le stopi bliže, Špeharjev, če je
Mica tvoja mati, pa Malhar tvoj oče.

Pohabljeni otrok (pride).

Močè. Kar v vrsto se postavi, tako tu ob
meni.

Mica. Poberi se, poberi se!

Porcijunkula. Naprej naj gre, mamka
božja, vse bo pobral!

Luka. Nič nismo, še manj ko nič, pa smo
zavistni.

Močè. Meni se ti, fant, za Mico.

Mica. Zacopram ga...

Luka. Pusti otroka. Ne plaši ga. Za vse je
cesta.

Mica. Čakaj, le čakaj, bo Malhar prišel...

Močè. Prijazna ni tvoja mati, kaj?

Otrok. Saj ni ona moja mati.

Močè. I, saj vem, da ni, ker si Špeharjev,
Špeharjev Jakec, kaj?

Otrok. Špeharjev Cene.

Mica (pljune po otroku). Zlodej, hudič!

Luka. Ne kolni otrok. Njihovo je nebesko
kraljestvo.

Porcijunkula. Mamka božja, pa naj gre
v nebesa. Trinajst... štirinajst krajcarčkov, mamka
božja. (Romarji.)

Slepec (poje). Tretja žalost majke božje,
da so sina kronali.

Bebec. En malo žebрал, en malo žebрал.
Močè. Star veteran s svojo siroto, ljubi
romarji.

Slepec. Siromak, od rojstva slep.

Prvi mož. Slepec je res siromak. (Bebcu.)
Ti si pa hrust, delat pojdi!

Bebec. ...žebрал ...žebрал.

Prvi mož. Seveda je prav! (Gre.)

Drugi mož. Tako mlad, pa že beračiš. Ali
se ne bojiš žandarjev? Čigav pa si?

Otrok. Špeharjev.

Drugi mož. Iz dobre hiše, zares! (Gre.)

Romarica. Ubogi otrok! Nà! (Mu dá kos
šarklja.)

Mica. Oh mati, še meni, še meni!

Porcijunkula. Žegen vseh svetnikov bom
izprosila na Vas z nebes.

L u k a. Ne zame, ljudje božji, za eno siroto dajte!

R o m a r i c a. Otroku že, vam pa ne! (Gre mimo vseh, ne da bi še kaj dala.)

M i c a. Tvoji lastni bodo lačni, ker ne daš, žena!

R o m a r i c a. Jezus, ne reci tega! (Se vrne in obdari Mico in druge. Gre.)

P o r c i j u n k u l a. Stokrat boglonaj, Mamka božja, kakšno testó!

L u k a. Cene, ná, jej!

C e n e. Hvala.

M o č è (vzame Cenetu klobuk). Čakaj, bova preštela.

L u k a (čudno hripav). Pusti otroku denar!

M o č è. Kaj misliš, da ga bom okradel ali izrabil? Saj nisem Malhar!

M i c a. Špeharjev, le nič ne misli, da te ne bo! P o r c i j u n k u l a. Kaj, Špeharjev Cencek si? Ljubo dete! Stopi sem k meni. Ná krlhjev, ná šarklja! Pa lepo v senčki boš stal poleg mene, ki sem tvoja teta.

M o č è. Prej so te podile, babe, zdaj bi se teple zate. Vidiš, koliko si vreden! No, le jej!

O t r o k. Bom materi nesel.

S l e p e c. Fantiček, nikoli ne boš lačen, en truden. Samo vodil me boš!

M i c a. Saj te vodi bebec.

S l e p e c. On me preveč stane, toliko pojé.

L u k a. Otročiček, domov pojdi! Tvoja mati naj sama berači, če je revna.

O t r o k. Mati so bolni.

L u k a. Bolna!

M o č è. In oče ga pije, kaj?

O t r o k. Ne vem... je redko doma.

M o č è. Meni se zdi, da tvojega očeta bolje poznam ko ti. Ali te je morda oče poslal tu sem?

O t r o k. Mati so rekli, naj grem v vas kruha prosit, pa so oče domov prišli, pa so rekli, naj grem.

M o č è. Kako so rekli?

O t r o k. So rekli, da bom dobil poln klobuk krajcarjev.

M o č è. Saj sem rekel, da poznam tvojega očeta bolje ko ti. (Se smeje.)

L u k a. Da se bo opijal, zverina, da bo, kh, kh...

M o č è. I no, vse sorte pijanci so na svetu. Tvoj oče, fant, je še prav posebne sorte. Pa saj ni, da bi tebi pravil. (Šum romarjev narašča. Zvonovi.)

L u k a. Otrok, kaj bo s teboj, kaj bo s teboj!

M o č è (ironično). Zapusti mu par tisoč, preden umrješ. Zapusti mu za lepo smrt. Takole pred sedmimi leti — koliko pa si star, Cene?

O t r o k. Sedem let.

M o č è. Si že ti! Tisto noč, ko si prišel na svet, sem prenočeval pri vas. Ob desetih sem prišel v bajto. Ob enajstih je prišel tvoj oče, pa jo je začel tepsti — ali še vedno tevo mater?

O t r o k. Ne vem... včasih... če je pijan.

L u k a. Dve uri pred roj... (kašlja) ... zakaj ga nisi... ubil!

M o č è. To bi imel posla, če bi jih hotel vse, ki žene ubijajo in otroke prodajajo.

L u k a. Proda - jajo... otroke!

M o č è. Nič nisem rekel preveč. Saj ga vsi poznamo, ki je hčer prodal.

M i c a. Seveda jo je, Janez.

L u k a. Janez? Kateri Janez?

M o č è. Če ga ne poznaš, na uho ti ne bom pravil. Enega je že zaklal, ker je na uho pravil.

L u k a. Jažgerski Janez?

M o č è. Nič ne rečem.

L u k a (glasno, prestrašeno). Malhar?

M o č è (strahoma). Hudič, ne vpij! (Skoro demonsko naglo stoji tik za otrokom močen, oduren berač, sune otroka pred seboj na kolena.)

B e r a č M a l h a r. Kleči, boš več nabral!

L u k a (bolstno). Otrok, beži domov!

M a l h a r. Čakaj, jetkovec, po procesiji! (Se zvije, kakor da ga meče božjast. Procesija pride mimo. Berači kažejo rane, prosijo.)

S l e p e c (poje). Peta žalost majke božje,
da so sina križali.

B e b e c. En malo bom molil, en malo žebal.

R o m a r j i (pojo). Dolga je rajža,
kratka je noč,
mati Marija,
prij' na pomoč.

P o r c i j u n k u l a. Zegnana si, žegan je sad...

M i c a. Za vse duše, ki so naše molitve potrebne.

M o č è. En polomljen kristjan, zdravi in celi in ljubi romarji.

S l e p e c. En siromak, ki ni od rojstva videl ne solnca, ne martre božje!

M a l h a r. Te-te-te-te-te... (Pena mu leži ob ustih. Otrok se je ozrl nanj in trepeta ko listje in stoka): Mati, mati. (Stara ženica v procesiji vzklikne:) Ježeš, Marija, obsedenec. (Mala deklica zajóče:) Mama, mama! (Nato zažrne za hip procesija vse berače in le otrok, slepec in bebec so vidni. Izmed romarjev se dvigne L u k a in strmi čez romarje na otroka. Procesija odide mimo.)

L u k a (dvigne pest proti Malharju in omahne).
M a l h a r (se dvigne, sesuje iz otrokovega klobuka drobiž v svoj). Začetek je dober.

O t r o k . Jaz grem k materi.

M a l h a r . Počakaj! Tako se nisva zmenila.

M o č è . Cence! Hudemu mojstru si prišel v roke! Se nas strahuje.

M a l h a r . Kaj vas? (Sune bebca, da odleti v slepca.)

M i c a (se dobrika). Oh, Janez! Janez zna. (Dvoje romarjev.)

M a l h a r (otroku). Na tla! (Se zvije ko prej.)

S l e p e c . En slepec, od rojstva slep!

B e b e c . En malo žebral, en malo žebral.

P o r c i j u n k u l a (zase). Petindvajset krajcarčkov, mamka božja ... Ljubi romarji!

M i c a . O moja rebra!

D e b e l i g o s p o d . Tfu. Soparno! To se bo prilega pijačica. Tfu. (Pred Malharjem.) Ecce homo, gospod kolega!

D r u g i g o s p o d . Widerlicher Kerl. Großartiger Simulant, Herr Chef.

M i c a . O svetli gospodje, usmilite se!

P o r c i j u n k u l a . En krajcarček za siroto Porcijunkulo!

D e b e l i g o s p o d . Ha-ha-ha. Audisne, kolega? Porcijunkula. To je zdrav šekspirski humor! In kako je tebi ime?

M i c a . Stara Mica z grbo.

D e b e l i g o s p o d . Stara z grbo, ha-ha-ha! Če bi bila mlada brez grbe, bi ti dal več. Ha-ha-ha! Jaz pa dobra volja! Kaj, gospod kolega?

D r u g i g o s p o d . Immer fidel und jung, Herr Chef!

D e b e l i g o s p o d . Ampak vročina. Močilo naju bo popoludne.

D r u g i g o s p o d . Na, da möchte ich wetten...

D e b e l i g o s p o d . Was? Sie wetten? Nur drauf los! Heute regnet's! Bo vsaj malo pijače zastoj.

D r u g i g o s p o d . Wenn Sie so freundlich sind, Herr Chef!

D e b e l i g o s p o d . Aber natürlich! Einen guten Wein laß ich mir immer gerne bezahlen. Velja! Koliko? Wieviel? (Gresta in utihneta.)

L u k a (se dvigne, gleda, kako je Malhar pobral grošek iz otrokovega klobuka. Krikne). Jagerski Janez!

M a l h a r (osupne). Kaj? Kdo?

L u k a . Otroku denar nazaj! (Lajež psa.)

M o č è . Ne, tega pa še ne. Kako zavija ščenè.

M a l h a r (je stopil k Luki). Kako si rekel?

L u k a (boječe). Sem rekel ... otroku vrni ... siroti ...

M a l h a r . Ti! Pazi se!

L u k a . Tat!

M a l h a r . To imaš za tatu. (Ga sune v prsi.)

L u k a . Judež!

M a l h a r . To za Judeža. (Ga sune drugič.)

L u k a . Ubijalec!

M a l h a r . To za ubijalca. Bomo videli, kdo bo prvi odnehal.

M o č è (kaže otroku, naj beži). Samo v prsi suje, tako da sapo zapira. Luka, ne boš mu kos.

L u k a (krčevito). Jagerski Janez!

M a l h a r . Ná, ná, ná!

L u k a (se zgrabi za prsi, bruhne kri). O Jezus ...

O t r o k (se je dvignil, zakričal, beži).

M i c a . Janez, otrok, otrok!

M a l h a r . Stoj, stoj! Ščenè! (Skoči za otrokom, ga zgrabi za vrat in vrže na prejšnje mesto.)

L u k a . Ubijalec!

M a l h a r . Hudičev gobec! Ná, ná, ná!

M o č è . Tak dajta no mir. Luka, imej pamet!

L u k a . Hčer si prodal, otroka ubijaš.

M a l h a r . Na'a! Zdaj mi je zadosti! (Ga bije.)

L u k a (se zgrudi). Je - zus ... umi - ram!

M a l h a r . Boš vsaj tih enkrat.

M o č è . Bo tih! Pa saj smo vsi videli in slišali.

M i c a . Prav nič nisem videla, prav nič nisem slišala.

P o r c i j u n k u l a . Molim in štejem. Pet groškov pa dva krajcarčka! Mamka božja.

M a l h a r (otroku). Vstani!

O t r o k . Domov grem, domov grem!

M a l h a r (prime otroka za roko). Z menoj greš!

M o č è . Malhar! Fant ima očeta, nevarno reč počenjaš.

M a l h a r . Kaj ne poveš! Fant, z menoj! To bo danes berovnja, večja ko v cerkvi.

O t r o k . Jaz ne maram, ne maram. (Kliče.) Mati!

M a l h a r . Kaj, vekal bi rad? Čakaj! (Ga udari po ustih, da oblije otroka kri.)

O t r o k . Oče Luka! Pomagajte!

M i c a . Zdaj ima, žlotek! Hodi na cesto beračit.

M o č è (tihu). Prekleta, če bi zdajle pipec imel —

L u k a . Ljudje božji, rešite otroka! Žandarji!

M a l h a r (se smeje in vleče otroka na levo). Le vpij —

L u k a. Jagerski lump! Otroka!
M a l h a r (za odrom). Nobene ti ne ostanem dolžan!

L u k a (se dvigne, omahuje, išče po žepu, gre proti levi). Moj Je-zus! Samo deset... samo dvajset korakov... za eno dobro delo... za siroto... Jezus! (Se vrže ko blazen za Malharjem.)

M a l h a r (za odrom). Kaj! Hudič, greš sam po dolg? Le pridi! (Smrtna tišina.)

L u k a. Samo tri korake...

M a l h a r. Le bliže! Tako! Nā. Menda zadnjo.

L u k a. Zadnjo!

M a l h a r. Kaj? Si se pobral? Bo pa ta —

O t r o k. Oče Luka, oče Luka!

M o č è. Zdaj ima dovolj! Še ne? O sakrament!

M a l h a r (zakriči). Zlodej, zaklal si me!

M o č è. Naravnost v trebuh. Ta bo bridko umiral. (Za oder. Zvonjenje.)

O t r o k (pribeži na oder, hoče po stezi navzgor, se opoteče in joče). Mati, mati, mati.

L u k a (pritava na oder, se sesede ob otroku, mu gladi lase in hrope). Moj mali, moj ma-li. (Beračici se dvigata, ena plašno, druga nevoljno. Od cerkve zadoni opojno lepa slovenska romarska pesem z orgljami. Zastor pade tiho... pade in se zopet sunkoma dvigne. Mistično razsvetljena scena. Ob cesti klečijo slepec, bebec in otrok.)

S l e p e c (poje). Lepa roža, majka božja,
sedem svetih žalosti.

B e b e c. En malo bom molil, en malo žebal.

O t r o k. Prosim kruha!

V é l i k i b e r a č (sladek v oči, silen v neskončni dobroti, prihaja od cerkve. Postoji ob slepcu). Česa prosiš, moj ubogi slepi brat?

S l e p e c. Videl bi rad.

V é l i k i b e r a č. Videl boš! (Mu položi desno na oči. Bebcu.) Kaj hočeš od mene, moj žalostni brat?

B e b e c. En malo žebal.

V é l i k i b e r a č (ga poljubi na čelo). Dal ti bom svojega veselja! (Otroku.) Kaj delaš tu, dete? Kje je tvoj oče? Kje ti mati?

O t r o k. Oče pijejo. Mati umirajo.

V é l i k i b e r a č. Kaj želiš, da ti storim, moj mali bratec, moj zapuščen?

O t r o k. Daj materi in meni — (Joče.)

V é l i k i b e r a č. Kaj naj ti dam?

O t r o k. Kruha, kruha!

V é l i k i b e r a č. Kruha! Kruha? Dal ti bom kruha od svoje mize. Pojdi in povej materi, preden izdihnejo. Ne še danes, ne še jutri. Pojutrišnjem! Preden mesec lice izpremeni... (Zastor pade.

Pesem romarjev, zvok zvonov. Zastor se dvigne; prvotna scena.)

P o r c i j u n k u l a (leze po poti navzgor). Pet groškov pa dva krajcarja. Mamka božja! Koliko bi bila nabrala, pa to naredita! (Romarji od zgoraj.)

M i c a (sede na njeno mesto). Ali si se umaknila, ali si se? O moje koščice! Nič nisem videla, nič nisem slišala!

O t r o k (ob Luki, ki je kakor mrtev). Oče, oče!

A n ž e k (z materjo). Tu ste mi prst vezali. Tu mora biti.

Ž e n a. Pa ga poberi! Boš ti našel, kar je malhar pobral.

A n ž e k (išče). Nič ni! (Žena gre.)

M o č è (z desne). Kaj pa iščeš, fantiček?

A n ž e k. Nožek sem izgubil.

M o č è. E ja! Pa ni ta?

A n ž e k. Nožek! Juh! Matil!

M o č è. Čaj no! Ga bom obrisal, ker je krvav. Pa vbočajme boš kaj dal, fantek.

A n ž e k. Mati, počakajte! (Za materjo.)

Ž e n a (za odrom). Ježeš, Marija, tu leži mrlič. (Romarji vihrajo čez oder. Nihče se ne meni za berače.)

S l e p e c (poje). Zlata roža, majka božja,
mati sedem žalosti!
Šrta žalost majke božje,
da so sina pljuvali.

B e b e c. En malo žebal, en malo žebal.

O t r o k. Oče, oče!

M o č è. En polomljen kristjan!

L u k a (se zgane, dvigne, gleda začuden. Vidi otroka. Dvigne roko v blagoslov, govori razsekano). Pojdi. Povej... materi... Pri meni bosta, preden mesec... lice izpremeni... pojutrišnjem. (Omahne.)

O r o ž n i k (z Anžkom). Kateri? Tisti?

A n ž e k (pokaže Močeta). Ta.

O r o ž n i k (Močetu). Daj sem roke.

M o č è. Kaj? Mene? Starega poštenega soldata?

M i c a. Lé ga, le, mrkača!

M o č è. Za to, ker sem pošteno nož vrnil, kajpak! Saj sem rekel, da bo danes nekaj narobe. (Orožnik ga veže.)

B e b e c. En malo bom molil, en malo žebal.

S l e p e c. En slepec, od rojstva slep. Ni videl ne matere, ne martre božje.

O t r o k. Oče, oče. (Se zgrudi nad Luko in ihti. Zvonovi. Šum pesmi in klincev. Hreščeče poje slepčeva lajna. Zastor pade.)

Helena Vurnik: Hiša v Bukari.

Literarna tradicija v 'Evangelijih in listih'.

Dr. A. Breznik.

Dru ga Hrenova zasluga je, da je odpravil iz Dalmatinovega besedila nemške tujke in jih nadomestil s slovenskimi in nekaterimi kajkavskimi izrazi. Ta reforma je prva in za dolgo časa edina svetla točka v zgodovini našega pismenega jezika. Hren je bil prvi, ki se je postavil na strogo slovensko stališče in je načelno zavračal vse, kar je v jeziku tujega. V tem oziru se ne more meriti z njim noben protestantski pisatelj, tudi Krelj in Juristič ne, dasi sta pisala med vsemi najčistejšo slovenščino. In tudi pozneje ga ni nihče dosegel, dokler se ni v pozni prosvetljeni dobi z Japljem, Kumerdejem ter Linhartom in v oživljajoči romantiki z Vodnikom, Kopitarjem in Ravnikarjem začel splošen preporod slovenskega pismenega jezika. V tej skoro dvoletni dobi so bile edino izdaje »Evangelijev in listov«, ki so z neznatnimi izjemami skrbno hranile Hrenovo besedilo, proste najnavadnejših tujk, vse druge knjige so jih bile polne. Tako je cerkev po Hrenovi zaslugi veliko storila za čistočo b o ž je besede.

Vse, kar se je pozneje zgodilo glede čistoče našega besednega zaklada, je le nadaljevanje in dosledno izvajanje Hrenovega načela. Po tem načelu se je naš besedni zaklad v dobi romantike in ilirskega pokreta na podlagi pristnega narodnega jezika ter drugih slovanskih jezikov, zlasti hrvaščine in stare slovenščine dvignil na tisto višino, na kateri stoji še danes. To načelo je zdravo, vendar se večkrat ni izvajalo v pravih mejah. Nekateri ilirci so hoteli slovenščino preveč mešati z drugimi slovanskimi besedami, Levstik pa jo je hotel preprijeti še s staro slovenščino. A pismeni jezik je to počasi prebolel. Umetnik potrebuje živih, resničnih besed, ki vzbujajo vtise in čustva, zato so naši realisti Jurčič, Kršnik, Detela in drugi obodili take poskuse. Popoln odpor proti tem strujam pa se je začel, ko je zmagala v slovstvu moderna. Zgodilo pa se je zopet, da se je pretiravanje izpreverglo v drugo stran. C a n k a r rabi v svojem živem, realnem jeziku celo tujke, kakor: sorta, kladra, šmir, furman, farovž, šolmašter, žegnanček, šimfati, špehovka itd.¹ Podobno F i n ž g a r : Boglonaj (kar je grajal že dr. Šorli v Ljublj. zvonu 1916, 137), brihten, glihati, vdinjati, tadel itd. To je zopet pretiravanje

in tudi v realnem umetniškem jeziku je treba za tujke neke idealne meje, preko katere ne bi smel noben pisatelj.¹

Protestantski pisatelji so bili glede tujk nekako na ljudskem stališču: tujke, ki jih je govorilo ljudstvo, so sprejeli tudi v knjigo, dasi so vedeli časih za dobre slovenske izraze. Trubar je večkrat naglašal, da rabi zaradi lažjega umevanja tujke, kakor gnada, leben, uržoh itd. Isto nam kažejo tujke Dalmatinovih del in Megiserjevega slovarja. Hren pa je z občudovanja vredno doslednostjo zavrgel vse, kar se mu je z d e l o t uje (seveda se to takrat še ni dalo tako natančno ločiti kakor danes), celo že davno udomačene izposojenke, od katerih so nekatere še danes v rabi, kakor n. pr. jesih, kreg, berič, ali splošno sprejete tujke, kakor harfa, kapitan itd. Za tujko je smatral celo pristno slovensko besedo g r o b , ki se slučajno glasi tako kakor v nemščini, in je naredil za njo novi besedi: pokopališče, kar se je pozneje sprejelo, in: mrlišče.² Vsega skupaj je odpravil okrog 160—170 tujk, kar je za drobno knjižico jako veliko.³

Znamenito je, da je mnogo novih izrazov vzel od tam, kjer so bili javnosti že znani, t. j. iz Dalmatinove biblije. Več izrazov je n a j b r ž e našel v besedilu in v opombah »Biblie«, kjer je Dalmatin pojasnjeval tujke z domačimi besedami in narobe, domače besede s tujkami. N a t a n č n o pa se dá dokazati, da jih je vzel iz besednega »r e g i s t r a« na koncu »Biblie«, kjer je bilo za tujke mnogo pristnih slovanskih in kajkavskih besed. Dalmatin je zato, da bi omogočil uporabo biblije vsem Slovincem in Hrvatom — po zgledu Lutrovih izdaj sv. pisma, da so jo mogli rabiti razni nemški jezici in severni rodovi — poleg slovanskih (»kranjskih in koroških«) besed — med njimi je bilo mnogo tujk — dodal hrvaške izraze, t. j. »slovenske ali

¹ Razen v šaljivem (prim. dela Milčinskega) ali v satirnem tonu in podobno.

² N. pr. pèr Mèrlizhi (ali pèr Grobu) 78, Grob (ali Mèrlizže) 79, enu novu Pokopalizže ali Grob 74, fo fhle v' tu Pokopalizže (ali Grob) 76. Beseda mrlišče se ni ohranila, pokopališče pa so rabile vse izdaje do 1833, šele v tej jo je Burgar zavrgel in sprejel spet g r o b . Pleteršnik teh besed v pomenu g r o b ni zaznamenjeval.

³ Obdržal je le malo tujk, n. pr. Jožer (dasi je rabil Dalm. besedo Mlajfhi, kar je dokaz, da beseda ni bila narodna, temveč skovanka), offer, far, Exempel 82, figura, lotrya, shlafèrniza 58 itd.

¹ N. pr. Hlapci: špehovka 10, take sorte 25, čez vero šimfa 64, šolmašter 64, do farovža 72. Druge tujke rabi splošno.

bezačke (= kajkavske) ter »hrvaške, dalmatinske, istrske in kraške«. Tako so nekatere kajkavske besede, ki niso bile namenjene Slovincem, ampak Hrvatom samim, postale po Hrenu last slovenskega naroda. Pred njim je uporabljal Dalmatinov register že Megiser v svojem slovarju, toda to ni na Hrena najbrže nič vplivalo, ker ni sprejel iz Megiserja nobene besede.¹

Cesar ni našel v Dalmatinu,² je moral poiskati med narodom; večino izrazov za tujke pa je bilo treba nanovo ustvariti, ker jih ni bilo ne v Dalmatinovem registru, ne v Megiserjevem slovarju.³ Iz registra je sprejel sledeče besede: drago korenje, dedič, dedina, jezero (= tisoč, kar ni slovenskega izvora), vzrok, obraz (podaoba), skrb, skrben, obláčilo, bič (po tem narejeno: bičevati), ulica, rod, plačilo, znamenje, čudo, čislo (po tem narejeno: čislovati), mazalo in morda še katero.⁴ Zanimivo je,

¹ Kvečjemu morda besedi množiza, kardellu, kar je Hren pogosto rabil za Dalmatinov folk; prim. Megiser: Hauff. volcks. turba, kup ludy. Cr.(oatic) vnoshina, množiza, kardellu ludy; dalje morda: Hauptmann... k a p i t a n, vojarin, v a j v o d a. Hren rabi večkrat: vojarin in vivuda za Dalm.: kapitan. Drugih podobnosti nisem mogel najti.

² Iz opomb v »Biblii«, v katerih je Dalmatin na robu z zvezdico pojasnjeval tujke z domačimi besedami in narobe, je našel Hren najbrže besede, kakor g o d e c, g o s l i za Dalmat.: arfa, j o k a t i za Dalm. klagovati itd. N. pr. Dalmatin, Preroki, str. 9: v besedilu: Vsami ' Arfe, hodi okuli po Méfii, na robu je zopet zvezdica in opomba: ' Gollí. Hren je rabil besedo na str. 16: je bil kakor góduz, kir gódeo na fvoih góflah; pri Dalmatinu pa se to mesto glasi (apok. 14, 2): kakor téh, kateri na Arfe byejo. Preroki, str. 68: v besedilu: klaguj, v opombi: Jokaj. Hren, 68: lo njeгаа filnu ob j o k a l e, pri Dalm. je to mesto: klagovale, Luk. 23, 27. Prim. še opombe: 1. del biblije, str. 318: v besedilu: t i l e j n i, v opombi: vtragliví. Hren: V' íkerblívofti nebedite l e n i, pri Dalm. je isto mesto: v' tem nebedite vtragliví, Rom. 12, 11. Novi zakon, str. 89: v besedilu: e n a k u, v opombi: glih itd. Mnogo Dalmatinovih opomb je znamenitih!

³ Megiser je sprejel iz registra neprimerno več kajkavskih in hrvaških besed kakor Hren. Vse take besede in izraze je pa Megiser seveda tudi označil kot hrvaške.

⁴ To se dá zagotovo dokazati. Hren ima na str. 74: š l h p e c e r i j a m a l i s' d r a g i m k o r e j n e m, isto mesto v Dalm. se glasi: ítemi íhpeceriamí, Jan. 19, 40; v registru pa stoji: íhpecerije (Crajinški); d r a g u o l i p l e m e n i t u k o r e j n e (Slovenški, Beszajški). — Str. 135: k é r j e k u l i e n a M o r z i n a, tjakaj je tudi sbirajo Poltojni; to mesto je pri Dalm.: ker je kuli Mërha, tjakaj je Orli sbirajo, Mat. 24, 28. V registru pa stoji pod: Mërha (kranj.): m o r z i n a (slov. bezj.) in pod: Poltojn (kr.): Orel (koroški). — Str. 40: néma d e d i n e v' Chríftulevím...krajílevftví, Dalm. pa: néma erba, Efez. 5, 5. V reg. stoji pod: Erbízina (kranj.): Ozhanítvo, d e d i n a (slov. bezj.); pod: Erbíz (kr.) stoji: D e j d í z h (slov. bezj.), ker je Hren stalno rabil. Dalje je Hren stalno rabil jezero za Dalm. taushent (Trubar je rabil redno t i s u e, toda Hren ga ni bral); register ima: Taushent (kr.): J e s e r o (slov. bezj.). — Str. 45: Katéri aku je lih v' Boshjim

da je Hren uporabil samo tiste besede, katere je Dalm. označil kot slovenske (Crajinški, Corofhki) ter kajkavske (Slovenški oli Beszajški), in niti ene v ožjem zmislu h r v a š k e, t. j. take, katere je označil pod imeni: Hervazki, Dalmatinški, Íltrialnki, Crafhki. Zato je Schönlebnova sodba (v predgovoru njegove izdaje) pretirana, ko pravi, da se o Hrenovi knjigi »že dolgo čujejo pritožbe, da rabi mnogo hrvaških in dalmatinskih besed«, med katerimi našteva je z e r o in d e d i č, in pravi, da teh dveh besed noben Ljubljančan ne razume.

Ni pa vzel Hren vseh besed, ki so bile v registru. Marsikatera mu je bila najbrž pretuja, zato jo je sam nanovo storil.⁵ Vsega, kar je Hren pri popraví potreboval, pa register ni obsegal, zato ni kazalo drugega, kakor besede drugod iskati ali pa jih nanovo tvoriti. In tega ni bilo malo, ker je odpravil toliko tujk.⁶ Vse nove tvorbe se mu niso

o b r a s u b i l, Dalm.: kateri aku je lih v' Boshji íhtaltí bil, Fil. 2, 6; reg. íhtalt (kr.): kip, o b r a s (slov. bezj.) — Str. 65: obeniga ísroka ali dolgá te ímerti, Dalm.: obeniga urfaha, Luk. 23, 22; v reg.: Vrshah (kr.): frok (slov. bezj.). Dalje je prevzel še sledeče besede: str. 123: ínu íkérni bodite, Dalm.: ínu ílífsajte fe, reg.: Flíh, Flíhíg (kr.): íkérb, íkérban (slov. bezj.); za Dalm. g'vant rabi stalno oblazhílu, prim. reg.: Oblazhílu (kr.): g'vant (koroški); za Dalm. gajshlat rabi stalno: bizhovati (n. pr. 65), reg.: Gajshla (kr.): Bizh (slov. bezj.); za Dalm. galsa píše časih ítran (Íl, 5), navadno pa: ulíza (102), prim. reg.: Galfa (kr.): Vliza (slov. bezj.); za Dalm. shlahta rabi navadno r o d (str. 5); prim. reg.: Rod (kr.): Shlahta (koroški); za Dalm. lon íma stalno plazha ali plazhílu, reg.: Lon (kr.): plazhílu (koroški); primerjaj še v reg. zhudu, zhíflu; Hren 130: zhíflu (ali rajntogo) délati, zhíflovati (ali rajnti, 131); Shalba (kr.): masalu (slov. bezj.), Vojarin itd.

⁵ Tako ima register za: Shegnati (kr.) — Blagofloviti (sl. bezj.), enako Megiser, a Hren rabi stalno posvelítí, n. pr. je polvétil (ali shegnal) 51, 78; za Príglíha (kr.) ima reg.: prílika (slov. bezj.), a Hren rabi stalno pripuvíftí (114); za Arzat (kr.) ima reg.: vrazh, Líkar (sl. bezj.), enako Megiser, a Hren: Osdravleníka (Íl, 30); za Arnoh (kr.) ima reg.: oklópi shélnéni (slov. bezj.), enako Megiser, a Hren: s' Boshjim o r o s h í j e m, 128 (Dalm. ima: Arnoh), Efez. 6, 11, kar so o b d r ž a l é v s e í z d a j e E v a n g. í n s v. písmá í n í m a s e K r e k t e r l a v a n t. í z d. 1912; 2. toda ljublji. 1912, 201, ima bolje: vso bojno opravo, *navaritia* (izpuščeno pa je v ljub. 1912: b o z í j i, ker je v lat. Dei, gr. τὸ θεοβίον).

⁶ Najnavadnejših poprav (kakor enak za Dalm. glih, za res za D. g'vílhum, pravi za D. falih, glas za D. íhtima, želja za D. ílúht, izdati za D. ferratati...) ne bom navajal. Znamenitejšje poplave so: kifíflíza 70, D.: eflíh; ga je ísdál T r i n o g o m 131 (kar ímajo še vse ljublji. ízjaje do 1870 in lavant. 1912, 237), D.: Berízhom; za Goftyna hílha 50, D.: olhterija; g'urje fí je tímú zhílvóku 51, D.: v e t í m; p r e g n a n u v j é l i 49, D.: s' k u n h í t j o; o t o s h á n (ímajo še vse ízjaje; ljublji. 1912, 350, lavant. 1912, 444) p o í t a j a t i 54, D.: zagovati; v r z h v o d é 50, D.: kruglo; je filnu shéllí 53, D.: pegeravol; s' drogy 57, D.: v' íhtangami; v' Cerkvéno íkhrínjo alí ladjizo 61, D.: v' Cerkúno p u k h o; v' S o d n o híhlo 63, D.: v' Ríhtno h.; ga je bizhovál ali gajshlá 65,

enako posrečile in se zato niso vse udomačile. A večina se jih je ohranila do Pohlna in Japlja in še do Ravnikarja in Burgarja. Tretjina jih pa živi še danes v najnovejši ljubljanski in lavantinski izdaji (1912), dasi bi bilo treba nekatere nadomestiti z boljšimi izrazi.

D.: gajshlal; Trohltar (ali Odshalnik) 86, potashen (ali potrohtan) 100, potashajne (ali trohlt) II, 8; je v Bugaimé profilil (kar so ohranile še vse izdaje, ljublj. 1912, 36; lavant. 1912, 41) 34, D.: petlal; Lubésan nebodi hinavka 23, D.: falsh; v' eni Spletenci 31, D.: v' eni Korbi; Deshelki Oblaftnik (kar imajo še do danes vse izdaje, ljublj. 1912, 11; pod Kvirinijem, oblastnikom v Siriji; lavant. 1912, 8; pod Cirinom, oblastnikom v S., toda v vulg.: a praeside in gr. ἡγεμονεύοντος Κυρηνίου Luk. 2, 2. — je upravljal) 9, D.: flelgar; bodi fi Kraju... ali Vivudom, kakor od njega polniam 84, D.: kapitanom; enu Shenitovajne (ali Ohret) 23; Méfntiki II, 4, D.: Purgarji, Luter: Bürger; Prenozhite radi 91, D.: Erpégujte; ozhitni grehliak 114, D.: Zolnar; bo saframovan, inu tepen, inu sapluvan. Inu kadár vsbé bodo otepli, ga bodo vmorili 34, D.: inu bo sahpotovan, inu fershmagan, inu sapluvan, inu ony ga bodo gajshlali, Luk. 18, 32, 33; en Kapitan (ali Stujni Poglavitič) 25, toda 26; Kapitanu ali Stujnimu Poglavniku, enako 73, D.: povsod; kapitan; nafs néj nihzhe najel 29, D.: vdinjal; Térg 77 (kar imajo še danes vse izdaje velikonočni ponedj., dasi je gr. ζώργη, Luk. 24, 13), D.: Kalhtel; teh Sheblou 82, D.: fharnaglo; bodo tvoji Sovrashniki tebe obhuli 113, D.: Obhlangali; to druge sa njih iméli 114, D.: ferrahtali; fo ony na njega ravnu gledali 123; D.: mérkali; v' súpérftvah 3, D.: v' kregu; prepirajne, nevozfhejne 118, D.: krég, nyd (Neid!); pomasal (stalno), D.: shalbal; sa Resdelivze Boshjih Ikrivnofti (tako vsi do 1803, le-tu pa: vündeljivze 8, l. 1804, ima Japelj; dejlivze, 1. Kor. 4, 1, in tako ima še danes ljublj. 1912, 9, bolj je ima Krek; oskrbnik) 5, D.: sa shaffarje Boshjih Ikrivnofti; bi fe rovnalu po dobrih déllih (tako še vse izdaje do 1825 [božični dan]; šele 1833; vneto fa dobre dela 13, kar še danes ljublj. in lavant. 1912) 9, D.: de bi fe lilal dobrih dell, Luter: Volk; das fleißig wäre zu guten Werken; je Semlo na ftan poltavil 12, D.: na grunt poltavil; k' fvojmu Hihniku 29 (kar ima še danes lavant. 1912, 36 in ljublj. 1870, 46), D.: k' fvojmu Shafnarju, Mat. 20, 8; dasi je lat.: dicit procuratori, gr. λέγει τῷ ἀγοράστῳ; pod Odvejniki inu Otkèrbleniki 17, D.: pod Gerabi; Schönleben ima; pod varihí inu Otkèrbleniki (še danes je v vseh izdajah; pod varihí in oskrbniki, kar je pravilno; lat. sub tutoribus et actoribus, grško pa: ὑπὸ ἀγοράστου ἑστέ καὶ οἰκονόμος, Gal 4, 2; kir v' Ograji tékajo 28, D.: v' Shrangah; kir na ímért vojkuje 28, D.: kir fe fehta; fe s'dershv 28, D.: fe malsa; jeft fe taku shvirkam, níkar kakór de bi v' Vėjter mahal, témzuj jeft béršdam moje tellú 28, D.: Jeft fe taku fehtam, níkar kakór de bi v' luft mahal, temzuj jeft kalhtigam moje tellu, 1. Kor. 9, 26, 27; blagú 36, D.: Shaz; néj letiga ftvarjeja 44, D.: katera néj zipranna; zhudeh!, D.: zajhen, Luk. 11, 16; shelim vunkaj is ferza, D.: is grunta ferza; fhpegel (ali Sglédalniki) 34, 86, D.: v' fhpegli (od 1741 dalje zopet vsi; v' fhpegli, šele 1825, 134: v' serkalu, Wolf; ogledalo); pílmú 115, D.: Puhltab; je flkusi obléblo prikasal 116, D.: fraj fhlenkal; vftanovani 122, D.: gruntani;

Glede Hrena je treba posebej naglasiti, da se čistoča njegovega jezika nanaša samo na besedni zaklad, ne na ves jezik, t. j. na skladnjo. Skladnja ni prav nič boljša od Dalmatinove. Nekaj mest je Hren pač izboljšal, a še mnogo več jih je poslabšal.¹ Zanimiv je razvoj

pokasajne 131, D.: Exempel; pruti víém savitim ovinkom 128, D.: timu kunhltinimu satekanju (= insidiae); sanizhuval (kar imajo še danes vse izdaje 14. ned. p. bink.), D.: ferrahtal; bo mnogo fturil II, 26, D.: gmeral; jejd 29, D.: fhpusha itd.

¹ Izboljšal je n. pr.: tédaj bodo ony vidili Synu tíga Zhlovéka prídeozhiga v' oblakih 5, D.: Zhlovéka prídeozh (!); sklanjo deležnikov je povsod uravnal; de fe svelty najdejo 5, D.: de fo svelty najdeni (!); toda poprave pasivnega sklada so redke! Kaj íte v' vunkaj hodili gledat? D.: gledati (nedol!), toda navadno namerilnika ni popravil. Si li ti Judovfki Krajl? 63, D.: Si li ti íhkét Judou (!) krajl? Shkèrlatnu oblazhilo 66, D.: íhkèrlatou (!) gvant; hozhem jeft pred vami pojti v' Galileo 54, D.: hozhem jeft tjakaj (!) pred vami pojti, po Lutru: will ich vor euch hingehen in G.; ali take prislove je le redko popraviljal, temveč jih je še sam vstavljal. Poslabšal je Dalmatinovo besedilo na mnogih mestih s tem, da je vtikal osebne zaimke, prislove, člene po nemškem načinu ali je tvoril nemške sklene, konstrukcije, fraze in stavke za Dalmatinovo pravilno slovenske, n. pr.: inu ovce te zhéde bodo reikroplene (!) 53, D.: nepo slov: inu Ouce fe bodo reikrupile; inu ti kéjkajdaz preobnèrjn (po lat. conversus), potèrdi tvoje brate 53, D.: kadar fe ti enkrat preobnèrnej; Kaj sa eno (!) toshbo v' pèrmeftete? 62, D.: Kakovo toshbo; Polé, kaj sa en (!) Zhloviki 66, D.: kakou je ta Zh!; dokler pak vj (!) néjite od tíga Svejtá II, 34; tako imajo vsi do Japlja (lat. quia vero de mundo non estis), D.: ker pak néfte od tíga Svata, Dalm. ima Mat. 4, 19; Inu on je k' nyma (= dva bratal) rekal: Hodita sa mano inu jeft hozhem vaju fturití..., Hren pa je po lat. venite post me spremenil: Hodite (!) sa mano, inu jeft hozhem vaju (!) fturití, enako ima Schön!, in 1730; šele 1741 je popravljen; po Hrenu je citiral tako tudi Jan. Svetokriški III, 580. Ony fo svelti te (!) trydfeft írebnèrnie 62, D.: fo svelti trydfeft Srebnèrnikou; Inu de bi jeft ímél 'f tabo réd v'mréti (po nem. wenn ich sterben m üßt) 54, D.: Inu de bi meni bilu s' tabo vmréti; nihzhe téh pèr mysí fedozhíh (!) néj véjdel 52 (po lat.: nemo discurrunt), D.: téh, kateri fo per misi fedélli; poloshi tvojo rokó nanjo, taku bo ona (!) shiva 133, D.: taku bo shiva; v' katéro od notèr (!) pojde 50, D.: v' katero on pojde itd.

Posebno zmedo je naredil s tem, da tujih lastnih imen ni sklanjal. Nekaj takih napak se je ohranilo do Ravnikarja in so še v najnovejših izdajah, ljubljanski in lavantinski, n. pr. ljublj. 1912: bo izsel vojvoda, ki bo vladal Izrael (!), moje ljudstvo 23, pravilno: Izraela, to je sinekdoha za Izraelc. Lav.: ki bo vladal moje ljudstvo Izrael (!) 23. To se vleče že od Hrena: kateri bo gofpodoval zhes moje kardèllu Israel! 20; Dalm. ima slov. pridevnik: gofpodoval zhes moy Israèlki folk. — Ljublj.: da je on tisti, ki bo Izrael (!) odrešil 153; lav.: da bo on od-

dosedanje sodbe o njegovi »čisti slovenščini«. Kopitar je rekel o njem: »In diesem Werkchen ist Bohoritsch's Grammatik strengte befolgt, und sogar einige Deutsche Wörter des Georg Dalmatin'schen Textes durch gangbare echt-Krainische ersetzt worden.«¹ Glaser si je napravil svojo sodbo o njem po Schönlebnovem predgovoru. Po Kopitarju in Glaserju pa so kombinirali svoja mnenja vsi novejši pisatelji, pišoči o Hrenu. Glaser piše povsem netočno: »Hren je gledal čez ozke meje svoje ožje domovine; radi tega se jezik (!) njegovega prevoda bliža hrvatskemu narečju.«² Iz Glaserjeve in Kopitarjeve označbe (iz kake druge ni mogel, ker je ni bilo!) je sklepal M. Prelesnik, da je pisal čisto slovenščino: »Pisani so bili (namreč Hrenovi Evangeliji, op. por.) v primeroma jako čisti slovenščini.«³ In po njem je posnel V. Steska: »Jezik je dokaj čist in morda najlepši, kar se ga je pisalo v prvih dveh vekih našega slovstva.«⁴ Te besede je sprejel tudi dr. Gruden: »... a jezik je še čistejši in lepši (kakor v Dalmatinu, op. por.), morda najlepši, kar se ga je pisalo v prvih dveh stoletjih našega slovstva.«⁵

Tretja Hrenova zasluga je, da je popravil nekatera mesta Dalmatinovega besedila v stvarnem oziru; spreminjal je večinoma le posamezne fraze, besede, konstrukcije, oblike itd. Nekatere poprave so prav spretno in bodo ostale lahko še dolgo v izdajah evanĝelijev in listov, vse pa niso bile enako srečne, nekatere stvari je celo pokvaril, večkrat zato, ker se je vedno bal, da bi se slovensko besedilo ne oddaljilo od vulgate. Vendar je pa morebiti ravno tej okolnosti pripisati dejstvo, da je popravil po latinščini, ki čase mnogo bolj loči kakor nemščina, več časovnih oblik, ki jih Dalmatin po nemščini ni zadel. Zanimivo je, da je Hren edini, ki je za Dalmatinom popravljaval rabo časov, izmed drugih se ni nihče brigal za to. Tako se sedanje izdaje v tem niso dvignile nad Dalmatinovo in Hrenovo višino.

rešil **Israel** (!) 184. Ta napaka se vleče od Japlja 1784: de imá on **Israel** (!) odrešiti. Prej vsi po Dalm.: kir bi imél **Israela** odrélhiti, Luk. 24, 21. Hren ima tega vse polno: Povejte hzheri Sion 3, toda Dalm.: Povejte Zioníki Hzheri; Vy hzhere Jerusalem 68, D.: Vy Jerusalemke Hzhere; Maria Cleophe 71, D.: Maria, Kleofova Shena; Jesufa od Nazareth (!) 78, D.: od Nazareta, Trubar: Nazareníkiga; vy otroci **Abraham** (!) 79, D.: Abrahamove shlahte.

¹ Gram. str. XLII.

² Zgod. sloven. slovstva, I, 151.

³ Kat. Obzornik 1901, str. 210: Protireformacija na Kranjskem.

⁴ Izv. muz. dr. za Kranjsko, 1902, 5.

⁵ Zgod. sloven. nar., 5. zv., 1915, str. 858.

Zanimivo je zasledovati usodo Hrenovih poprav. Velika večina poprav se je ohranila do najnovejših izdaj, dasi je med njimi že veliko stvari zastarelih in jezikovno ali stvarno napačnih. Nekaj jih je prešlo pri odlomkih evanĝelijev in listov tudi v celotne izdaje sv. pisma in žive še danes v prevodu dr. Kreaka in v izdajah britanske družbe. Nekaj malenkosti so opustili že Schönleben, Hipolit in Paglovec, nekoliko več Pohlín in Japelj. Japelj pa mu je zavrgel tudi precej dobrih stvari, in sicer ne le njemu, ampak vsem njegovim naslednikom, predvsem Pohlínu, ki ga je kot uboga meniha on — prosvetljeni janzenist — zelo preziral. Japelj je namreč pri odlomkih evanĝelijev in listov premalo pazil, kaj so že njegovi predniki pri Dalmatinu popravili in v resnici zboljšali, in ni upošteval njihovih poprav, temveč se je nanovo obrnil na Dalmatina in iz njega prepisal stvarne in jezikovne napake, ki so jih Hren in nasledniki že odpravili. Tako je marsikaj dobrega zavrgel in povzročil, da so se Dalmatinove napake obnovile in se do danes ohranile.

Če torej še po 300 letih beremo precej Hrenovih napak v »Evanĝeljih in listih«, ni temu kriv Hren, temveč tisti, ki so njegove pomanjkljivosti in napake sprejeli in jih od izdaje do izdaje prepisovali. Pod črto podajamo poglobitve Hrenove poprave, ki so se ohranile še do najnovejših izdaj.¹

¹ N. pr. za božič: de Bogabojezhnu shivimo 9, Dalmatin: po Boshji voli, Tit. 2, 12; tako še ljublj. in lav. 1912: bogaboječce, dasi lat. pie, gr. $\beta\omicron\gamma\alpha\beta\omicron\gamma\epsilon$. — Vy bote nellh tu Dète v' plenizah (!) povitu inu v' enih Jaflih (ker lat. pannis (!) involutum et positum in praesepio) poloshenu 10, D.: v' plenicce povieniu inu v' enih Jaflih leshetze = gr. $\kappa\alpha\tau\alpha\epsilon\upsilon\omicron\upsilon\gamma$. Tako še ljublj. in lavant.; v jasi položeno, — fo Patfirji méj fabo govurili 11, tu je Hren pravilno prevzel: loquebantur, $\epsilon\lambda\lambda\omicron\upsilon\gamma$ (imperf.), kar so sprejeli vsi do Japlja (1715, 1730, 1741, 1764, 1772, 1777), toda Japelj je ponovil Dalm. napako: fo djali in toda imajo poslej vsi napačno, ljublj. (13) in lavant. (9); so rekli. — Nedolžni otročiji: le je en glás sa flífhah 17, kar je pravilno, gr. $\eta\kappa\alpha\tau\alpha\epsilon\upsilon\gamma$, lat. audita est, D. napačno: le je enu krizhanje flífhahu. Za Hrenom imajo razen Pohlina (fe je flífhov 1772, 1777) vsi pravilno do Burgarja, šele ta je 1833 pokvaril: fe flífhah, kar imata še danes ljublj. in lavant. napačno. — Sv. Stefan: fo vli nad njega planili 13, lat. impetum fecerunt in eum, tako še ljublj. in lav., D.: buknili. — 1. predpostna nedelja: de eno ítrohlyvo krono premejo 28, to po Trubarju: ítroheno Crono, D.: minezho po Lutru: vergänglich, lat. corruptibilis, tako še ljublj. in lav.: strohlyj venec. — 2. predpostna ned.: v' nevarnosti mej Rojaki 31, D.: v' nesihrofti mej Judi, lat. in periculis ex genere, $\epsilon\kappa\ \gamma\epsilon\upsilon\omicron\upsilon\gamma$, po Hrenu še ljublj.: pred rojaki, lavant.: med rojaki. — 3. predpostna ned.: Lubéšan je do brutliva 33, po Trubarju: do brutliva, D.: priasniva, lat. benigna, tako še ljublj. in lav. — 3. postna ned.: On pak kakòr je vidil nych milli, je k'ny'm rehal 40, po vulg.: Ipse

Pri napakah smo dostavili poprave, ki so posnete po najnovjših besednjakih in slovnicaх svetovisemске grščine.

Hrenovo delo v primeri s Trubarjem, Kreljem, Jurisicem in Dalmatinom res ni veliko, toda če ga primerjamo z njegovimi nasledniki, ki so izdajali Evangelije in liste, je storil veliko. V isto vrsto z njim se morejo staviti samo še Japelj, Ravnikar, Burgar in najnovjši prireditelji ljubljanske (dr. J. Lesar) in lavantinske izdaje. Vse

autem ut vidit cogitationes eorum, dixit; gr. εὐδὸς εἶπεν, D. lepo: On pak je vejdil nyh misli inu je djal. Po Hrenu imajo vsi (razen da je od 1741 do 1777: kir je vidil), ljublj. 1912: On pa, ker je vedel njih misli, jim je rekel, enako lavant.—Cvetna ned.: je n a f e v s ē l (po Dalm.) hlapzhevo podobno 45 formam servi accipiens, μαρτύρῃ δουλοῦ λαβόν D.: je n a f e vs hlapzhevo fitalto; po Hr. še ljublj. in lavant.—Velika noč: p o f t ē r g a j t e v i n u t a f t a r i q v a s . . . Sakaj n a f h e V e l i k o n o z h n u J a g n e, C h r i s t u s, j e s a n a B (to po Lutru: für uns, česar ni v lat. in gr.) offran 75, D.: ismetite (v opombi: itergajte) vun ta ftari qvas... Sakaj my imano (sic) tudi eno velikoznohnu Jagne, tuiftu je Christus, sa nas offran, dobesedno po Lutru: feget den alten Sauersteig aus... Denn wir haben auch ein Osterlamm, das ist Christus, für uns geopfert. Po Hrenu še ljublj. in lavant.: Postrgajte stari kvas... Zakaj naše velikonočno Jagnje, Kristus, je darovano.—Velikonoč. poned.: Ali nyu ozhy fo bile s a d ē r s h a n e, d e g a n ē t a p o s n a l a 77, D.: Ali nyu ozhy fo bilē dērshane, de ga nēfta p o s n a l a (to po Lutru: daš sie ihn nicht kannten; pravilno po gr. μὴ ἐπιγνώκατε: je: da bi ga ne spoznala; Japelj 1784 ima napačno: de ga nīfta fposnala in tako imajo odslej vsi). Ljublj. in lavant.: Njune oči pa so bile zadržane, pravilno: oči jima je zadrževal, zakrival, ker je gr. in lat. imperfekt: tenebantur, ἐκράτατοῦντο. Dalje: sakaj fe mrahzi, inu ta dan fe je nagnil 78, D.: gre na vzhrev, kar je dobesedno: πρὸς ἀπέραντον ἔστην, advesperascit. Po Hrenu še ljublj. in lavant.: ker se mrači.— — 3. ned. po vel. noči: jelt vaš profim 83, D.: opominam, po Hrenu vsi do danes. Dalje: Bodite tēdaj p o d l o s h n i . . . bodi fi Krajlju ali Vivudom 84, D.: Bodite pokorni... bodi fi Krajlju ali Kapitanom, tako vse naslednje izdaje, ljublj.: Podložni torej bodite... bodisi krajlju bodisi vojvodom, enako lavant., dasi je tu vojvodom napačno, ker ἡγεμόνων pomeni tu kraljevim namestnikom, glej: Vollstädt. Griech.-deutsch. Handwörterbuch zu den Schrift. d. Neuen Test., Preuschen, Geßen 1910 ἡγεμόνων, 2. pomen.— 5. ned. po vel. noči: Sakaj kēr je gdu le p o l l u h a v ē z t e b e f f e d e, inu nikār dēlavēz 86, Dalm. ima lepo slovenski z glagolom: Sakaj kadar gdu bešedno le p o l l u h a, inu ne ftury po nej, enako že Trubar: Sakaj aku du le poslusha to befedo, inu po ni ne dei. Po Hrenu še lavant. 193: ako je kdo p o s l u s h a v e c b e s e d e, n e p a d e l a v e c, ljublj.: ako je kdo poslushač besede in ne izpolnjevalec. Krek je lepo slov. prevēl: Kdor namreč besedo poslūša in ne zvršujev.— Dalje: Asu n e b e r s d a f v o j j e s i k 87, D.: nedērshy fvoj jesik na uski, po Lutru: hält seine Zunge nicht im Zaum. Po Hrenu še ljublj. in lavant.: ne brzda svojega jezika. Dalje: Ena zhfita inu p r e s m a d e s h n a 87, D.: neofkrunena; po Hrenu še ljublj.: Cista in neomadeževana pobožnost, lavant.: neomadežana.— Križev teden (Hren in še pozneje so rabili

ostale izdaje (ljubljske za Japljem: 1787, 1792, 1803, 1806, 1809, 1816, 1817, 1825, 1833, 1840, 1870; obe celovski, druga iz leta 1821, in lavantinske: 1845, 1850, 1857) obsegajo le malo poprav in so le malo pripomogle k izboljšanju Evangelijev in listov.

V jezikoslovnem oziru je treba še pripomniti, da je pravopis pri Hrenu vseskozi Dalmatinov in Bohoričev, dodal je le mnogo naglasnih znamenj na poudarjenih zlogih. Oblikoslovje je posnel po večini natančno po Dalmatinu, zato njegov jezik ni

pravilno: V Krishnim Tēdni, Hren 88): poflodi meni try Hlebe 88, D. napačno: poflodi meni try Kruhe (!), po Lutru: leibe mir drei Brode (!). Po Hrenu imajo vsi pravilno, n. pr. ljublj.: posodi mi tri hlebe, tako imajo tudi izdaje britanske družbe, enako Kūzmič: posodi mi tri lebe krūha. V lavant. 1912, 195 se je vtepel grad germanizem: posodi mi tri kruhe (!). Zanimivo je pa, kako je tudi ljublj. 1912. odvisna od prejšnjih izdaj! V 4. postni nedelji ima n. pr. tudi Hren po Dalm.: ima pēt jezhenovih kruhou (!) 43, in tako pišejo vse nadaljnje izdaje, tudi ljublj. 1912, 82: ima pēt ječemenovih kruhov.— 6. ned. po vel. noči: imējte eno vēdno lubesano mēj labo 91, D.: tērdno lubesan, Trubar: filno lubefan, Luter: brünstige Liebe, lat. continuus. Po Hr. vse nadaljnje izdaje, tudi ljublj. in lav. 1912; Krek ima iskreno ljubezen, po britanski družbi, 1902: ljubezen med seboj iskreno imajoč, po grškem. Dalje: kakōr eni dobri V u n k a j d e l i v c i m n o g i t e r e m i l o f t i 91, D.: Shaffari. Hrenovo metonimijo imata še ljublj.: delilci in lav.: delivci, kar ni primerno, gr. οἰκονόμοι, 1. Petr. 4, 10; glej Preuschen, L. c. pod b); gte Urwalter, boljše oskrbniki, upravitelji.— Binkošti: inu fo sazhēli govorit s m n o g i t e r i m i j e s i k i 92, D.: s' drugimi, po Lutru: mit anderen Zungen, lat. variis, toda grško: ἑτεροεργλῶσσους = rāzlicen, (drugāčen, ne; mnogoter), po Hrenu imata še danes napačno ljublj. in lavant.: so začeli govoriti v mnogoterih jezikih.— Sv. Trojica: Ali gdu je mjegou S v e j t o v a v ē z b i l? 96, D.: Svejtnik, ljublj. in lavant.: svetovalec.— Sv. R. Telo: jelt im do Goŭpda prejel, kar fim vam tudi is rōz h i l 98, D.: dal, po Lutru: gegeben habe, tako še danes ljublj. in lavant.: izročil, dasi je tu pravilno: s p o r o č i l, n a z n a n i l, o z n a n i l, p o v e d a l i t d., gr. παρεδωκα, glej: Preuschen, L. c., 2. pomen: mitteilen berichten. Ta napaka se vleče od Hrena še na drugih mestih, n. pr. 11. ned. p. bink.: Sakaj jelt fim vam narpoprēj is r o z h i l 114, D.: dal, po Lutru: gegeben, παρεδωκα, kar se je ohranilo do L. 1804.; tudi je Japelj (v prejšnjih izdajah še po Hrenu) spremenil: vuzih fim vaš (1. Kor. 15, 3), s čimer je gr. aorist popolnoma pokvaril. Japljevo inačico so pridržali 1806, 178; 1816, 117; 1817, 172; 1825, 172; 1833, 309; 1840, 242; lav. 1857, 152; Wolf je pravilno prevēl: s p o r o č i l, kar ima še izdaja 1870, Krek in lav. 1912, ljublj. 1912 pa zopet: izročil.— 2. ned. p. b.: Jelt fim eno p r i f t a v o k u p i l . . . jimej mene s a i s g o v o r j e n i g a 102, D.: eno Nyvo kupil (willam, gr. ἀγοράσας) . . . isgovori mene. Po Hrenu še ljublj.: Pristavo sem kupil, imej me za (!) izgovorjenega, lav.: imej me izgovorjenega.— 4. ned. p. b.: je veliku Ludy Jesufa ob f l u 106, D.: fo fe Ludy k' njemu dreglaji (v opombi: rinili), ljublj.: so množice Jezusa ob s u l e, enako lavant., dasi lat. irruerent in eum, ἔτακ εἰσὼν, siliti v koŭga nadlegovati itd., glej Preuschen, 3. pomen: bedrängen, zusetzen. Dalje: de bi ga od kraja prozh o d r i n i l 106, D.:

več merilo za živo govornico, kakor je Dalmatinov, Trubarjev in Kreljev. Pisal je celo oblike, katerih že ni znal več izgovarjati. Hren piše že pravi literarni jezik, v katerem precej oblik živi samo še v knjigi, v narečjih pa so že izginile in so se pojavile mlajše. Živih oblik, t. j. takih, ki so že mlajše od Dalmatinovih, je sprejel le malo in še to navadno le tam, kjer je dodal kaj

pelal, ljublj.: naj odrine od kraja, lav.: naj odrine od brega. — 6. ned. p. b.: je sahvalil, reslomil inu dajal fvoim Jogrom 109, Mk. 8, 6; Hren je tu pravilno prevel, ker lat. in gr. imperf.: dabat, ἔδωκεν = dajal, podajal, delil, razdeljeval. Po Hrenu so imeli vsi do Japlja; le-ta je 1784 pokvaril po Dalmatinu (je dal) in zdaj imajo vse izdaje napačno! — 8. n. p. b.: katere Boshji Duh vodi 110, D.: pèrganja, po Lutru: treibet, lat. quicumque aguntur; po Hr. še danes ljublj. in lavant. Dalje: je imel eniga Hifhnik a... vsame od mene moje hifhovajne 111, 112, vse to se je ohranilo celo do Kreka, šele ljublj. in lavant. imata pravilno: oskrbnik, oskrbníštvo itd. Dalje: kadar bote obnemagali 112, D.: kadar vam bo smankalu, cum defeceritis, ljublj.: ko onemorate, lavant.: obnemorate. — 9. n. p. b.: De bi je ti tudi fposnalu, inu slatfi na letá tvoj dan; ...de bodo tvoji Sovrashniki tebe obfulu inu bodo tebe obdali 113, D.: De bi je (! = po nem. es wüßtest) ti vejdlu, v' letim tvoim zhasu.. Sovrashniki (bodo) obfhrangali... oblegli Ljublj.: Da bi bilo (pravilo) je prevel to prvič Japelj 1784, ker gr. ἔγνωσ, aor.) spoznalo tudi ti, in zlasti ta svoj dan. Hrenov členek »zlasti« nima danes več tistega pomena, kakor ga je imel pri Dalmatinu in Trubarju; ona sta prevajala z njim Lutrov námlich n. pr. Efež. 6, 12: zu kämpfen mit Gewaltigen, námlich mit den Herren der Welt, kar je prevel Dalm.: nam fe je vojfkovati s' oblafniki, slatti ftemi Gofpudi tiga Svitá, enako Hren 128). Grško: σὺ ἔγνωσ καὶ σὺ κατὰς (pemen: vsaj, glej Preuschen, god: κατὰς, beschränkend; wenigstens, Lc. 19, 42) ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου τούτῃ. Bolje, dasi ne pravilno, je v lavant.: Da bi bilo spoznalo tudi ti in sicer ta svoj dan. — 17. n. p. b.: inu ik èrbni bodite ohraniti to edinoft tiga Duhá 123, D.: inu flifasjate fe, de bote eni v' Duhi; suženjsko Hrenovo prestavo (lat. solliciti servare unitatem) imata še ljublj. in lav.: skrbni, da ohranite edinost. Krek je prevel po izdaji britanske družbe dobro: Skrbno prizadevajoč si ohraniti, 1902, Ef. 4, 3, kar je po grškem: σπουδάζοντες τηρεῖν itd. — 18. n. p. b.: ima obláft na Semli gréhe odpufzhati; dalje: kir je ena (sic!) tako obláft zhlovèkam dal 126, D. obakar: muzh, kar je tu pravilno; ljublj. in lavant. imata po Hrenu še: oblast. Dovolj zgledov!

Nekatere, navadno jezikovno neokretne poprave so zavrgli že prej, največ pa Pohlin in Japelj. Nekaj zgledov!

novega besedila, ki ga ni bilo v Dalmatinu.¹ Glede avtorstva Hrenove knjige je dokazal V. Steska,² da je prvotno besedilo sestavil Candek (njegovu delo je bilo najbrže to, da je odlomke prepisal iz Dalmatina in jih po vulgati prirredil). Čandkov rokopis je Hren skupno z jezuitom Malijem jezikovno popravil in nemške tujke odpravil.

(Dalje.)

16. ned. p. b.: de fposnate Chríftufeva (takol) lubésan, katera hodi vérhu vílga snajna 122, lat. super eminentem scientiae charitatem Christi; to je zavrgel že Pohlin 1772: zhes ufe ínanje poufdigneno lubéin Kriřtufovo. — 20. ned. p. b.: je vshe sazhejnal (to je pravilno, ker gr. in lat. imperfekt: incipiebat mori, ἤμειλλεν ἀποθνῆσκειν) pojémat (takol) 129, D.: je vshe duřho puřzhal. Pohlin je zboljšal 1772: je fazbejnovo umirati, toda Japelj je 1784 to pokvaril: je sazhe!(!) vmyrati, kar imata še danes ljublj. in lavant. napačno! — 15. n. p. b.: kadar je njo ta Gofpud vglédal, fe je s' milofitjo pruti njej nagnil 122, lat. misericordia motus super eam, D. je prevel: fe je ona njemu v ferci ímlila (kar je samostojno. Luter ima: jammerte ihn der selben); Japelj je 1784 zopet sprejel Dalm. prevod: fe je njemu vferze vfmilila, kar imajo še danes vse izdaje. — Sv. Matija: inu kadár fe je íam obéffil bil, fe je po frédi na dvuje rílpozhil II, 9, dasi je lat. et suspensus crepuit medius; ta nerodni odvisnik je odpravil Japelj 1786 in ga nima nobena izdaja več, le v ljublj. 1912, se je pojavil nanovo: in ko se je obesil, se je po sredi razpočil 228.

¹ Mlajše oblike so jako redke; nekaj takih je: tořilnik pri a-jevskih samostalnikih na -a: puje sahvala Gofpudu 27 (pri Dalm. ni te besede); de fposnate Chríftufeva lubésan 122 (nima D.); ta obluba f kusi Véra 117 (nima D.); je ena tako obláft zhlovèkam dal 126, D.: je tako muzh zhlovèkam dal. Pridevniška končnica za srednji spol na -e: Davídove ufta II, 9, D.: Davidova ufta; (dela), katere ímo my fturili 10, D.: katera. Končnice na -am: pred Bugam 24 (nima D.); je Zhlovèkam dal 126. Mlajši naglas: s' krotkim Duhom (t. j. duřhom) 120, D. ima še s' krotkim Duhom (t. j. duřm). Izpad i: v materinim teléfi II, 15, D. ima: v Materinim Telesi; nedoločnik: pojémat 129; fe ípodobi sařtopit 22. V končnici -ovanje, -ovati je govoril že polglasnik: varuvanje 71, hlaphzuvajna 104, sanizhuval 120. Za Dalm. moram, morati piše mestoma že mlajšo obliko: morem. Oblik, kakor: po tem mélfje, timu mélfje (109) ni več razumel, zato je pridržal Dalm. obliko, ki se je govorila s končnim poudarkom: po tem mélfje, timu mélfu (= mesú), in ji dal novi naglas. Ali so žive oblike ljubljanske ali višnjevške (Čandkov rojstni kraj), ne vemo; tořilnik na -a se govori v Ljubljani in v Višnji gori.

² Izvestja, I. c.

Brez oči.

Ivan Dornik.

Pripeljala ga je v gostilno, ga potisnila malo od vrat, da jih je mogla zapreti, in on je obstal, se odkril ter pozdravil: »Dober večer!«

Nato ga je prijela za roko, ga peljala k mizi, odložila mu in jopico, mu odvezla suknjo, klobuk in palico ter vse troje obesila na kljuko.

On je stal ob mizi, obračal glavo, prisluškoval na vse strani, z dvema votlinama v obrazu strmel po sobi in iskal gostov. Gostje pa so osupli gledali vanj. Njegov obraz je bil kakor obraz Böcklinovega srednjega apokaliptičnega jezdeca, strašen in grozen. Dve temni votlini sta zijali v dan in skušali prodreti črno noč. Kamor sta se uprli, sta mrtvo in nemo zakričali: Vojska! Gostom je pivo v ustih postalo grenko, cigare so žgale po jeziku, besede, ki so jih govorili o novi ofenzivi, so bile kakor pelin, ki je kanil na dušo.

Sedla sta k mizi in prišla je k njima natakarcica ter ju vprašala:

»Kaj želita, prosim?«

»A tako!« je rekel slepec. »Jesti! Imate kaj jesti? — Julka, ti izber!«

»Ne vem, kaj bi,« je odgovorila dekle. »Kaj boš ti?«

»Jetra s krompirjem,« je izbral fant.

»Tudi jaz bom jetra s krompirjem,« je rekla dekle.

»In piti?« je vprašala natakarcica.

»Pol litra vina, pa rdečega,« je naročil fant. Nagnil se je k dekletu in se nasmehnil; pri tem so mu zacingljale tri svetinje na prsih. Pogladi jih je z roko in vprašal: »Ali so pripete lepo v vrsti?«

»So,« je pritrdila dekle. Bila je mlada in lepa, drobnih rok; ko je videla, da ju gostje opazujejo, je zardela. Sklonila se je nad krožnikom in tiho vprašala svojega oslepelega fanta:

»Je dobro?«

»Dobro,« je odgovoril fant. Ko je pojedel, mu je nalila vina v kozarec, mu ga dala v roko, vzela cigareto iz doze in mu jo prižgala.

»Meni so jetra s krompirjem zelo všeč,« je rekel fant.

»Meni tudi,« je prikimala dekle.

»In rdeče vino pijem najrajši,« je pristavil.

»Tudi jaz,« je rekla dekle in ga ljubo pogledala.

»Večsi ti je bilo rumeno ljubše,« se je pomejal fant.

»Sedaj ne več! Ker piješ ti rdeče, ga pijem še jaz.«

Slepec je poiskal njeno roko, ki je drobna ležala na mizi, in jo je stisnil.

»Je veliko ljudi v gostilni?« je vprašal.

»Precej,« mu je odgovorila.

Pogledal je s svojima slepima votlinama naokrog. Pri sosednji mizi je nekdo razlagal minirove besede ob nastopu, ko pa sta ga zadeli slepi votlini, je obmolknil, kakor da bi ga bil udaril odmev lastnih besed, ki je priletel iz teh dveh čudnih lukenj, po ustih. Drugi je trdil, da se mora nadaljevati vojska do konca, ko pa sta se zasadili votlini vanj, se mu je zlomila beseda. Tretji je govoril o sadu, ki ga bo obrodila vojska, in o bodočnosti; ko sta ga pičili votlini, je zdvomil nad svojimi besedami in nad samim seboj.

»Vsi tako tiho govore,« je rekel fant, ko se je obrnil k dekletu. Ko pa ni bilo nobene besede v odgovor, se je sklonil k njej in dejal:

»Zakaj tako molčiš?«

»Saj ne,« se je stresla dekle. »Ali si me kaj vprašal? Nekaj sem premišljevala, pa nisem pazila.«

Fant pa je postal nemiren.

»Kam si gledala? Po sobi? Koga?«

»Kar tako. Tam gori v kotu sedi gospod, tistega sem gledala.«

»Je sam?«

»Sam.«

»Mlad?«

»Mlad.«

»Ali mene gleda?«

»Ne, mene je gledal.«

»Je lep?«

»Tako,« je odgovorila tiho.

Fant je pomolčal; ko je vzel cigareto iz ust, se mu je roka tresla.

»Kaj ne, na tisti sliki, ki sem ti jo dal, preden sem odšel v Galicijo... takrat si mi rekla, da sem lep — Na smeh se držim, ali ne?«

»Na smeh, čisto malo.«

»Rekla si mi, da imam na tisti sliki lepe oči,« je pristavil in čez obraz se mu je razlila velika žalost. »Ali me poslušas?«

—

»Kam gledaš?« je vprašal trepetajoč. Njegov obraz je prebledel, votlini sta jo prestrašeni iskali.

»Saj ni nič,« je rekla dekle.
»Ali te tisti še gleda?«

»Se.«

»Daj mi roko,« je tiho poprosil. Govoril je kakor otrok, ki se boji.

Položila je svojo drobno roko v njegovo; fant jo je pobožal z drugo in rekel:

»Kako imaš drobno roko!« Nato je pristavil:

»Povej, Julka, ali me imaš res rada?«

»Res!« je zatrdila dekle resno. Primeknila se je bliže k njemu in nadaljevala: »Zakaj vprašaš? Saj veš!«

»Nemirna si nocoj, čisto tuja si mi, zato vprašam. Nič me ne poslušaj, ko pripovedujem. Glej, roka se ti trese! — Ali te tisti še gleda?«

»Se.«

»Kakšno obleko pa ima?« je vprašal in stiskal njeno roko.

»Sivo.«

»Temnosivo?«

»Temnosivo.«

»Ima brke?«

»Ne.«

»Kako pa je počesan?«

»Postrani in gladko.«

»Kakor jaz. Poglej, če se mi niso lasje kaj zmršili, ko sem snemal klobuk z glave!«

»Ne, nič. Še ravnotako leže, kakor sem ti jih poravnala.«

»Rad bi videl, kako sem počesan! Čeden sem, ali ne, kadar me ti počeseš? Tudi na obleki se gotovo takoj pozna, da si mi jo zgladila ti, na kravati, da si mi jo zavezala ti; ali mi ne stoji postrani?«

»Ne, lepo ti stoji.«

»Kakšno kravato pa ima tisti?«

»Modro.«

»Moja je črna z belimi črtami, kaj ne? Rekla si, da je taka moderna in da ti je všeč; se mi poda?«

»Zelo lepo.«

Jasen žarek je spreletel slepčev obraz; toda takoj je legla žalost nanj, ko je izpregovoril:

»Roka se ti trese! Če se sklonim k tebi, čutim, kako si nemirna.«

»Saj nisem,« je hotela prikriti.

»O, si. — Ali ga ti večkrat pogledaš, tistega?«

»Ne,« je dejala.

»In on te še vedno gleda?«

»Še vedno.«

»Tako sem žalosten nocoj, pa ne vem, zakaj,« je vzdihnil.

Dekletu so stopile solze v oči, stegnila je roko in ga pobožala po licu.

»Žalosten sem, pa ne vem, zakaj,« je ponovil.

»Kakor kamen mi je padlo na dušo in me tišči —. Roka se ti trese, vsa si nemirna, vsa si tuja nocoj. Zdi se mi, da sem te izgubil in da držim tvojo roko v svojih kakor v slovo — —«

»Kako govoriš! Zakaj tako govoriš?«

»Nič veselega ti nimam povedati, da bi se kratkočasila. Ali se dolgočasiš poleg mene?«

»Oh, ne!«

»In vendar vem, kaj se je zgodilo nocoj v tvoji duši: nocoj šele si me spoznala, da sem prišel slep iz vojske domov, nocoj so se ti odprle oči. Ko si videla drugega, lepšega, zdravega, si spoznala. In sedaj čutim in vem, da se je tvoja ljubezen tale večer izpremenila v usmiljenje — —«

»Ne govori tako, kaj si domišljuješ? Glej, napravljaj me žalostno! Saj te ljubim in ostanem tvoja — —«

»Ko me je zadela kroglja,« je nadaljeval, »in ko so mi povedali, da ne bom več videl, mi je bilo tako hudo, da me je srce bolelo in da nisem mogel dihati — — Ali veš, zakaj mi je bilo tako hudo?«

»Zakaj?«

»Ker sem pomislil, da tebe ne bom mogel več videti, da ne bom nikdar več mogel gledati v tvoji obraz, v te tvoje dobre, mile oči — — Kam si se obrnila? Zakaj se je tvoja roka tako stresla? O!«

»Tisti že gre! Vstal je in se napravlja. Zelo eleganten je! Pa še vedno me gleda!«

»Še vedno te gleda — —«

»Med vrati se mi je nasmehnil!«

Fant je zajecal, lica so mu čudno vzdrhtela, votlini sta se širili, širili. Omahnil je na mizo, skril obraz v dlani in glasno zajokal.

Gostje so se spogledali. »Revež, tako mlad, pa nič ne vidi!« so dejali in vzdihnil.

Dan solnca.

Ivan Dornik.

Vsak teden enkrat posije solnce na naše široko dvorišče, ograjeno s trnadstropnimi, mrzlimi hišami. Ljudje, ki stanujejo v njih, so si blizu skupaj, pa čisto tuji drug drugemu: drug drugega se boje, prezirajo se, in če se dva, ki obenem stopita k oknu, da pogledata na dvorišče, ujameta s pogledi, tedaj si molče vržeta v obraz psovko: zija!o!

Ptički pridejo vsak dan, posedejo po drevu, ki sili z dvorišča k nebu, zapoje in zažvrгоle: pa kdo se briga zanje!

Zjutraj laja pes, ki ga umiva in češe dekla na balkonu.

Otročjega smeha ne slišim nikoli; nikoli mladega, drobnega glasu in čebljanja.

Dopoldne se od hiše do hiše po celem dvorišču razlega pokanje po preprogah. Vedno enaki udarci te bijejo po glavi, ki se sklanjaš in mučiš nad dolgočasno knjigo, si tiščiš ušesa, da bi ne slišal, pa slišiš le še razločnejše.

Proti poludnevu zadiši v mojo sobo iz kuhenj od vseh hiš; takrat me prešine čudno poželjenje po jedi.

Včasih se prikažejo pri oknih, vratih, na balkonih čudnostari obrazi: odurni, neprijazni, razjedeni od lepoticij in podobnih stvari, bleedi in izpiti, pa po življenju hrepeneci. Takrat se zavem, kako smo okrog in okrog obdani s starostjo, z gnjoičim življenjem, s trohnobo — jaz in kuharice in hišne, mlada, rdeča, zdrava dekleta, ki urno delajo in hite sem in tja po hodnikih, kuhinjah, balkonih — in molče ter nimajo časa, da bi pogledale na dvorišče, kjer zeleni.

Dan na dan isto lajanje psa, dan na dan isto pokanje po preprogah, dan na dan isti duh iz kuhenj, isto molčanje mladega hrepenenja med to mrzlo ograjo starajočih se in gnjoičih starih gospe, gospodičen in gospodov.

Le na večer, ko je že vse tiho in se samo čez strehe sem sliši ropotanje tramvaja z ulice, se zbudi pritažen klic: »Mici!«

S sosednjega balkona ravnotako pritažen odziv in nato tiho, tiho šepetanje, ki traja cele ure, da se mlada usta izgovore.

Včasi se na noč predrami pesem, tiho začeta, tiho peta, ki tako zahrepeni v zelenje. Pogledam: na balkonu sloni hišna, oprta na belo roko in strmi v nebo.

Solnce se ogiblje takih dvorišč. Visoko se vzpne čez nebo, se prepelje mimo in ne vrže

zlatega nasmeha v pozdrav, ne poljubi obledelega čela, ne otare prahu z ovenelega obraza.

Četudi zelene drevesa na dvorišču — eno že cvete — vendar se zdi, da je pomlad daleč, daleč od nas.

Daleč, daleč je zelenje. Zunaj se dramijo gozdi, polja, zunaj cveto drevesa — in ptički pojo tam.

Prsi hlatajo po vonju zelenja in pomladi, pa le duh po trohnohi buta v pljuča —

Enkrat na teden pa posije solnce tudi na naše dvorišče. Takrat se vse zasmee, kar je mladega: vse, kar bi rado življenja in veselja, pa je siloma priklenjeno in obsojeno na skrito hrepenenje.

Vsak petek opoldne pride hrom berač s harmonikami na naše dvorišče.

Sredi dvorišča sede in zaগode. Oh, takrat po hitimo k oknu, na balkone in se vsi hkrati zasmejemo: jaz, kuharice in hišne, ta mlada dekleta. Kri nam zapolje po žilah, noge se same privzdignejo.

Pogledaš v sosednjo kuhinjo: za vrati pleše kuharica in je vsa rdeča v obraz. Tam na levi na balkonu se ziblje hišna, dviguje glavo kvišku, odpira usta in maha z rokami.

Groši dežujejo na berača. Kaj nam zanje! Solnce se pelje nad nami, mi hočemo njegovega zlatega objema! Hočemo veselja, veselja, veselja!

Ti hromi berač, ti si kralj, ki nam siplješ milosti! Bog te blagoslovi! Na, še ta groš! Zadnji je. Še eno polko! Hočemo veselja!

Kvišku hočemo kakor drevesa na dvorišču! Zidovje nas stiska, ki smo mladi, in gnila starost, z grehi obtežena, nas duši, nam zapira usta, nam sedi na prsih.

Oh, odpnite verige z naših prs, da hlatastejo za solncem, za pomladjo! Nočemo gnilobe, ne starosti, ne greha!

Naša telesa so napeta in se bočijo kakor lok.

Ti zlato solnce! Ustavi se pri nas, ki se pelješ mimo. Ta stara, gnilava ograja, ki nas obdaja, bo razpadla; prsi bodo hlatale po zraku in svobodi, po pomladi in zelenju.

Čisti bomo poleteli kvišku k tebi, v tvoji zlati objem! Obrisalo boš prah in greh z naših mladih teles, da se bo zasmejala na njih rdeča mladost! —

Ti rdeča mladost, zasmej se! Vstani, dvigni pest!

Zunaj je pomlad, vstani in dvigni pest!

Iz gozdov diši in s travnikov, vstani in zvravnaj prsi!

Solnce se pelje nad nami!

Rimska satira.¹

Fr. Omerza.

Sv. Janez opisuje v 17. pogl. Skrivnega razodetja Rim. ter pravi: »Tu pride eden izmed sedmerih angelov, ki imajo sedmere kupice, in izpregovori z menoj, rekoč: ‚Pridi, pokažem ti sodbo nad veliko nečistnico, ki so z njo nečistvovali pozemski kralji in se upijali zemski prebivalci v vinu njene nečistosti.‘ In v zamaknjenju me preneso v puščavo; tu zagledam ženo, ki sedi na škrlatno-rdeči zveri s sedmimi glavami in desetimi rogovi. Žena je pa oblečena v bager in škrlat in prezlachena z zlatom in dragulji in biseri; v roki ima zlato čašo, polno gnusob in nečednosti svojega nečistovanja. In na čelu ji je zapisano ime — skrivnost: Velika Babilonija, mati nečistnic in gnusobe na zemlji. In vidim ženo pijano od krvi svetnikov in od krvi Jezusovih pričevalcev in začudim se, ko jo zagledam, v velikem začudenju.«

Kratka, a žalostna slika tako slavnega mesta, kjer je vladala tolika revščina, da je dobivalo 320.000 ljudi od države zastoj žita, da so se mogli preživiti. Bogatin je živel večinoma v svojih vilah, v Rim je pa drla vsa sodrga večja cesarstva. Industrija je bila nemogoča, ker so prejemali vse potom uvoza ali pa proizvajali doma po sužnjih (v Rimu jih je bilo čez milijon), ki so prihajali z vseh delov sveta; torej ni bilo dela za postopače. Še večje zlo kot sužnji so bili oproščenci, ki so bili sicer prosti, a odvisni od svojih gospodarjev. Mala podjetja in obrt je bila vsa v njihovih rokah, a tudi pri poličnih izgredih so bili prvi. Vlada ni proti temu mnogo storila zaradi egoistične politike. Tajnih zvez ni smela policija zasledovati, ker je to nasprotovale svobodi. Kako žalostno sliko nam nudijo vedno lačni klijenti, ki so morali hoditi vsako jutro k svojemu patronu dobro jutro voščiti in ga spremljati na cesti, kadar se je prikazal. Kot plačilo za trud so dobivali takozvano sportulo, ki je bila v svojem začetku precej dobra; smeli so namreč s svojim gospodom (dominus, rex) pri isti mizi jesti. Toda kmalu so jih začeli odrivati, jim dajali sicer še hrano, a slabšo, slednjic so jih odpravljali s tem, da so si odnesli kaj malega domov, ali pa z denarjem. Zato so taki ljudje vedno iskali prilike, da bi jih kdo povabil na kosilo.

Narodne praznike (rednih je bilo 7) so tako raztegnili, da so trajali vsi skupaj 62 dni, da ne govorimo o gladiatorskih predstavah in drugih zabavah. Nič se ni bil varen življenja v mestu. Razbojnikov po poklicu je bilo več kot dovolj; kogar so hoteli dobiti v svoje roke, so ga najprej zvabili v mesto. Brez oboroženega spremstva se ni nihče upal iti v predmestje. In kakšna je bila zunanost mesta! Ceste so bile ozke in zavite, navadne hiše zgrajene iz opeke in visoke, a zelo slabo narejene. Semtertja so se svetile med to revščino palače bogatinov, katere so krasili marmornati kipi in stebri, svetišča so bila zanemarjena. O kakšni policiji ni bilo govora. Če je prestopila Tibera bregove, če je izbruhnil požar ali se podrla hiša, je storila vlada kvečjemu to, da je izpraševala svečenike, kaj pomeni to znamenje za državo. In za tako republikansko slavo je žaloval Cicero et consortes!

Da bi ustavil tok proletarijata v Rim, je zmanjšal Cezar število oseb, ki so dobivale od države zastoj žita, na 150.000 glav; v nekaterih letih je poslal 80.000 ljudi v kolonije, doma pa ukazal strogo postopati s sodrgo. Da bi odstranil iz mesta oproščence, jim je dovolil, da so smeli opravljati službe v kolonijah. Razne zveze je nadzorovala oblast. Uvedel je strogo policijo. Hišni gospodarji so morali skrbeti, da so bile ceste dobro tlakane. Ker so pa bile ozke in krive, so smeli voziti le zvečer in ponoči. Da je razbremenil forum, je sezidal za zborovanja Saepta Julia in za sodišča Forum Julium.

Kako je bilo na kmetih, nam pove dovolj Varo, ko pravi, da je bil некоč skedenj večji kot hiša, zdaj je pa narobe. Na obrežju pri Taracini in Bajah, kjer so obdelovali некоč polja latinski in italški kmetje, so se začele vedno bolj in bolj dvigati krasne palače in vile rimskih magnatov. Njih posestvo je bilo po velikosti enako manjšemu mestu. Vse je bilo prepreženo s parki in nasadi, vodovodi, vodnjaki s slano in sladko vodo, v katerih so gojili razne ribe in polže. V gozdovih so redili polhe, domače in divje zajce, jelene, srne, merjasec in razne ptice, med njimi tudi žerjave, pave in brinovke. V koliki meri se je vse to godilo, se vidi iz naslednjih podatkov. Neki gospodar je imel golobov v vrednosti 100.000 sestercijev (okoli 20.000 K), drugi je lahko prodal naenkrat 5000 brinovk po 3 denarje (2-40 K), tretji pa 2000 grujev (muren). Lucius Lu-

¹ V uvodu sem uporabljal Th. Mommsen, Röm. Gesch., III. B., Berlin, 1889*, str. 510 nasl.; Weiß, Weltgesch., III. B., Graz, 1894*, str. 28 nasl.

kulus je zapustil rib v vrednosti 40.000 sestercijev (8000 K). Namesto kmetijskih posestev so vzrastla veleposvetstva in kapital, ki so se stekali potom trgovcev in Judov v Rim, tako da je bila obrestna mera le 6 od 100. Tako je sestajalo prebivalstvo iz milijonarjev in beračev, srednjega stanu v našem pomenu ni bilo, razen če prištevamo sem bogate trgovce in posestnike, ki so se ogibali javnega življenja. Tak mož je bil n. pr. T. Pomponius Atikus, ki je imel velika posestva v Italiji in Epiru, vrhoteča pa tudi trgovske zveze po Italiji, Grčiji, Macedoniji in Mali Aziji. Sploh je bilo bogatinov komaj okrog 2000 in tem je premoženje vedno rastlo. L. Dom. Ahenobarbus je obljubil 20.000 vojakom vsakemu po 4 orale lastne zemlje; Pompejevo premoženje je znašalo 70 milijonov sestercijev (14 milijonov kron), bogati M. Krasus je štel na koncu svoje kariere 170 milijonov sestercijev (34 milijonov kron), začel je s 7 milijoni sestercijev (1.400.000 K).

Da je moralo vsled te velikanske razlike med bogatimi in reveži propadati moralno življenje, je jasno. Plebejec je živel le od javnih podpor, zato tudi ni delal, ampak se je vdajal po možnosti razkošnemu in nenravnemu življenju po pivnicah in zloglasnih hišah. Največja nenravnost se je gojila v gladiatorskih prireditvah. Ljudje niso imeli več zmisla za globoke igre Ajshila ali Sofokleja, ni jih zanimali niti šaljivi Plavtus ali Terencije. Le kri ali kaka izvanredna posebnost jih je dvignila iz duševne toposti in lenobe, če je n. pr. v gledišču hiša s prebivalci vred v resnici zgorela, če so nastopile ženske nage na odru ali so predstavljali igralci dejanski prešuštvo. Najrajši je gledal Rimljan, kako umirajo ljudje v boju med seboj ali z divjimi zvermi. Herodes Agripa je ukazal 1400 ljudem, Trajan pa 10.000 sužnjem, da so se bojevali. Pompej je poslal naenkrat v boj 600 levov, Avgust 420 pantrov. Tit je dal ubiti na en dan 5000 živali. Gledalcem se smilijo bolj živali kot ljudje, človeška kri jim je nad vse ljuba. Drhal je vriskala veselja, če je kdo mojstrski zadel nasprotnika in ga umoril, divjala je pa jeze, če se je hotel revež ogniti smrti. Naj li živi ali umrje, kdor je bil premağan, o tem ni odločeval zmagalec, ampak volja gledajočega občinstva, nežnega spola. Morske bitke s 30 ladjami v areni je gledalo ljudstvo z radostjo. Dasi so izgubili s tem svobodo, so se prodajali prosti može družbam gladiatorjev, samo da so dobili denarja in hrane. Kolik da je bil naval k tem prireditvam, vidimo lahko iz tega, da je samo prodaja programov mnogo nesla.

A tudi aristokrat je pasel lenobo kakor proletarijec; ko se je ta potepal po ulicah, je oni spal v pernicalh pozno v dan. Stanarina je bila v mestu

štirikrat dražja kot na deželi. Neka hiša se je prodala za 15 milijonov sestercijev (3 milijone kron). Odličen Rimljan je moral imeti najmanj dve vili, eno v sabinskih ali albanskih gorah, drugo blizu kampanjskih kopaljšč. Kako velikanske grobne palače so si zidali, nam kažejo še dandanes ostanki. Cena lepemu konju je bila navadno okrog 24.000 sestercijev (4800 K). Sobna oprava je bila iz dragega lesa; miza iz cipresovega lesa se je plačala z milijon sestercijev (200.000 K). Ljubili so obleko iz škrlata in prozorne tančice. Gube so morale biti lepo pravilno urejene; govornik Hortensius je baje nekoča tožil, ker mu je v stiski obleko zmečkal. Namesto zlatih okraskov so vpejali drago kamenje in bisere. Naslonjače v obednici so obijali s srebrom in kuhinjska oprava je bila srebrna. Ako je šel bogatin na potovanje, ga je neslo do osem sužnjev, on je pa sedel na bogatih in dišečih blazinah z vencem na glavi in okrog vratu, pred nosom pa držal dišečo vrečico polno rož. Kakšna razkošnost je vladala šele pri pojedinah! Kuhar je bil izvrsten gastronom, a tudi gospodar sam se je odlikoval v tej znanosti. Pečenko so izpodrinile morske ribe in ostrige, italške rečne ribe in italska vina niso bila več užitna, mogoče še falernec; pili so rajši sicilijanca, lesbijca in hijca. Govornik Hortensius je hranil v kleti 10.000 vrčev tujega vina. Vsa morja in vse dežele so preiskali, da so našli novih živali in rastlin za — želodec. Ko je nastopil Lucius Leutulus svoj pontifikat, je pripravil gostom ta jedilni list. Pred kosilom: morski ježki, sveže ostrige, razne školjke, brinovke s šparglji, pitana kura, pastete iz ostrig in školjk, črn in bel želod morske kapuste, glikymaris-skoljke, školjke koprivnice, smokvin kljunač, škrlatne školjke; pri kosilu: svinjska prsa, svinjska glava, ribje pastete, svinjske pastete, race, kuhane reglice, zajci, pečena perutina, pecivo iz prve moke, pontsko pecivo. Da ni škodila ta mešanica želodcu ali da je mogel gost dalje jesti, so umetno povzročali bruhanje. Naravno je torej, da je moralo razmerno s takim razkošjem razpadati imetje in rasti dolg; bankirji so seveda bogateli.

In kakšno je bilo v takih razmerah npravno in družinsko življenje? Največja sramota je bila, da je bil kdo reven, zato se je storilo vse za denar: državnik je prodal državo, državljan svobodo, služba se je kupila; napredaj je bila imenitna matrona kakor navadna vlačuga; ponarejanje listin in testamentov ter krive prisege so bile na dnevnem redu. Kdor se ni dal podkupiti, ni veljal za poštenjaka, ampak za osebnega sovražnika. Kako lahko se je ločil mož od svoje žene, nam kaže najboljši in najnpravnejši aristokrat Markus Kato, ki je odstopil

prijatelju na ljubo ženo in jo po njegovi smrti zopet vzela. Ni bilo malo žensk, ki so bile po dvajsetkrat omožene. Zakonov in otrok zlasti v višjih krogih niso marali, češ da je dolžnost državljana, da ohrani veliko posestvo nerazkosano, in zato ne sme imeti več otrok. Zato ni nič čudnega, če je zmanjkalo že za Italijo domačih uradnikov in vojakov, kaj šele za provincije. Lex Julia et Papia Poppaca ni imela nikakega uspeha.

Umevno je torej, da je na tak način narod hiral telesno in duševno in da je lahko vstal kak Horacij, Katul, zlasti pa Martial in Juvenal, zavilhtel bič in udrihal po kričečih razmerah, ki nam jih slikajo v živih barvah in jasni luči. Kdor pozna tedanje razmere, se torej ne bo čudil, da nam odkrivajo satiriki in epigramatiki največje nesramnosti in razkošnosti z izrazi, ki žalijo mogoče nežnejše čute, ki pa izvrstno osvetlujejo ono žalostno dobo, za katero je mogla priti edina pomoč z nebes z novim naukom o uboštvu, ljubezni, pravičnosti, ponižnosti in samozatajevanju.

Da dobi tudi širje občinstvo vpogled v te čase, sem zbral nekaj najbolj karakterističnih satir in pričrnam s Horacijem. Prej pa nekoliko predzgodovine.

Odkod prihaja ime satira, ni popolnoma jasno, gotovo pa je, da je pomenilo to ime pri Eniju, ki prvi rabi izraz satura, zbirko raznih pesmi v raznih merilih. Te vrste satire so pisali tudi Nevius, Ata, Pomponius, Pakuvius; toda kot posebno vrsto pesništva jo je vpeljal šele Lucilius (180—102). Ohranil je sicer mešano vsebino, razna merila, lahko kompozicijo (sermo), a izražal je v njih tudi svoje mnenje o politiki, družbi in literaturi. In to je pristno rimsko. Spisal je 30 knjig satir, a ohranili so se le fragmenti. Na obliko ni dal mnogo; zato pravi o njem Horacij: garrulus, luculentus, piger scribendi recte, in hora ducentos versus dictabat, verbis Graeca Latinis miscuit.

Lucilija so sicer mnogi posnemali, toda le Horacij je dosegel in prekosil. Kot metrum je določil šestomer. Pod monarhično vlado ni mogel pisati o politiki, pač pa se je pečal z literaturo, družbo, lastnimi in tujimi razmerami. Ne smatra jih za poezijo, ampak za razgovor (sermo) s fingirano osebo, namreč z bralcem. Satire v 2. knjigi so pravi dialogi. Tudi etična vprašanja obravnava, a ni tako strupen kot n. pr. Martial ali Juvenal; njegov princip je: ridendo dicere verum. K. v. Horatius Flakus je bil rojen leta 65. v Venusiji v Apuliji. Ko je bil Brutus, s katerim se je zvezal, premağan pri Filipih, so razdelili njegovo premoženje med veterane. Leta 38. sta ga predstavila

Vergilij in Varius Mecenu, devet mesecev pozneje je pa postal njegov tovariš, od katerega je dobil v sabinskih gorah majhno posestvo. Umrl je leta 8. pred Kr.

Sat. 1 (I, 1).¹

Kak da, Mecenas,² nihče zadovoljen ni s svojo usodo, dasi izbral jo je sam al' morda slučajno dosegel, druge pa hvali vsekdar, ki v stanu drugačnem živijo? »Srečen, trgovci, vaš stan!« poreče vojak in zavzdihne, ko ga že leta moré in trud oslabil mu je ude. Ta pa nasprotno trdi, ko ladjo mu jug premetava: »Boljši vojaški je stan. Zakaj pač? Napad: in v trenutku hitro zalóti te smrt al' zmagá vesela zasije.« Kmeta blagruje jurist, ki právo pozna in postave. Kadar kdo trka in prosi za svét, ko zapel je petelin. Kmet, ki prižene termin³ ga v mesto, ker dal je poroštvo, vpije, da srečni samó so oni, ki v mestu živijo. Láhko dodal bi še kaj, a toliko takih je zgledov, da bi utrudil celó še Fabius⁴ sam se zgovorni. Da ne mudim te prevéč, poslušaj, kako si to mislim. Ko bi dejal kdo bogov: »Jaz vaše izpolnil bom želje: ti si dozdaj bil vojak, sedaj pa trgovec postaneš; ti pa, ki bil si jurist, zdaj kmetovo haljo oblečeš: vidva stopita tu sém, tja vidva, zaménjajte uloge! Kaj pa stojíte? Naprejte! . . . ne hteli bi nujene sreče. Ni li povoda dovolj, da Jupiter res po pravici jeze nad njimi vkzipi in pravi, da nikdar v prihodnje ták dobrohoten ne bo, da slúšal bi njihove želje? Da pa ne delam takó, kot pisal bi kdo šaloigré — dasi resničo lahko bi pravil z nasmeškom na ustih, kakor otrokom slaščice ponuja prilizljen učitelj, da se z veseljem uče računati, pisati, brati — šalo pustimo na stran in z resnostjo stvar preiskujemo.

Kmetič, ki zémiljo težkó obrača in méče se s plugom, zvit in prekanjen krčmar, vojak in trgóvec, ki móri vsako prevozi držno, teh sleherni pravi, da nosi s tega namena ves trud, da bo varen pod stárost šel v pokoj, ko si nanosil na kup je hrane kot majčkena mrvlja — ta jim je namreč za zgléd — ki truda veliko prenese; z usteci vláči na kup, kar revica more, in spravlja, dobro, kaj pride, vedoč, skrbi za prihodnosti dneve. Toda ko leto vodár spet z žalostnim déžjem začéna, več ne prilze na dan in módro uživa in skromno, kar si nabrala je prej: ti iščeš pa novih dobičkov, naj bo vročina al mraz; ne oženi, morjé al železo, nič ni ovira za té, da kdo ni v bogástvu pred tabo. Kakšno korist pa imaš, če skrivno zakópal si v zemljo kúpe srebra in zlatá ter spraval ga v strahu pred tatí? »Toda če próč bi jemat, bi kmalu ostal mi le vinar.« Če se pa to ne zgódi, kaj nudi ti lepega kupček?

¹ Kot podlago sem vzel izdajo Ad. Kiessling, II. Teil: Satiren, Berlin, 1895².

² S tem da imenuje takoj v prvih besedah dobrotnika Mecena, mu posveti celo knjigo.

³ T. j. k obravnavi. Prej je moral dobiti proke, ki so se zavezali z neko vsoto, da bodo prišli ob gotovem terminu.

⁴ Značilno je za rimsko satiro, da navaja znane osebe namesto lastnosti ali dejanja dotične osebe. Ta Fabius je bil stoik, kar je za Horacija isto kot blebatač, kvasač.

Dasi namlatil mordá sto tisoč boš mernikov žita, v tvojem trebuhu zato ne bo več prostora kot v mojem: kakor če nesel bi kruh med sužnji, ki gréjo na sejem; težko je breme ramám, a večji ne bode tvoj košček, kakor ki nesel ni nič. Je kaj li na tem, če kdo orje tisoč oralov al sto, če živi, kot narava zahteva? »Vendar prijetno je to, če s kupa velikega jemlješ.« Če pa dovoliš, da jaz prav tóliko z majhnega vzamem, kašče kaj svoje potém bolj hvališ kot skrinjice moje? Kakor če vrč le vodé bi treba ti bilo al korec, ter bi si želel, rekoč: »Iz reke velike bi rajši ravno tóliko zajel kot iz majhnega tēga studenčka.« Kdor tedaj več si želi, kot prav je, zgodi se mu čisto, da ga bo Avfida¹ val vred z bregom odtrgal, odnesel. Kdor pa le tóliko čé, kot treba je, ta ne zajema kalne od íla vodé in umrl ne bode v valovih.

Toda večina ljudi, ki vara jih krivo hlepenje: »Nikdar nis, pravi, »dovoli, ker daje denar le veljavo.« Kaj boš pa s takim počél? Le pusti, naj dalje bo beden; kajti takó si želi, kot pravijo, da je v Atenah neki umazan skopuh ták ljudske glasove preziral: »Ljudstvo se roga mi, vem, jaz sam pa domá se radujem, kadar omaro odprem in gledam denarce v predalih.« Tantalus² žejen hlastá po vodi, a vedno umika ustom se — kaj se smejiš? Glej, Tantalus v pravljici ti si, sámó spremení ime: vreč mnogo povsod si nabral si ter spíš željno na njih, a prijeti ne smeš, ker je sveto, al jih pa gledaš sámó in raduješ se, kot da so slike. Ni ti li znano, zakaj je denar in kakó nam koristi? Kruha in vina polč in zelja si moraš kupiti, dalje, kar treba je sploh za udobno življenje človeku. Čutiš li tóliko slast, da stražiš in v strahu si smrtnem, ko se požarov bojiš, tatóv in se treses pred sužnji, da ti pobeagnejo kdaj in odnesejo tvoje imetje? Takih bi želel dobrin prav malo vsaj jaz si v življenju.

Kaj pa takrát, če zbolíš, ko mráz sprelatava ti ude, al pa če drug kak slučaj je vrgel mordá je na postelj, kdo bo pri tebi sedel, kdo górké pripravljaj obkladke, s prošnjo k zdravniku hitél, naj spet na nogé ti pomore,

¹ Namesto deroče reke sploh imenuje pesnik hudournik Avfidos (Ofanto), ob katerem leži njegovo rojstno mesto Venusia. Izvira v Samniju in se izliva pri Avfideni v Jadransko morje.

² Tantalus je bil bogat kralj, ki je z bogovi prijateljski občeval. Ker je izdal tajnosti bogov, so ga kaznovali. Glede načina kazni se drži Horacij Homerja (Od. XI, 582—592), tragiki pa pravijo, da visi nad njegovo glavo vedno skala, ki mu grozi, da pade nanj.

vrne otrokom te spet in dragim sorodnikom tvojim? Zdravja ti sin ne želi, ne žena, ker vsak te sovraži, sosed in kdor te pozna, sovraži te staro in mlado. Čudno potém se ti zdi, da ljubezni, ki nisi je vreden, najti ne moreš nikjer, ko denar ti nad vse je na svetu? Če bi sorodnike hotel, ki jih dá ti narava brez truda, res ohraniti za sé, kot prijatelje vse obdržati, trudil bi mar se zamán, kot osla na Martovem polju hotel učiti bi kdo, da tēče, kot uzda mu reče?

Nehaj skrbeti kedaj in ko si dovolj si preskrbel, manj se revščine boj in záčni popuščati delo! Kar si želel si, imaš, da ne bo se takó ti godilo kakor Umidiuj kdaj. Dogodba nikakor ni dolga: bógat, da tehtal denar, a skop pa tako in umazan, da se obleke nikdar ni boljše oblekel kot suženi, bal se do konca je dni, da ne bi mu zmanjkalo hrane ter bi umrl gládú; a glej, oproščenka s sekiro mu je razbila glávó, najhrabrejša hči Tindareja,¹ »Kaj mi svetuješ tedaj? Kot Névius al Nomentanus² hočeš, da naj bi živél?« Še vedno v nasprotjih se giblješ, ki jih pa združil ne boš. Če pravim, da skop mi ne bodi, s tem ti ne rečem vendár: zapravljaj, imetje požen! Ni le Viselijej tast in Tánais,³ nekaj je v sredi: mere je treba povsod in neka gotova je meja, stopi naprej al nazaj, ni právo več tvoje ravnanje.

Vrnem se, kjer sem začel, kak nikdar skopuh ni na primer sam zadovoljen, a hvali vsekdár, ki v drugačnem so stanu; bleda zavist ga mori, ko zre, da sosedovi kozji vime napeto je bolj, ne primerja se z večjim številom ozihi, ki revni so bolj, prekósil bi vse rad po vrsti. Ko pa ták dalje hiti, mu je vedno bolj bógat na poti, kakor če konje spustiš in vderó se vozovi iz ograje; divje voznik se za konji podi, ki spredaj drevoj; kaj mu za tēga je mar, ki zmağan med zadnjimi hodil To-le je vzrok, da redkokedaj boš našel človeka, ki bi dejál, da je srečno živél in na koncu življenja res zadovoljen odšel bi s svetá kot sit gost od mize. Toda naj bode dovolj! Krmezljávu morda Krispinu⁴ mislil bi kdo, da sem knjige pobral. Je bolje, da neham.

¹ Tindarejeva hči je Klitajmnestra, ki je ubila moža Agamemnona, ko se je vrnil iz Troje. Njeni bratje in sestra so bili Kastor, Poluks (Polidevkes) in Helena.

² Nevius in Nomentanus, individualni imeni namesto splošnega: zapravljivce.

³ Individualni imeni za: skopuh in zapravljivce.

⁴ Na koncu epikurejce Horacij še enkrat udari po stoikih v osebi Plotija Krispina, ki je bil slab pesnik.

Književnost.

Kratka zgodovina slovenskega slovstva. Spisal Ivan Grafenauer. I. del: Od začetka do marčne revolucije. V Ljubljani, 1917. Založila Katoliška Bukvarna. Tiskala Katoliška tiskarna. 160 str. Cena K 3-40.

Pouk v slovstveni zgodovini je eden izmed najvažnejših činiteljev narodne vzgoje. V šolstvu vseh kulturnih narodov ta panoga znanstva zavzema važno, časih prvo mesto. Nemci n. pr. imajo lepo vrsto obširnih slovstvenih zgodovin, poleg teh pa morda ravno toliko kratkih, za šolo. Kdo ne pozna H. Kluge-ja *Geschichte der deutschen National-Literatur*? Prva izdaja je izšla l. 1869., in lani (1916) 46.! Torej za vsako šolsko leto nova. Ali ne pove že samo to število dovolj, kako važen je ta pouk? Pa kje so še vse druge take knjige za srednje šole! V Avstriji smo nekaj let rabili Kummer-Stejskal: *Leitfaden der deutschen Literatur*. Pa izpodrinil jo je kmalu boljši »Leitfaden«: Bauer-Jelinek-Streinz (izšel v c. kr. založbi šolskih knjig, v 4 delih). Torej prestopano menjavanje in izboljševanje. In mi? Do devdesetih let so učenci pisali predavanja o slov. slovstvu; potem smo dobili Sketovo Slovstveno čitanko za 7. in 8. razred. Tudi ta je že davno pošla. Glaserjeva »Zgodovina slovenskega slovstva« ni za v šolo; Grafenauerjeva »Zgodovina novejšega slovenskega slovstva«, izšla l. 1909., se pričenja šele s Pohlinom; za starejšo dobo torej šola ni imela nobene učne knjige. Ali naj bi torej učitelji slovensčine snov narekovali? Kje naj vzamejo potem še čas za čtivo, za prosta predavanja, za naloge? In vrhu vsega še ob dveh urah na teden! Z Grafenauerjevo knjigo je v tej stiski namah pomagano: učenci imajo zdaj vso učno snov v rokah, lepo pregledno, učitelju ne bo treba mnogo razlagati, in ostalo bo nekaj časa za čtivo.

Dotičim obravnava Grafenauer v svoji obširni »Zgodovini slovenskega slovstva« samo dobo od Pohlina do Prešernove smrti na 150 straneh, šteje »Kratka zgodovina«, ki obsega isto dobo, razen tega pa še celo tisočletje pred Pohlinom, 160 strani iste oblike, torej samo 10 strani več. Kakor kaže, bo vse slovstvo obdelano na kakih 300 straneh. S tem bo izredno ustrezno šoli in najširšim krogom. Zdaj bo naše slovstvo postalo res last celega naroda. (Kako naj je prodira Glaserjeva Zgodovina s svojimi 1300 stranmi med narod, in povrh še tako nepregledno, neprebavno urejena! Grafenauerjeva velika Zgodovina je prišla šele do l. 1868., do Stritarja, in vendar obsega

že 626 strani, je torej za šolo brez dvoma preobširna.)

Kako deli pisatelj vso obsežno stvarino? Dozdaj nam je opisal teh-le šest dob: I. predkrščansko dobo (do okoli l. 800. po Kr.), naselitev Slovanov, njih meje, njih prvotna kultura; II. krščanski srednji vek (800—1530): Slovenci sprejemajo krščansko vero, Ciril in Metod, brižinski spomeniki, Slovenci pridejo državno pod Nemce in Madjare (Grafenauer zove to: kolonizacija in asimilacija narodov, str. 14., 15., 16.; sledovi slovensčine v raznih listinah in rokopisih, str. 7.—27.); III. doba luteranstva (1530—1598) str. 28.—58.; IV. doba katoliškega preporeda (1598—1765) na str. 59.—81.; V. prosvetljena doba (1765 do okoli 1810) str. 82.—112., in slednjič VI. doba romantike (1810 do 1848) str. 113.—160. — Kako sodimo o knjigi? Reči moramo, da nam v vsakem oziru ugaja: Z blagodejno razsodnostjo je vzprejeto vse, kar treba vedeti, in nicasar ni v knjigi, kar bi bilo nepotrebno ali kar bi samo spomin učencev obteževalo. Posebno izvrstne so splošne karakteristike pred velikimi dobami, n. pr. romantike: na treh straneh nam — res kratko, a jedrnatno, sintetično — razloži program nemške romantike; ko potem govori o učencih romantike, postopa analitično, kažoč, kako so oni program izvrševali. Po tej uredbi ni treba dosti besed, pa nam je jasno, zakaj je Prešeren nabiral narodne pesmi, zakaj uvažal nove pesniške oblike itd. Najbolj značilni pa sta za način Grafenauerjevega dela ti-le dve črti: dasi bi bil iz svoje večje Zgodovine v VI. dobi lahko prevzel cele sestavke neispremenjene in bi si bil tako trud olajšal, vendar tega ni storil, ampak je — mislim — vse do zadnjega stavka z novo premislil in predelal; druga značilna poteza pa je ta, da je prav povsod porabil že najnovejšo preiskavo (n. pr. dr. A. Breznika o razvoju slovenske pisave, kanonika dr. Grudna o janzenistih, dr. Žigona o bistvu romantike, svojo o tendenci Vodnikove Ilirije oživljene itd.). Takemu vestnemu, neutrudnodelnemu, za vedno večjo popolnostjo težočemu kažiopu se lahko mirno izročimo; omenjeni lastnosti sta nam porok, da njegovo delo ne bo nikoli zastarelo, dokler bo živel. Iskreno želimo (zlasti v imenu brezštevilnih dijakov, ki niso imeli in še vedno nimajo prilike, v šoli poslušati predavanja o slovenskem slovstvu), da nam g. doktor skoro izda še drugi del Kratke zgodovine, do najnovejšo dobe. Naj bi knjiga dosegla — če že ne 46 izdaja — vsaj ta uspeh, da

bi jo čital ves narod ter iz nje spoznaval svoje najboljše može, ki so se skozi tristo let trudili, da bi nam ustvarili lep pisмени jezik in mu dali globoko vsebino.

Tiskovne napake je avtor domala že vse sam popravil; eno smo že zapazili: str. 1. naj se glasi: pod Albinom, ne pod Albinom. V življenju sv. Cirila naj bi se dostavilo, da je — kakor sedaj vemo — umrl kot posvečen škof. O Zupanu in Korytku piše G., da sta bila internirana; takrat so najbrže tako rekli, mi pa smo zdaj za en pojem bogatejši ter bi rekli — konfinirana. K str. 125. nsl., kjer govori o janzenistih, ki so se pohujševali nad Prešernovo pozicijo, bi to-le pripomnili: Ali ne bi kazalo Pavška in somišljenike imenovati *rigoriste*? Janzenizem je bolj bogoslovski, cerkvenozgodovinski pojem; ne proti njih verskim zmotam se je boril Prešeren, ampak proti njih rigorizmu, prenapeti strogiosti in odrdnosti. Tako bi potem odpadla tista nejasnost glede nekaterih Čbeličarjev, ki so bili tudi janzenisti, n. pr. Jakob Zupan, a ne — rigoristi. Str. 147. je še ostalo: posnemavci, dočim knjiga dosledno piše: zapisovalec, nabiralec itd. Ali ne bi bilo bolje, Kajkavce, Metelkovce pisati z malo začetnico? Naj končno posebe poudarimo, da je jezik avtorjev — kar se sicer samo po sebi umeje — lep, vseskozi pravilen (n. pr. se skrbno ogiblje tistega »od« pri pasivu, prim. Avstrija je bila ... po Napoleonu premagana str. 108. prav-kakor zahteva Breznikova slovnica). O mislih pa, katere nam vzbuja prebiranje naše slovenske Zgodovine, bomo govorili — če Bog da — v ugodnejših časih.

J. Debevec.

Ob 50 letnici dr. Janeza Ev. Kreka. — Ljubljana 1917. Izdali in založili pisatelji doneskov. Tiskal A. Slatnar v Kamniku. Str. 95. Cena K 2.—.

To prigodno knjigo so opisali J. Puntar, Fr. Jež, J. Gostinčar, A. Vadnal, I. Dolence, A. Komlanec, P. Rogulja, J. Kalan in A. Kralj. Skušali so orisati Krekovo literarno, izobraževalno, socialno, vzgojno, versko, protialkoholno, česnikarsko, združeno, politično delo. Slika ni popolna, kakor poudarjajo tudi pisatelji sami, marveč je bolj voščilo ob jubileju, izraz hvaležnosti in ljubezni njegovih učencev. Vendar je ta knjiga dovolj znamenita, da je ni mogoče prezreti v Dom in Svetu. Krek je bil več let sodrudič Dom in Sveta; pomagal mu je tedaj, ko je bil najbolj podpore potreben; naravno je torej, da se spomni vsaj sedaj njegove petdesetletnice, če jo je, o pravem času, z drugimi listi vred zamolčal. Tudi zasluži Krekovo literarno delo, da ga slovtven list registrira. Poročevalce (J. Puntar) o tej panogi Krekovega delovanja je povzel bolj umsko, tendenčno vsebino Krekovih spisov in morda se je Kreku samemu, ko je pisal, zdela ta stran najvažnejša; vendar ne smemo pozabiti, da tiči v Kreku dobršen kos resničnega pesnika. Njegove »Tri sestre« na primer so in ostanejo dolgo časa eno najboljših del naše poljudne dramatike. — Dovolj važna je pa ta prigodna knjiga tudi zato, ker je izraz skupne volje pisateljev in njihovih somišljenikov, da uravnajo svoje kulturno delo v Krekovem duhu; vsled te okoliščine pomeni brošura več, nego običajna spominška knjiga.

Se veliko več vrednosti za prihodnost bi pa imela Krekova brošura, če bi se kdo v njej bil lotil, opisati — rekel bi — duševno strukturo Krekovo in njegov miselni razvoj za časa javnega delovanja. Pri tej notranji analizi Krekove osebnosti bi se nam morda marsikaj pojasnilo, kar nam je sedaj težje razumljivo, kar od Kreka tudi marsikoga odbija. Očitajo mu nedoslednost, notranja nasprotja. In vendar — če človek premoti tega večno snujočega, tako obsežnega, v daljno bodočnost mislečega duha, razume, da je v tej široki, slovanski duši dovolj prostora, da tudi nasprotja spravljivo med seboj žive; omejenost je najlaže dosledna. Očitajo mu, da je bil mnoga leta teoretik stranke, kateri pripada, in da je z njo soodgovoren, sokriv. Resnica je — in vendar bi analiza njegove teorije pokazala, da je Krek rastel s svojim časom in da je svoje teorije popravil, da jih je popravil, ko je življenje dokazalo njih nevrednost; motiti se moramo, hušje je, braniti teorijo še tedaj, ko se je dejansko pokazalo, da ne velja. —

Za Dom in Svet je Krekova brošura zaradi tega razveseljiv pojav, ker je izraz simpatij do politika, ki je, morda edini, razumel pravo važnost umetnostnega in drugega kulturnega dela, ki ni bil docela mnenja, da naj tudi »pesniki in taki ljudje« služijo praktičnim, trenutnim, strankarsko-političnim namenom. Uvidel je, da vsako politično delo nosi »korupтивne snovi« v sebi in da je tvarna kultura prazna in pogubna, če se z njo vred ne razvija duševna kultura, katere integralni del je umetnost. Krek je optimist; vse njegovo delo to kaže. Optimist je tudi sedaj, v tem razdobju našega narodnega življenja; z njim smejo biti optimisti tudi oni, ki jim je naša umetnostna kultura na srcu.

Izidor Cankar.

Louis Coloma: Boy, Roman. Iz španskega prevela A. Kalan. V Ljubljani, 1917. Založila Kat. Bukvarna. Natisnila Kat. tiskarna. Cena K 3.—.

Španija je bila nekadaj domovina vitezov. Kdo ne pozna Čidovih viteških romanov? V zadnjih letih — pred vojno — je bila sicer Španija postala za naše kraje nekakšen brlog, iz katerega so prihajala sleparska pisma, ki so menda precej denarja izvabila; vendar bi bilo krivično, ako bi imeli zoper vsu Španijo predsodek, da je brlog sleparjev in goljufov. Prav naš roman, cigar dejanje se godi v l. 1873., ko so se karlisti znova začeli gibati zoper liberalno-republikansko vladno, nam sijajno dokazuje, da je v Španiji še doma pravo viteštvo v najlepšem pomenu: mlad španski plemič, sicer plemenit značaj, se lehkomišlešno igra z ognjem čutnih strasti; vsled tega se zaplete v sumnjo nekega strašnega umora; lahko bi dokazal svoj »alibi«, toda dotekniti bi se moral časti visokorodne gospe; to storiti pa mu brani njegovo viteško prepričanje; rajši žrtvuje svoje mlado življenje. Tragičen je konec tega krasnega mladega življenja, polnega dušnega zdravja; mimo svoje sreče gre in jo po-tepta z nogami. Moje trsko nam pisatelj slika, kako razne nesrečne okolnosti — junakova lehkomišelnost, zloba skritih sovraźnikov in politična strast madriidske drhali — čimdalje bolj obkoljujejo svojo nedolžno žrtev, kakor lovci izsledeno zver, dokler je končno ne ustrele. V enem oziru me roman živo spominja

Spillmannove povesti »Žrtev spovedne molčečnosti«: tu brani spovedna molčečnost, izdati skrivnost umora, tam viteška čast. — Prevod je popoln. Nekoliko moti 1. napačna raba enklitik in 2. nedol. oblika pridevnika v zvezi s svojilnimi ali kazalnimi zaimkom (ta skrivnosten m. skrivnostni odgovor, str. 15., njegov lepodoneč glas m. lepodoneč, str. 31., i. dr. na več mestih. Naslov Boy (izg. boj iz angl.) je razložen šele na str. 136.; v slov. naj bi bil prej; tudi »alibi« naj bi se pretolmčilo [zaradi latinščine nevesčih čitateljev]. — Srečna je bila misel, prevesti ta roman, ki je po mnenju mnogih kritikov celo globokejši od »Malenkosti« istega pisatelja, jezuita L. Coloma. Knjiga zasluži, da bi jo pazno čitali zlasti izobraženi mladi svet.

J. Debevec.

Koncerti.

Koncert Vušković.

Bilo je meseca oktobra 1913, ko je operni pevec Marko Vušković, sedaj prvi baritonist hrvatske opere, v Ljubljani prvič nastopil. Že takrat si je s svojim orjaškim organom in zares umetniškim predavanjem namah pridobil naše simpatije.

Dne 15. maja letos smo imeli priliko umetnika zopet slišati in uživati. Tekom zadnjih let je Vušković očividno napredoval in se izdatno izpopolnil. Glede glasu se mi zdi, da se je pri njem zgodila približno enaka izprememba kot smo jo svojčas opazili pri našem pevčujostru Bettetu. Saj je znano, kako je dunajska šola Bettevov prvotni nenavadno široki, hrupni in skoro robati glas imenitno izlikala in ublažila. In tudi Vuškovičev bariton je — odkar smo ga pred leti slišali — izgubil vsvo pretiranost glede širine in moči; izredno se je ublažil in izbrusil v plemenito nastavljen, polno a vendar voljno doneč glas. Vuškovičev bariton je zelo obsežen, prožen, v legah primerno izravnani, v nižavi sicer včasih nekoliko šibek, pa vendar ne brez vsebine, v srednji in visoki legi in tudi v falzetu posebno krasen. Njegovo predavanje pesmi je njih pravo doživetje. V trenutku izvajanja je Vuškovič s celo dušo in z vsako mišico svojega telesa pri predmetu, ki ga opeva. Tudi je njegov nastop čudovito miren. Efektov ne išče, ker previsoko ceni resnično umetnost.

Njegov spored je nudil pesmi in arije. Zastopani so bili pl. Zajc s pesmijo »Tiha noč« in z arijo iz opere »Zrinski«; Ružič s pesmijo »Ja te ljubim« in z značilno, šaljivljubko slovaško narodno pesmijo. Izmed skladb nemških skladateljev sta bila na sporedu Löwejev »Sate« (Ura) in Rubinsteinova »Ara«. Štiri daljše izbrane arije so bile: Čajkovskega: Arija kneza Gremina iz opere »Onjevin«, Dalibesova iz opere »Lakme«, Verdijeva iz opere »Ples mask« in Thomassova napitnica iz opere »Hamlet«. Posebno v zadnji se je odlični pevec razodel v vsej svoji vrlini in moči. Bil je to veličasten, vse prejšnje presreajoč konec.

G. prof. Krauth je kot izobren spremljevalec na klavirju našemu občinstvu že dobro znan. Samostojno ni nastopil, dasi je bilo tudi njegovo solistično igranje naznanjeno na sporedu.

Koncert Vuškovič treba zabeležiti med najboljši tukajšnje privedite minulce koncertne sezone.

Koncert Kocian-Rypl.

Violinskega virtuozu Jaroslava Kociana imamo v Ljubljani že iz prejšnjih let v najboljšem spominu. Toda zadnji njegov nastop pri nas 23. maja 1917 nam ga je še bolj priljubil. Ko je pred nekaj leti igral v »Mestnem domu«, se nam je vsiljeval vtis, kot da hoče umetnik svojo — brez dvoma virtuozno — igro napraviti še umetnejšo z raznimi zunanjimi gestami in z neko visoko pozno. A topot nismo te nepotrebne primere kar nič več opazili. Kajti Kocian je nastopil s svojo veliko umetnostjo pred polnoštevilnim občinstvom tako, kot bi igral v ožjem prijateljskem krogu: preprosto, ljubezno, naravno. In to se vsakemu resničnemu umetniku tudi najbolje podá.

Spored je bil kar moč lep. Mozartov naivno ljubezni, na videz sicer preprosti, a vsebinsko vendarle tolikanj bogati koncert v D-duru, Goldmarkov barveno pestri koncert v A-molu, kakor tudi štiri manjši moderni komadi: Kocianov »Intermezzo pittoresque«, Dvořak-Kreislerjev Slovanski ples v E-molu, Chopin-Wilhelmijev Notturmo in Wieniawskega Poloneza v A-duru so bile same prvovrstne skladbe, ki so tudi v razvrstitvi tvorile zelo primerno gradacijo.

Kocianova igra je vzorno čista, sočna, skoro bi rekel sladka in prepojena globokega občuta; v tehničnem oziru pa ga izlepa ni bilo mesta, je ni bilo pasaje ali kakršnekolj težkoče, ki bi je umetnik ne bil obvladal z največjo lahkoto.

Na klavirju je Kociana izredno fino spremljal mlad koncertni pianist A. C. Rypl iz Prage. Skoro neverjetno je, kako se je ta izborni pianist znal prilagoditi — toda kaj pravim prilagoditi — kako se je znal živjeti v Kocianovo igro, v njegovo umevanje in občutenje izvajanih tehkih skladb. Niti za en hip ni nobeđen izmed njiju prehitel, niti za hip ne zaostajal. In Ryplov pianissimo! Komaj slišen je bil, a vendar natančno razločen. Pravi pajčolan najfinješe vrste. Ravno tako pa je Rypl po potrebi tudi podčrtal, kar je bilo treba podčrtati, zlasti v Mozartovem in Goldmarkovem koncertu, ko se razne teme — kakor v te vrste skladbah sploh — pojavijo zdaj v glavem, koncertujočem, zdaj v spremljajočem instrumentu.

Kot samostojne skladbe je Rypl na klavirju izvajal tri znamenite skladbe čeških skladateljev: Lukovo »V roztonženi«, Novakov »Amoros« in Smetanov »Furiant«. Oba umetnika sta posamezne skladbe še dodala.

Ta koncert je tako prelepo uspel, da si boljšeja zaključka letošnje koncertne sezone nismo mogli želeti.

Stanko Premrl.

To in ono.

Franc Levec. Nekrolog. (Dr. Janko Beziak.) — V ponedeljek dne 4. decembra 1916. l. se je pomikal kmalu po tretji uri popoldne slovesen in veličasten izprevod, kakršnega le redkokrat vidiš, po ljubljanskih ulicah. Pred štirivprečim mrtvaškim vozom je korakala dolga vrsta učencev in učenk raznih ljubljanskih šol, za vozom in žalujočimi je stopala izredno velika množica ljubljanske gospode, med njo mnogo visokih dostojanstvenikov in uradnikov, srednje- in

Ljudskošolskega učiteljstva, zastopnikov mesta in dežele, naposled mnogo odličnih gospá in drugih žená. Tudi deželnega predsednika in mestnega župana si lahko zapazil med pogrebi. In ko je pevski zbor »Glasbene Matic« zapel globoko v srce segajočo, večnolepo Jenkovo žalostinko »Blagor mu«, je zagrála solza v marsikaterem očesu. — Spremljali smo na šega Levca zemeljske ostanke k večnemu počitku.

Naš Levec! — Koliko neumornega, napornega kulturnega delovanja za slovenski narod, koliko trpljenja, koliko ugleda in časti leži v tem imenu! Sele zanamci bodo prav spoznavali, bodo znali prav ceniti, kaj je bil Levec slovenskemu narodu in kaj smo izgubili z njim.

Težko, pretežko je pisati tolikemu možu dostojno spomenico, zlasti ko je bilo pisanih že več krajših in daljših nekrologov, izmed katerih baje zavzema prvo mesto nekrolog profesorja Šlebingerja v »Carniolie«. Naj torej blagi čitatelj oprostí, opazivši to ali ono nedostotnost mojega dela.

Uro hoda proti severu leži nad Ljubljano vas Ježica, znano ljubljansko izletišče, kjer se ob lepih pomladnih in poletnih dneh vse tere na vrtu pri »Alešu«. Tu se je porodil Levec dne 4. julija 1846. l. Zvali so rojstno hišo po domače »pri Florjančku«. Iz Ježice so se Levčevi starši preselili v Radomlje ob vzhodni strani kaniških planin, kjer je Levec preživel svoja otroška leta; kot devetletni deček pa je prišel pod Rožnik pri Ljubljani k svoji stari materi, ki je tu imela gostilno, katera je zlasti slovela in slovi še dandanes po svoji znameniti kavi. Tu je bival Levec do končanin gimnazijskih študij. V teh lepih krajih, posebno v radomljski ravnini, odkoder je občudoval planinski svet, se je vzbudila in govilu že v otroški dobi ljubezen do prirode, ki jo je jezil vse svoje življenje do pozne starosti — do svoje smrti. Tu se je navzel tudi nekoliko pesniškega duha, ki se kaže v vseh njegovih spisih, dasi pozneje sam ni več pesnikoval.

Levec je najprej bil določen za cerkovnika, toda usoda je hotela drugače, bila je milejša slovenskemu narodu ter mu podarila slovečega znanstvenika in šolnika.

V Ljubljansko gimnazijo, ki jo je takrat vodil izvrstni ravnatelj Nečásek, je Levec vstopil jeseni leta 1859. v štirinajstem letu starosti. Bil je torej — kakor pri kmetijskih fantih navadno — za več let prekoračil normalno, za vstop v gimnazije določeno dobo. Ker je zaraditega bil duševno bolj razvit nego mlajši učenci in polegtega nadarjen deček, mu pouk ni delal nobene preglavice, ampak mu je tekel gladko in v redu. Kazal je tudi vztrajno marljivost in lepo vedenje; zato je prišel takoj prvo leto med odličnjake ter stopil po lokaciji na 4. mesto. V katalogu za šolsko leto 1859/60. je vpisan kot Leuz Franz aus Ježza. V drugem in tretjem razredu je stopil višje, in sicer na 3. mesto. Kaj pa je bilo vzrok, da je Levec v 4. razredu izgubil odličnjaško mesto ter po lokaciji padel na

12., tega nisem mogel izvedeti. Od 5. do 8. razreda je bil zopet odličnjak, in sicer je zavzel v 5. in 6. razredu drugo mesto, v 7. razredu je zopet padel na 12., v 8. razredu pa se je vzdignil na 7. mesto ter prejel red »vztrajno« za marljivost in red »pohvalno« za vedenje. Maturiral je l. 1867. z odliko.

Znameniti Levčevi sošolci istega razreda so bili poznejši profesor Jožef Celestina, poznejši dvorni svetnik in deželni glavar kranjski France Suklje, s katerim je Levec kot dijak in prijatelj uganjal dijaške srboritosti, pa z njim tudi študiral, zlasti za zrelostni izpit, in France Košmelj, ki je pred nekaj leti umrl kot višji štabni zdravnik.

Eno leto pred Levcem pa so pohajali ljubljansko gimnazijo: Josip Jurčič, Julij Glowacki, ki je pred kratkim umrl kot gimnazijski ravnatelj v pokouju, in Luka Lavtar, poznejši profesor na c. kr. moškem učiteljsku v Mariboru in pedagoški pisatelj, ki je tudi že mrtev.

Ko je Levec hodil v 3. razred, je bil učenec 6. razreda Albert Levčičnik, ki še živi v Ljubljani kot deželnosodni predsednik in dvorni svetnik v pokouju, učenec 8. razreda pa Anton Umek, kot pesnik slovenski znan pod priimkom »Okiški«, ki je umrl že l. 1871.

Eno leto za Levcem čitam v izvestjih ljubljanske gimnazije tudi že umrlega deželnega šolskega nadzornika in Levčevega prijatelja ter sodelavca, dvornega svetnika Fr. Hubada, v Ljubljani bivajočega gimnazijskega ravnatelja v pokouju in vladnega svetnika Fr. Wiesthalerja in Antona Kržičiča, upokojenega profesorja verouka, častnega kanonika ter uda c. kr. deželnega šolskega sveta v Ljubljani.

Kako krepka vez zlatih spominov je družila Levca s svojimi sošolci in kako se je zanimal za njih poznejše življenje in delovanje, priča izvestje ljubljanske gimnazije z l. 1867., ki se je našlo v njegovi ostalinu. To izvestje, kjer so izkazani njegovi sošolci-maturantje, je hranil do konca svojega življenja, in pri vsakem součencu, o katerem je mogel dobiti dotične podatke, je pripomnil, kaj je dosegel tekom let, kje je naposled bival, ali je bil še med živimi ali je že mrtev.

Izmed poznejših literatov je bil Jurčič Levčev iskreni prijatelj, ki je močno vplival na Levca, Umek pa ga je uvedel v lepoto poezije.

Nasprotno pa je tudi Levec s svojo izrazito osebnostjo učiňoval na Janka Kernnika, v njem zbudil zanimanje za slovensko slovstvo, spoznal njegovo pisateljsko nadarjenost ter ga pozneje napotil na pisateljstvo.

L. 1865. je namreč kot šestošolec prevzel poučevanje sinov sodniškega adjunkta Kernnika na Brdu, Pepeta in Janka. Občevanje v tej olikani in fini obitelji je imelo za Levca važne posledice. Preživel je v krogu teh ljubeznivih ljudi mnogo lepih uric. Prve velike počitnice je prebil kot Pepetov in Jankov domači učitelj pri Kernnikovih na Brdu, kjer je nanj mogočno vplivala krasna narava in tajnost prostornega građu. Tu je tudi prvič videl svojo bodočo ženo. Druge počitnice je preživel v Zatičini, kamor je oče Kernnik prišel za okrajnega sodnika. Tu je Levca zopet mikal starodavni samostan. Pri Kernnikovih je Levec tudi izlikal svojega vnanjega človeka.

¹ Namenoma še doslej nisem hotel čitati tega spisa, ker sem hotel pisati neodvisno, samostojno delo, človek pa se nehoti rad vdajati mislim in sodbam, ki jih je slišal ali čital drugje. Prečítam pa ga, kakor hitro pojde moj spis v tisk.

Levčev učenec je bil tudi Anton grof Pace, ki je pod Levčevim vplivom tako vzljubil Prešerna, da je njegove poezije prav dobro preložil na nemščino, in sicer še kot gimnazijec l. 1869, ter jih izdal pri tiskarji Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani pod naslovom »Lieder des Franz Prešern. Deutsch von A. Pace.« O teh pesmih piše Levčev v svojih spominih o Janku Kersniku (»Ljubljanski Zvon«, 1897. l., str. 541.): »Če jih tudi še dandanes vzamem v roke, moram priznati, da je malokdo Prešernovih prestavljalcev doslej dosegel Paceta.«

Razen že imenovanega Nečáseka sta še bila Levčeva ravnatelj dr. Henrik Mittels, ki je v šolo uvedel strogo disciplino, do l. 1866. in za njim Jakob Smolej, poznejši deželni šolski nadzornik.

Izmed profesorjev sta na Levca najbolj vplivala Josip Marn, ki je kot profesor slovenščine in Levcu vzbudil veliko ljubezen do materinščine ter izredno zanimanje za jezikoslovje in slovstvo, in Karel Melzer, ki je kot historik močno učinkoval na Levčeva za preteklost slovenskega naroda vneto in za vse pojave svetovne zgodovine dovzetno dušo in ki mu je nad vse omilil Prešerna.

Zanimivo sliko tega profesorja nam je Levčev podal v Valjavčevem životopisu (»Knezova knjižnica«, II., str. 164.), kjer čitam: »V drugem razredu nam je bil v slovenščini učitelj Karel Melzer, poštenjak od nog do glave, ki je znal mnogo zgodovine, ki je resnično ljubil svojo »kranjsko« domovino, nosil v prsih zlato srce, sicer pa kot pravi čudak imel na sebi mnogo učiteljskih slabosti in posebnosti. Glavna njegova napaka je bila dobrotà: Melzer nikomur, niti največjemu lenuhu, ni mogel dati slabega reda. In kako smo znali to izkoristiti! Zlasti rad se je pogovarjal z nami. Ako smo pohvalili njegovo palico s srebrnim držajem, njegovo gorko zimsko sukno ali njegov lepi novi klobuk, pripravili smo ga v dobro voljo, začel nam je kaj pripovedovati iz svojih dijaških let, govoril je navdušeno o Vodniku, Čopu in zlasti o svojem ljubljencu — Prešernu. Z obema rokama se je oprjel katedra, vzravnal na stolu svoje visoko telo ter z močnim hropečim glasom začel deklamirati kakšno Vodnikovo, še večkrat pa kakšno Prešernovo pesem, vselej končaje s patetičnim vzlikom: »Das sind Verse, das ist Poesie!« — Zamaknjeno smo poslušali in ko je nehal, vsi zagrmeli: »Oh, gospod, še jedno, še jedno!« In rad se ni dal preprositi, nam pa je prijetno minila ura.« — Ni torej čuda, da se je Levčev kot visokošolec posvetil študijam slovenskega slovstva in jezika ter slovenske in občne zgodovine in da je naposled iz teh strok napravil državni učiteljski izpit.

Razen drugih Levčevih profesorjev naj še imenoma navedem dr. Nejedljiha, nestorja srednješolskih profesorjev, ki še zdaj v Ljubljani živi, čil na duhu, v starosti 97 let. Ta je Levca v 7. in 8. razredu uvajal v tajnosti propedeutike.

Preden se ločim od Levca gimnazijca, naj tu še zapišem v dopolnitev njegove gimnazijske slike, kako je z Rožnika hodil o božičnih počitnicah k staršem domov v Radomlje.

Železnice še takrat ni bilo, voznika ni imel na razpolago, zato je hodil peš. Bila je takrat navada, da so srednješolski učitelji dajali učencem čez počitnice mnogo učne snovi za učenje in celo kopo pis-

menih nalog. Hodil je torej peš naš dijaček, nosil s seboj kup knjig in zvezkov in tintnik — kje bi bil v Radomlju dobil črnilo? Tudi je bilo takrat običajno, da so učenci prinašali vsak svoj lastni črnilnik v šolo, ker tamkaj niso dobivali črnila kakor zdaj. O Božiču je bil navadno hud mraz, poleg tega še dolga pot — tako je prišel naš France domov, v rokah noseč še polno šolskih potrebstin, s čisto premrzlimi in ozeblimi udi.

Na Dunaj je Levčev šel nadaljevat svoje študije l. 1867. po dovršenih srednji šoli.

O svojem težavnem življenju v tem mestu, kjer je moral kakor sto in sto dijakov na visokih šolah in poznejših imenitnih mozt trpeti mnogo pomanjkanja in z njim vred njegov prijatelj Jurčič, piše v svoji črtici »Spomini o Josipu Jurčiču« (»Ljubljanski Zvon« l. 1888., str. 418.—429.) tako-le: »Kako je Jurčič na Dunaju stradal in prezebal, po vlažnih luknjah prebival, o tem bi se dali pisati dolgi žalostni spomini. Omenjam naj samo to, da sva jedenkrat pet dñij (od 19. do 23. decembra l. 1867.) oba živelà ob jednem samem goldinarju, in še tisti je bil na posodo vzet! (str. 425.).

V pismu, ki ga je Janko Kersnik pisal dne 11. februarja l. 1871. z Dunaja svoji materi o svojih tovariših, pravi o Levcu, da »izgleda jako melanholično in potrto. Nervus rerum gerendarum trpi tudi pri njem na sušici, in pisanje uvodnih člankov za »Narod« mu tudi ni več pogodu. Suklje je bolan; vrat ga boli in močno kašlja. . . On in Levčev drugi semester ne bosta več na Dunaju.« (Gl. »Janko Kersnik, njega delo in doba«, spisal dr. Ivan Prijatelj VI., 1. zbranih spisov, str. 16.)

Vkljub temu se Levčev in njegovi prijatelji niso vdali nemili usodi, ampak so bili veseli, železne volje ter dovzetni za vse pojave duševnega žitja Slovencev, zlasti Stritarja. Kako so z njim občevali, pripoveduje dalje v omenjenih »Spominih« (426.), kjer pravi: »Shajali smo se vsako nedeljo in vsak praznik v Kornhuberjevi kavarni pred Elizabetnim mostom na Dunaju in vrhutega še večkrat ob nedeljah zvečer v Stritarjevem stanovanju, kjer smo pekli krompir, jedli svinino in sir, pili pivo — seveda na Stritarjev račun! — in poleg tega imeli literarne pogovore. Jurčič se je tudi med tednom večkrat shajal s Stritarjem; Celestina, Kos, Simoretta in jaz smo bili njegovi gostje samo ob nedeljah.«

V pismu, ki ga je Levčev pisal z Dunaja svojemu prijatelju gimnazijcu Janku Kersniku leta 1869., pravi slinčno: »Središče vsega našega društvenega življenja je Stritar. Dasiravno on nikdar očitno ne govori, se okoli njega vendar vse zbira, kdor ima kaj želje po pravi omiki. Jaz vsaj sem se od njega več naučil, nego na univerzi in v vseh bibliotekah. Vsako nedeljo popoldan v kavarni in zvečer pri pivu imamo svoje pogovore. Midva pa zahajava skoro vsak večer skupaj.« (»Janko Kersnik, njega delo in doba«, spisal dr. Ivan Prijatelj, VI., 1. zbranih spisov, str. 112.) Pri teh literarnih pogovorih je imel seveda Stritar, temeljit poznavalec staroklasične in modernih literatur, nemške, francoske, laške in angleške, glavno besedo. Proizvode in poskuse mladih literatov je ocenjeval nepristransko, sicer strogo, toda nikoli žaljivo, kakor je bil sploh fino čuteč mož. To se je godilo izvečine leta 1869.

Ko je Stritar l. 1870. ustanovil »Zvon«, je bil ta prijateljski krog med prvimi, ki so podpirali Stritarja ter sodelovali pri novem listu.

Poleg Stritarja je učinkovala na Levca še posebno markantna oseba učenega jezikoslovca in pesnika Levstika, o katerem piše Levce, da je že na gimnaziji med dijaki slovel kot »summa auctoritas« v poznanju slovenskega jezika. (»Ljubljanski Zvon« l. 1891., str. 5.)

Na Dunaju je Levce marljivo študiral in poslušal predavanja znamenitih profesorjev, zlasti Miklosicha, Lorenza in Aschbacha.

Velikega pomena je bilo za Levca, da je prišel za domačega učitelja v obitelji amerikanskega bogataša Samsona. Občevaje s to obitelji ter z njo potovaje, je nadaljeval likanje svoje vnane osebe ter si pridobil visoko splošno izobrazbo. Preptoval je s svojim gojencem in njegovimi starši avstrijske planinske dežele, južno Nemčijo, severno Švico in severno Italijo. Fini estetski okus, ki ga občudujemo pri Levčevih spisih, je nekoliko tudi posledica teh potovanj; zakaj v raznih krajih in mestih je imel priložnost, da je gledal in občudoval naravne lepote in krasote, hodil po muzejih ter slikarskih galerijah in ogledoval svetovnoznane proizvode velikih mojstrov kiparstva in slikarstva. Njegova popotna črtica iz Italije »Na domu in grobu Romejeve Julije« (»Ljubljanski Zvon«, l. 1886., str. 50.—55.) se je porodilo iz enega teh potovanj.

Po dovršenih študijah, toda še neizprašan profesorski kandidat, si je Levce moral iskati službe ter je dobil suplenturo na realki v Gorici, kjer je učil od l. 1871. do l. 1873.

Tu je med drugimi najbolj občeval z Erjavcem, čigar vrline so tako privlačno delovale nanj, da se mu je vdal v najnežnejšem prijateljstvu.

Med dijaki, ki so bili v Gorici Levčevi učenci in so izredno čislali svojega vrlega učitelja slovensčine ter se ga zmerom spominjali z največjo hvaležnostjo, so bili med drugimi: sedanjí knezondško goriški ekscelenc dr. Sedej, c. kr. deželni šolski nadzornik in dvorni svetnik v Zadru dr. Primožič, že umrli c. kr. deželni šolski nadzornik istotam dr. M. Zavaddal, znani pesnik Anton Pagliaruzzi-Krilan, ki tudi ni več med živimi, ter umrli profesorji slavist dr. Strekelj, Simon Rutar in Andrej Kragelj.

V Gorici se je Levce prvič oženil, in sicer s svojo nevesto iz dijaških let. Toda mlademu paru se ni dobro godilo. Z mesečno remuneracijo 50 gld. (100 K) sta se pač komaj preživljala. Zato je Levce iskal postranskega zaslužka in prevzel korekturo »Soče«, kateri je tudi bil fiktivni urednik, ter pisal članke v »Slov. Narod«.

Levčevo gmotno stanje se tudi ni izboljšalo, ko je dobil l. 1873. mesto suplenta na ljubljanski državni realki. Tu je učiteljeval do l. 1902. Prva skrb mu je bila v Ljubljani, da si je ustvaril temeljne pogoje za boljše bodočnost: dovršil je državni izpit iz slovensčine kot glavnega in iz nemščine kot stranskega predmeta z nemskim in slovenskim učnim jezikom. Nato ga je c. kr. naučno ministrstvo l. 1877. imenovalo praviim učiteljem. Zdej je začel nekoliko laže dihati, ker se mu je nakazala stalna plača letnih 1000 gld.

Naslov »profesorja« pa je Levce dobil z definitivnim namestitjem vred šele l. 1885., a ne po tri-

letni dobi službovanja kot pravi učitelj. To pa zaradi tega, ker mu je ministrstvo naložilo pri imenovanju, da mora napraviti še izpit iz zgodovine in zemljepisa kot glavnih predmetov; a Levce prej ni bilo možno ustreči temu nalogu. Izgubil je v tem času tudi svojo ljubljeno soprogo, kar ga je hudo potrló in zaviralo v študijah.

Sicer pa je Levce rad bival v Ljubljani, zlasti zato, ker je tu nahajal znanec in prijatelj iz šolskih let. Posebno je rad zahajal v literarno-zabavni klub, ki so si ga bili osnovali mladi uradniki, profesorji in suplente v Tavčarjevem hotelu »Evropa«. Duša tega veselega kroga je bil Jurčič, Levce ga je razveseljeval s svojim zanimivim pripovedovanjem literarne in zgodovinske vsebine, prvo besedo pa je imel seveda Levstik, ki jih je časih vse pošteno oštel od konca do kraja.¹

Šolske oblasti so kmalu spoznale Levčevo sposobnost, vztrajno marljivost in pedagoško nadarjenost, zato mu je c. kr. ministrstvo za bogočastje in nauk l. 1886. poverilo nadzorništvó ljudskih šol.

Dasi pa je Levce kot profesor in okrajni šolski nadzornik imel mnogo važnega in nujnega posla, vendar ni pozabil posvetiti svojih izrednih duševnih sil literarnemu in javnemu življenju ter slovenski književnosti. Sodeloval je pri Stritarjevem »Zvonu«, prevzel l. 1881. sam uredništvo »Ljubljanskega Zvona«, bil od l. 1882. odbornik in od l. 1893. do 1907. predsednik »Slovenske Matice«, od l. 1888. pa član »Muzejskega društva za Kranjsko«, kateremu je tudi predsedoval do l. 1915. Bil je pa tudi odbornik »Dramatičnega in Pisateljskega društva«. Poleg tega je predaval pri raznih prilikah o slovnstvenih pojavih slovenske književnosti, tako v ljubljanskem literarnem in zabavnem klubu (1881.—1882.), pozneje pa v sobotnem literarnem klubu »Pisateljskega društva« (1885.—1890.), ki ga je tudi posebno podpiral. V l. 1882.—1892. je urejeval in izdajal Jurčičeve, v letih 1891.—1895. Levstikove zbrane spise, potem Erjavčeve zbrane spise, uredil in izdal l. 1900. Valjevčeve poezije ter pribičeval v raznih listih same zanimive spise, črtice, razprave. Razen tega je od l. 1880. naprej slovenil uradne razpise in narebde deželne vlade.

L. 1901. je Levce zaradi zaslug, ki si jih je iztekkel na ljudskošolskem polju, prejel mesto ravnatelja na c. kr. moškem in ženskem učiteljišču v Ljubljani kot naslednik ravnatelja Hubada, ki je bil imenovan deželnim šolskim nadzornikom. Vodil pa je učiteljišče samo dve leti; kajti že l. 1903. je zopet više stopil po službeni lestvici: tudi njemu je bilo poverjeno mesto deželnega šolskega nadzornika za vse ljudske šole in vsa učiteljišča na Kranjskem. Ko pa se je l. 1908. ustanovilo mesto deželnega šolskega nadzornika za nemške šole, je Levce odstopil nadzorništvó nemških ljudskih šol in nemškega ženskega učiteljišča novemu nadzorniku A. Belarju.

Kako visoko je najvišja šolska oblast vedela ceniti izredne Levčeve zasluge na polju ljudskega in srednjega šolstva, priča dejstvo, da ga je Njega Veličanstvo presvetli cesar l. 1909. odkloval z redom železne krone 3. vrste in mu l. 1913. podelil naslov in značaj dvornega svetnika.

¹ »Ljubljanski Zvon«, 1897, str. 543., kjer Levce natančneje opisuje to veselo družbo.

Toda te svoje časti Levec ni mogel več dolgo uživati. Prenaporno dolgoletno uradno delovanje, poleg tega pa neumorni trud za razvoj slovenskega jezika in slovstva in naposled še razne obiteljske skrbi ter nesreče so mu izpodjedale korenine življenjskega drevesa. Bil se je drugič sicer srečno oženil, toda nemila usoda je razdirala njegovo tih domaćo srečo. Izgubil je 5 sinov, izmed katerih mu je najstarejši, ki je bil vseučilišni profesor v Freiburgu na Švicarskem in zato njegova dika in njegov ponos, umrl v najlepši moški dobi, dva pa mu je vzela svetovna vojna. Moral je tudi v rani grob gledati za svojim zetom, vrlim profesorjem dr. Milanom Pajkom, ki bi bil nadaljeval delovanje in tradicije svojega tasta.

Ti in še drugi neznosni udarci krute usode so ga tako potrlji, da je začel neodzdravljivo bolehati. Ker ni mogel več izvrševati svojih težkih uradnih poslov, je stopil po 42 letnem zvestem, požrtvovalnem službovanju februarja l. 1915. v stalni pokoj. Bolezen ga je mučila čedalje bolj in vedeli smo, da ga ne bomo več dolgo imeli. In zares nam je dne 2. decembra l. 1916. naznanil žalujoci glas mrtvaškega zvana, da je zopet preminil eden najboljših in najodličnejših mož slovenskih. V zadnjem času njegovega življenja je bila Levčeva najsrčnejša želja in največja skrb, da bi njegova hčerka Lea dobila mesto c. kr. vadniške učiteljice na ženskem učiteljsku v Ljubljani. Žal, da mu ni bilo usojeno doživeti tega imenovanja. Kako bi se vendar bil veselil, ko bi bil videl izpolnjeno svojo gorečo željo!

Proti koncu svojega življenja je Levec doživel še eno odlikovanje, ki kaže, kako izredno cenijo njegove raznovrstne zasluge, ki si jih je pridobil za svoj narod, tudi v drugih merodajnih krogih. Ker je stopil dne 4. julija l. 1915. v 70. leto svoje starosti, mu je namreč mestna občina ljubljanska podarila častno občanstvo, da bi tako vsemu slovenskemu svetu osvedočila Levčeve visoke zasluge za ljudsko šolstvo mesta Ljubljane in za slovensko slovstvo.

Po tej kratki životopisni črtici mi je še očrtati Levčeve celokupno duševno delovanje, ki se je zibalo v peterih glavnih smereh. Označiti jih hočem s temile naslovi: Levec kot znanstveni pisatelj in urednik, Levec kot član in predsednik »Slovenske Matic« in »Muzejskega društva za Kranjsko«, Levec kot translator, Levec kot šolnik in Levec kot pesnik.

1. Levec kot znanstveni pisatelj in urednik. — Že na Dunaju je Levec pričel pisateljati. Pisal je, kakor že rečeno, »vodne članke v »Slovenski Narod« ter priobčil v Stritarjevem »Zvonu« l. 1870. nekoliko književnih naznanil. O prozoidnih njegove muze, objavljenih v tem »Zvonu«, izpregovorim pozneje.

V Gorico prišedši, je začasno pretrgal svojo zvezo s Stritarjem ter obrnil, kakor sem že omenil, svojo pozornost na časnik »Soča«, katerega je faktično uredoval za svojega bivanja v Gorici. Marsikateri članek je spisal za »Sočo«, često je moral skoraj ves list spisati sam. Izmed važnejših listkov Sočinih, ki so prišli izpod njegovega peresa, naj samo omenim životopis pesnika in planinca Valentina Staniča, ki ga je spisal l. 1872. ob stoletnici njegovega rojstva. Iz Gorice je tudi zopet pisal v »Slovenski Narod«. Premeščen v Ljubljano, je Levec zopet stopil v ožjo slovstveno dotiko s Stritarjem ter podpiral njegov

»Zvon« s kratkimi pregledi o raznih novih slovenskih in hrvatskih knjigah, pa tudi o delovanju tega ali onega društva ali književnega zavoda. V letnik (l. 1879.) je prinašal Levčeve življenjepise naših imenitnih pesnikov: Vodnika, Prešerna in Jenka ter učenjaka Čopa, prvih treh z njihovimi slikami. Ti životopisi so še doslej nedoseženi. V njih je Levec pokazal, kako je treba opisovati življenje in delovanje odličnih mož. Zanimiva je njegova sem idoča izjava v uvodu k Valentinu Vodniku. Na 2. strani čitaš te-le besede: »Ti životopisi nikakor ne bodo Bog si ga vedi kako učene, korenite razprave o naših pesnikih in pisateljih, nego po domače se hočemo pogovarjati o njih, tako, kakor se moremo meniti o teh častitih možeh dolgi zimski večer v veseloresni družbi omikanih ljudi.« A vendar ti Levčevi životopisi niso lahki, malopomenbi izdelki njegovega plodnega peresa, ampak Levec nam sicer kratko, toda jedrnatno in točno označuje delovanje gori navedenih odličnih mož ter njih pomen za dotično slovstveno dobo, sploh njihovo literarno veljavo. Čemu je spisal te životopise, nam tudi pove na istem mestu. »Kadar knjigo odložiš,« tako pravi (če si namreč bral dela odličnega pesnika ali zanimivega pisatelja), »zanese te fantazija čez hribe in doline, zanese te nazaj v bližnji minolost ter nehoté porodi se ti želja v persih: rad bi poznal moža, ki je toliko izkusil, toliko prebil, tako čutil ter svoje čute izlil v take pesmi!« —

Nadalje je Levčevno ime tesno združeno z »Ljubljanskim Zvonom«. S koncem leta 1880. je prenehel »Dunajski Zvon«. Že l. 1879. je pisal Stritar v njem na str. 384.: »Eno leto naj izhaja še »Zvon«, v tem času pa naj moji rojaki resno premišlujejo in preudarjajo, kako je ustanoviti nov list in o konci prihodnjega leta naj bode vse gotovo! Jaz menim, da pravo mesto, kjer naj bi izhajal novi list, je vendar le Ljubljana — sposobnih mož je tam dovolj in vsega, česar je treba. In ko bomo pisali — 1881, pozdravimo z veseljem in navdušenjem lepi, novi lepšovni list slovenski, prvi »naše gore list«.

In zares, ni se motil. Tisti pisatelji, ki so sodelovali pri Stritarjevem Zvonu, so se zbrali v Ljubljani in kumovali novemu »Zvonu«, med njimi v prvi vrsti Levec sam. Pet let (1881.—1885.) so bili izdajatelji in založniki »Ljubljanskega Zvona« Janko Kernik, Franc Levec, Josip Stritar in dr. Ivan Tavčar, odgovoren urednik pa Levec; l. 1886. pa je prevzel Levec sam uredništvo in izdajanje lista ter ga vodil do konca l. 1890.

Da se ja »Ljubljanski Zvon« tako lepo razvil in dosegel tako izredne uspehe, je velika zasluga Levčeva. On je započelo delo Stritarjevo nadaljeval ter izpolnjeval, on je določil »Zvonu« pravo smer in mu dal pravico, po katerem se je »Zvon« ravnal do najnovejših časov.

Prvi ljubljanski letnik »Zvona« se je pečal z lepšovljem v najširšem pomenu besede, je prinašal sestavke in spise znanstvenega obsega iz različnih oddelkov človeškega znanja, skrbel za obširen pregled sodobnega slovenskega slovstva in slovenskih književnosti sploh, zbiral raznovrstno narodno blago in javljal napredovanja literarnih društev in umetelnostnih zavodov. Zaradi tega obsega kazalo: I. pesni, II. povesti, III. književnozgodovinske spise, IV. jezikoslovne spise, V. zemljepise in zgodovinske spise, VI. prirodopisne in

Drobiž.

prirodoslovne spise, VII. narodne stvari, VIII. estetične spise; šesti letnik pa je Levec uredil bolj logično po teh-letočkah: I. pesni, II. balade, romance, povesti, III. pripovedni in zabavni spisi, IV. znanstveni in ukoviti spisi, V. domače stvari, VI. razne stvari. To razdelitev je obdržal, v 7. letniku je samo še pristavil poseben oddelek: spisi v dramatični obliki.

Levec pa je tudi pridržal Stritarjev »Slovenski Glasnik«. Ze l. 1870. je namreč Stritar zaključil vsako številko svojega »Zvona« s takozvanim »Slovenskim Glasnikom«. »Pod tem imenom bomo podajali«, pravi h koncu l. številke (str. 16.), »kratek pregled vsega, kar se prikaže količkaj znamenitega na polju slovenske literature in umetnosti.« V 2. letniku, ki je pričel zopet izhajati šele 5 let po prvem l. 1876., je Stritar sicer zopet opustil »Slovenski Glasnik«, toda l. 1877. ga je zopet uvedel. V tem »Glasniku« je Levec razpravjal o Jurčičevih romanih »Doktor Zober« in »Mej dvema stolpcema« ter o njegovi zbirki »Slovenska knjižnica«, o Kernnikovem romanu »Na žerinjah«, o »Dramatičnem društvu«, o muzikalnem slovstvu itd.

To smer je torej Levec obdržal tudi v novem »Zvonu« ter pridejal ob koncu vsake številke »Slovenski Glasnik«, ki ga je l. 1886. izpremenil v »Listek«. To je v slovstvenem in kulturnem oziru najzanimivejši del vsega »Zvona«. Levec je motril s paznim očesom vse pojave na literarnem in kulturnem polju slovenskem, pa tudi slovenskem, ter opozoril na vsako novo knjigo, na vsak nov gibljaj ali nov pojav na tem polju, izvečine je pisal te članke sam. Eden izmed stalnih napisov teh razprav in razpravic, objavljen in ocenjen glasi: nove slovenske knjige, drugi: slovenska književnost. V »Slovenskem Glasniku« govori o »Matici Slovenski«, njenem stroju, njenih publikacijah, odborovih sejah in sklepih itd., o »Slovenskem Pravniku«, o »Slovenskem dramatičnem društvu«, o knjigah »Družbe sv. Mohorja«, o Marnovem »Jezičniku«, o »Pedagoškim letniku«, o Krajčevih »Narodni biblioteki«, o Jurčičevi »Slovenski knjižnici«, o »Archivu für Heimatskunde«, a »Archivu für slavische Philologie«, o »Jugoslovanski akademiji«, o čeških leposlovnih listih, o Wolfovem slovarju, o slovenskih muzikalijah, o slovenskih slikarjih itd. itd. Da je Levec hotel v slovenskem občinstvu zbuditi tudi zanimanje za godbeno umetnost, pričla članek o Davorina Jenka opereti »Vračara ili baba Hrka« (»Ljubljanski Zvon«, 1882, str. 435.), kjer imenuje to opereto prvo večje delo na polju vokalne muzike ter opozarja na veliko priznanje, ki ga je pri občinstvu našla ta opereta, v kateri je Jenko pokazal, da je »talent, združen z narodnim genijem«.

V »Slovenskem Glasniku« »Zvona« l. 1883. je n. pr. priobčil zapisnik vseh slovenskih novin, ki so tega leta izhajale v Sloveniji; bilo jih je 28 (gl. str. 340.—342.). V istem letniku nahajamo »Pogled na cerkveno književnost«, kjer je naštetih 46 števil; l. 1885. pa je slovenskih časopisov sestavil in naštel že 34 (gl. str. 631.—635.), vrhutega še »Laibacher Diözesanblatt«, ki »časih prinese kako slovensko razpravo«. L. 1888. je uvedel v »Zvonu« »bibliografijo slovensko«, o kateri pravi: »Pod tem naslovom hočemo odslej naznati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bomo o priliki obširneje poročali.« (Dalje.)

O slovenskem gledališču govoriti je mogoče le, če se ozre precejšnje pot v preteklost, ali pa, če zasanjaš v bodočnost. Sedanjost molči, kakor grob molči, kajti slovensko gledališče je pokopano in na njegovi gomili cvete bohotno strupena roža — film.

Pogled v preteklost je žalosten. Mnogo buke, a malo haska!

Kje je sad mnogoletnega obstoja slovenskega gledališča? Če bi se bilo res oralo in sejalo, da ni bila vse samo prazna gesta — vzlic vojnemu viharju bi bile morale ostati vsaj koreninice, iz katerih bi bilo vzkliko zopet novo življenje, tako da bi imeli danes že davno zopet poštno dramo.

Tudi opera bi se mogla gojiti, dasi slovenska dramatična umetnost ne bi ničesar izgubila, če bi je bilo.

In opereta? — Bolje bi bilo, da ni našla nikdar poti na slovenski oder!

A kje leže oni vzroki, ki so zadržavali razvoj slovenskega gledališča in še celo izpodkopavali temelj onemu, kar je bilo dobrega in pristnega?

Glavni krivec je sistem, po katerem se je slovensko gledališče že od nekdaj vodilo, a najhujše grehe ima na vesti era »Kranpove kobele«. Vse, kar je bilo pred njo slabega, je tudi takratno vodstvo vstrelilo v svoj sistem, in vse, kar je slovensko gledališče še slabega čakalo, je to vodstvo z odprtimi rokami sprejelo.

Razvitek slovenske igre bi bil moral biti glavni cilj, za katerim bi bilo moralo stremeti vsako vodstvo našega gledališča. Slovensko gledališče se ne sme primerjati s kakšnim drugim provincialnim ali, recimo, mogoče celo z ljubljanskim nemškimi gledališčem. Temu je glavni namen zabava, in nemška igralska umetnost in dramatična literatura ne bosta reditega prav nič trpeli, če se uprizarjajo na ljubljanskem nemškem odru tudi skozi vse leto samo operete in veseligrice. Nemška dramatična umetnost ima svoje torišče v nešteti drugih prvovrstnih gledališčih. Toda mi Slovenci imamo samo eno gledališče, in to ima reditega čisto druge dolžnosti — gojitev in razvitek slovenske igralske umetnosti in slovenske dramatične literature. Potrebo po lahki zabavi, ki jo občuti seveda tudi naše občinstvo ravno tako živo kakor vsako drugo, bi bilo treba na vsak način upoštevati, a le v tem zmislu, v kolikor pri tem ne bi bilo v nevarnosti ono resno vzvišeno stremljenje. To pa je mogoče le pri pravi sestavi repertoirja in ob sistematičnem izpopolnjevanju slovenskega igralskega osobja.

V repertoirju bi morala prevladovati drama. Na drugem mestu naj bi bila opera. Opereta nima z umetnostjo nič skupnega, ne z dramatično in tudi ne z glasbeno, in bi se smela samo v toliko uprizarjati, v kolikor bi to dopuščalo potrebno število dramskih in opernih predstav.

A pri nas je bilo ravno narobe. Opereta, ki se je, posebno v času že prav imenovane ère z veliko ljubeznijno gojena, prav bujno razcvetela, je gospodovala. Vodstvo je pustilo umetnost čisto brezvestno vnevar. Če je vedelo, da bo opereta bolje obiskana kakor drama ali opera, je rajši uprizorilo opereto, tako da smo doživeli tudi pri nas že sramotno visoko število

enajstih predstav ene in iste operete v eni in isti seziji. Če se je drama uprizorila dvakrat, je bilo to za vodstvo že nekaj čisto zadovoljivega, tretja predstava mu ni bila več dobrodošla, kajti puhla opereta je že nestrpno čakala na to, da priskaklja zopet lahkih nog in ravno tako lahke vesti na oder. In pri tem smo imeli par dramatičnih predstav, ki so bile tudi drugač, da, včasih celo tretjič zelo dobro obiskane, tako da ni bilo izgovora, in vendar — tretjič in četrtič se drama ni smela igrati. Posledica je bila ta, da je pričelo občinstvo smatrati dramo za nekaj manj vrednega, da je moral dramski ensemble v kratkem času nastudirati stvari, za katere bi bilo potrebno pravzaprav vsaj še enkrat toliko pripravljanja. Tako nista imela ne režiser in ne igralec več časa za temeljito proučevanje svoje naloge, ustvarjati sta morala na hitro, šablonski.

Vsak igralec potrebuje za svoj razvitek gotovih vlog, ki jih mora v času, v katerem začetni neko hrepenenje po njih, igrati. On sluti v sebi latentne energije gotovih do zdaj še v njegovi igri ne do izraza prišlih čustev in plastičnih izjav, ki bi jim mogel dati pristo pot pri ustvarjanju nekaterih navadno tipičnih vlog svetovne dramatične literature. Vodstvo bi moralo imeti za psiho igralca zadosti razumevanja in bi moralo iti v takem slučaju igralcu na roko, to se pravi, premeniti bi moralo, če treba, svoj repertoar in študirati ono stvar, v kateri želi igralec nastopiti.

Kako je bilo v tem oziru pri nas? Če je prišel igralec k vodstvu s predlogom, da bi igral to ali ono vlogo, ni kazalo vodstvo za to nikakršnega razumevanja, in uprizorila se je rajši neumna burka namesto predlagane drame, ki bi bila nudila občinstvu umetniškega užitka in dala igralcu priliko, da se razvije.

K tem, tu navedenim vzrokom, ki so zadržavali slovenskega igralca v njegovem razvitku, pa se je pridružilo še mnogo drugih, od katerih naj označim toplot posebej le še zapostavljanje domačih slovenskih moči na korist Čehov, Hrvatov.

Čehi bi smeli pri nas zavzemati le drugo mesto, dokler imamo enako ali pa celo večvrednih domačih moči. Ali tudi v tem pogledu se je postopalo pri nas ravno narobe.

Tako se je slovenska igralska umetnost sistematično ubijala, namesto da bi se bila razvijala.

Kritika bi bila mogla tu v marsičem vplivati dobrodejno. Predvsem bi bila morala vedno poudarjati potrebo večjega števila dramskih predstav, namreč več uprizoritev ene in iste drame. Opozarjati bi bila morala občinstvo na to, da nam igralec na prvi predstavi še ne more nuditi onega, kar v svoji notranjosti sluti, čuti, da je njegova igra na premijeri šele surova skica, ki se bo od predstave do predstave razvijala v vedno popolnejšo in resničnejšo sliko. Morala bi pri nadaljnjih predstavah slediti igri posameznika z izobilo pozornostjo kakor pri prvi, da zabeleži vsak najmanjši napredek v igri igralca, in to ne le v tega lastno kontrolo, ki jo tako zelo potrebuje, če se hoče izpopolnjevati, temveč tudi v pouk občinstva, ki bi se pri tem šolalo, se učilo gledati igralca s praviimi očmi.

Narščaja ni bilo nikdar poštenega, ker ni bilo prave dramatične šole. Ne bom pisal danes obirno o

tem posebno važnem vprašanju. Poudarjam le sledeče: dramatična šola bi naj vzgajala predvsem statisterijo in iskala pri tem obenem talentov. Kakor hitro se izkaže, da je ta ali oni nadarjen in dosti inteligent, naj bi se na stroške gledališke uprave poslal v velikomestno dramatično šolo. Nato naj bi šel za eno ali dve leti v angažma na kakšen provincijalni, najsibo nemški ali drugi oder, da se vrne nato k nam kot že odra vjed igralec. Njegov nadaljnji razvitek bi bila potem skrb gledališkega vodstva in vestne kritike. Za to nisem, da bi postavljali na naš oder začetnike, ki so komaj absolvirali dramatično šolo, in to iz že citiranih vzrokov, radi katerih se naše gledališče ne sme staviti v eno vrsto z nemškimi provincijalnimi gledališči.

A vse to bi bilo brez haska, če se ne postavi slovensko gledališče na trdna tla finančialne sigurnosti. Že te vsakoletne krize onemogočujejo vsako sistematično delo. Vse počitnice bi moralo gledališko vodstvo pripravljati naslednjo sezijo: sestavljati ensemble in repertoar itd., itd. Toda kako, če v počitničnih sploh nikakršnega vodstva ni in se niti ne vé, ali bo prihodnjo sezijo sploh gledališče igralo ali ne?

In potem duševno razpoloženje igralca. Če ga tare tekom vse sezije skrb, kako bo preživel počitnice in kako bo prihodnjo sezijo, ni mogoče, da bi bil pri svojem študiju zbranih misli. In če se reši kriza tudi, recimo, za dve leti, s tem igralcu še vedno ni pomagano. Kaj pa bo potem? Kaj bo na stara leta?

Ustvarite torej takšne pogoje, da bo slovenski igralec trdno nastavljen in da bo imel po gotovih službenih letih pravico do pokojnine, pa vam nihče ne bo uhaljal v tujino, če so dani seveda tudi vsi že preje omenjeni pogoji za njegov umetniški razvoj.

Priklentiti ga seveda ne smete doma. Dajte mu možnost, da more po gotovem času prepretrganega delovanja na domačem odru za nekaj let v tujino, da se vam vrne tem bogatejši in popolnejši.

Končujem.

Skiciral sem na kratko napačni sistem bivšega vodstva slovenskega gledališča, ki je bil kriv stagnacije in skorajšnjega ruina naše dramatične umetnosti, in sem pokazal na pot, ki se mi zdi edino prava. Upam, da bo ta moj članek sprožil o slovenskem gledališču živahno debato, v kateri bomo prišli do jasnosti v tem, kaj moramo započeti, da si ustvarimo vredno torišče slovenske dramatične umetnosti.

M. Stribinšek.

Mohorjeva družba. Nekaj ni prav! To se sliši. Kaj ni prav, tega ni povedal določno še nihče, dasi je zlepa ni ustanove, ki bi bila slišala toliko različnih, pametnih in nespametnih mnenj in predlogov, povedanih včasih dobrohotno in dostojno, včasih precej neotesano. Družba se je na vsa ta mnenja ozirala, ali pa se ni ozirala. V glavnem si je vendarle sama narekovala smer in obliko. Beseda v »mohorjanskem tonu« ni prazna fraza. Se hujska je (ali vsaj bila) tu pa tam idejna stran spisov. Značilen je ta pogovor slovenskih literatov: »Piši za Mohorjevo družbo!« — »Dá, prijatelj; a kako?« — »Spiši povest in dodaj eno ‚Češčeno Marijo‘.« In bili so, ki so pisali tako. Na ta način so hoteli biti bolj mohorjanski kot Družba sama. S tem bi pač bilo treba pomesti. Naj pišejo oni, ki pišejo, po vesti, in bodo dobro pisali. Ali ne ljubijo ljudje Detelove »Svetlobe in sence«

in »Trojke«? Čudim se, zakaj ni Družba izdala Cankarjevih »Troje povesti« kot redno knjigo. Vso plitvo saljivost in romanticizem bo ljudstvo rado dalo za zdrav realizem.

Leposlovja tudi v bodoče ne bomo smeli prezirati, dasi je trditve, da bo ljudstvo vpilo predvsem po poučnih knjigah, resnična. Posebno bo ljudstvo po vojni hotelo več socialnega znanja; ljudje, ki so preživel tri leta na frontah in ta čas tudi mnogo brali, doživeli in mislili, bodo hoteli vedeti marsikaj, o čemer se nam niti sanjalo ni. Sicer pa, katera dobra leptoslovna knjiga ni tudi poučna, če se vzame v tem zmislu? Prva naloga pa bo, blažiti srca ljudi in zopet: blažiti ljudi. To pač vidimo, kam nas pripelje samo materialna kultura.

To samo o glavnem. O podrobnosti odločevati je težko. Omenim naj samo molitvenike. To je mohorjanski problem, o katerem se je pisalo mnogo in o katerem se želi samo, da so pisani v lepem jeziku in da vsebujejo mnogo jedra ob kratkem. Ob kratkem, pravim. Molitvenika, ki bi ga z veseljem vzeli v roko izobraženec, Mohorjeva družba še ni izdala. Več evangelija in psalmov bi hoteli. Ali bi ne mogel biti tudi molitvenik umetnina svoje vrste? Morda naj bi bili tudi bolj redki. Kdor pa piše proti molitvenikom in, recimo, življenju svetnikov, ta hoče, naj se želja vseh drugih ukloni njegovi želji. Vprašanje je samo, kako bo življenje svetnikov pisano? O tem bomo mogli govoriti šele, ko izide.

O Koledarju je Dom in Svetov ocenjevalec že izrazil eno mnenje. Koledar naj bi bil naš narodni koledar, zrcalo naše velikosti in našega življenja. Lepa misel, ki se v tekočem letu gotovo ne dá izvesti. To naj bi bila naša najkrasnejša knjiga, naš almanah, z znanstvenimi in leptoslovnimi doneski vseh. Kdor bi nas hotel spoznati, naj bi pogledal v to knjigo in spoznal bi vse naše trpljenje, napredek in nazadovanje. Bolj kočljiva stvar pa je koledarjev imenik, radi katerega se je že mnogo pisalo in nekaj tudi poskušalo. Mislim, da je dosti, če je imenik tiskan vsakih pet let, če že mora biti; ta čas se adresar ne spremeni mnogo, velikanska večina članov se ne spremeni in naši kmetje (ti so večinoma udje) se ne selijo. Svetoval pa bi, naj se natisne »Kažipot in novičar«. Slednja vas naj bi se natisnila po dekanjskih in političnih okrajih kot dozdaj, z označbo pošte in železnice, in imenom duhovnikov in učiteljev ter oseb, ki se navadno pogosto selijo, z označbo lege vasi in posebnosti v bližini. Torej nekaj zemljepis. Poleg tega v kratki pripombi, kaj se je preteklo leto v vasi važnega zgodilo, če je n. pr. gorelo, se dozidala cerkev, šola ali društveni dom... To bi se dalo izvršiti; ljudstvo bo na ta način nehoté spoznavalo domovino in prebiralo ta »Kažipot-novičar« z največjim zanimanjem. To bi ne vzelo več prostora kot današnji polni imenik.

Se nekaj! Knjig — opisov narodov in zemlje nam manjka in prihajajo vse prereditko na svetlo. Kako je ljudstvo z zanimanjem bralo »Kitajce in Japonce« in drugo. Danes je čas, da se seznanimo s celim svetom. Ljudje se bodo zanimali za tujo zemljo in ljudstva bolj kot kdaj prej. Ker se dovolj ne poznamo med seboj, zato se pogosto sovražimo. Sploh pa Slovenci nimamo večjih zemljepisnih del.

Posebej letos se ljudje tudi pritožujejo, da so štiri knjige premalo. Poleg političnega tednika ima po-

vrpečna slovenska hiša le še Mohorjeve knjige za celo leto. Ali ne bi raje Družba zvišala članarino in izdala več knjig?

Zadnja želja pa je, in ta je splošna, naj bi imela Družba nekoliko več stika z ostalimi slovenskimi kulturnimi delavci in posebej z literati, in sicer bi želeli parlamentarnega medsebojnega stika. Družbino delo je težavno. Marsikaj bi se zboljšalo, marsikaj bi se olajšalo in ta ali ona želja bi se izpolnila, ta ali ona slabost bi izginila. To je največja kulturna ustanova našega naroda, denimo naše najboljše moči vanjo!

France Bevk.

Telesne vaje stražnika. Ves široki, zaliti obraz se mu je svetil od prisrčnega smeha.

»Najprešernejši umetnik bi si ne izmislil take podobe, kakor jo je v svojem pošastnem humorju ustvarilo to vsakdanje življenje samo... Povem ti od začetka to čudežno zgodbo, ki sem jo zadnjič bral... Mladoleten otrok je kradel... nič ni povedano, kaj, kako in kje da je kradel... in prisodili so mu štiriindvajset ur zapora. Do tu je stvar navadna in pusta.«

»Navadna in pusta je.«

»Pa ti pokaže nemudoma svoj spačeni obraz... Otrok se je skrival, da bi se odtegnil pravici, ukanil jo za njen delež; ni ga bilo v ječo. Pravica je čakala potrpežljivo, nazadnje pa se je razhudila in je sama poslala po grešnika. Naravnost v šolo je poslala ponj. Bila pa je v svojem papirnem srcu še toliko topla in mila, da si je izbrala za ta neveščni posej najbolj debelega stražnika, zavajalno dobričnico, ki je težko sopol in nikakor ni bil podoben rabeljnu. Poklical je otroka, grešnika, izpred učitelja in izmed tovarišev ter se je ob svetlem jutru napotil z njim križem po glasnih cestah do hiše pravice in človeške sodbe. Spotoma mu je še rekel v svoji dobrotljivosti: »Ne bom te vodil za roko, fant, da se ne bodo ljudje izgledovali in te ne bo preveč sram, čeprav se ti godi, kakor zaslužiš. En korak ali dva stopaj pred menoj, kar tako, samo ne pobeigni mi nikar, ker glej, pretežak sem, da bi te lovili! — Komaj je še blagosrčni stražnik tako izpregovoril, se fant izgubi v gnečo, publiskoma in brez glasu, kakor podlaska v listje. Debelca pravica stoji tam, ne gane se in ne črhne od samega strmenja. Nazadnje pljune, zakolne ter se nameri brez odlašanja in premišljevanja... kam pač? Naravnost na otrokov dom. Kam bi otrok drugam pobeignil, če je v sili? Doma vpraša mater, vpraša jo debeli stražnik: »Kje imate otroka? — Mati ga pogleda osorno, se obrne vstran in pravi: »Iščite si ga! Ozre se po izbi, ne ozira se dolgo; izpod postelje molj strgani čevlji grešnikov. — Fant, zlepa se vdaj in vstani, drugače bo joi! — Fant se potuhne, prav počasi in na skrivnoma potegne tudi čevlji za seboj. — Se enkrat ti pravim, fant, da vstani in se prikaži! — Pod posteljo je tiho, še dihnanja ni; mati stoji ob oknu, gleda na cesto in ne reče nič. Stražniku je vroče od dolge poti, od srda in skrbi... In zdaj si oglej podobo, z veseljem in spoštovanjem si jo oglej, ker take še nisi videl!... Premeri najprej izboj; tesna je in siromašna, vsa čemerna je, kajti gledala je marsikaj strahotnega; v kotu stoji postelja, tako nizka, da zleze podnjo komaj tako suh in droben otrok, kakor so tisti, ki krajejo. In sredi te zanikarne, mrzle, sive tesnobe

se grmadi ogromna gora, stene se plaho umikajo njemu nasilju. Ta gora hrope, sopiha, v soparnih valovih puhti vročina iz nje. Sklone se, kolikor se pač more, uprše se z obema mogočnima rokama ob škripajoči posteljnjak, poklekne trudoma. In tedaj, prav zares, tedaj se zasolže tiste drobne oči: »Tak zgani se že, nesnağa, vsaj oglasi se! Kaj ne vidiš, da ne morem za teboj?« — Nič glasu izpod postelje. — »Pa vi tam, ženska, pa ga vi pokličite, zlezite za njim!« — Mati se ne okrene, le pravi: »Ni moj posel!« — In gleda na cesto. Globoko zavzdihne stražnik, nagne glavo do tal, poseže z roko pod posteljo, ali ne spravi je dalje nego do komolca. Postelja se zamaje, zaškriplje bridkostno. — »Le dajte, da se podere na otroka!« — ga opomni mati. Stražnik zakolne in se napravi po kolenih na drugo stran. Narahlo zašumi pod posteljo: otrok je zaslitil nevarnost ter se umaknil... Kako da se ne smeješ tej prečudni podobi?«

»Saj se ji smejem... v srcu! Povej do kraja!«

»Nazadnje ga je zalotil, grešnika, zgrabil ga je za nogo. Zgrabil ga je, vlekkel z viso silo. Otrok se je upiral, z obema tenkima rokama se je oklenil noge posteljnjaka, dokler ni omagal in izpustil. Vdal pa se ni, tudi takrat še ne. Brcal je in opletal in grizel in praskal. Stražnik se je potil, dihal je težko, toda vlekkel je neutrudoma, dokler ni tiste drobne, oprasene, posvalkane revščine privlekel na dan... Pa res, kako da se ne smeješ?«

»Rad bi se, toda... kaj je že konec?«

»Konec je, kajpak. Nato se prične pusta in navadna stvar, kakor je bila v začetku. Poklicali so pred sodnika obadva, mater in otroka, stražnik je bil pa poglavitna priča. Sodnik je bil milosten človek, pošalil se je, da so telesne vaje koristne za rejene ljudi in je oba grešnika spodil domov...«

»To še ni konec, ne more biti! Na podobi ni obraz otrokovega, ko se je skrival pod posteljo. Ta obraz ni bil otroški, temveč je bil star in izsušen in groza je gledala z njega. Kako da nisi videl tistih oči? Nikoli več ne bodo gledale zaupljivo, tudi smejale se ne bodo nikoli več. Sodnik bo pozabil na veselo zgodbo, stražnik bo umrl, tudi mene ne bo več in tebe... ali po cesti bo hodil človek s sklonjeno glavo in zastrtimi očmi in s kletvijo v srcu; kdor ga bo srečal, se mu bo ognil plah...«

»Če tako pogledaš na podobo... seveda, tudi najlpša hiša ima zadaj smetišče in gnojnico...«

»Pa tudi materinega obraza nisi videl takrat, ko je gledala skozi okno. Jaz ga slutim, ali ne videl bi ga rad; mislim, da bi me bilo strah...«

Tovariš se je zamislil; nazadnje je zavzdihnil, kakor napol resnobno, napol zadovoljno zavzdihne človek, kadar bere posmrtnico.

»Na čudne načine, na zelo različne umirajo ljudje... časih ne kane niti kaplja krvi...«

Ivan Cankar.

Rdeče vrste.

Ne čudim se. Prva beseda, ki jo je pojmlj moj otrok, resnično pojmlj, ni bila beseda »mama«, ne »ata«, tudi ne katera drugih besed, ki jih navadno izgovarjajo otroci, ampak velika, neskončna, nerazumljiva beseda »kruh«. — Ne, ne čudim se!

»Otroci kričijo!« — »Ne, ljudje kričijo. Matere in očetje kričijo.« — »Ni res; jaz sem slišal natančno, da kričijo otroci. Nedorodnih krič reže tako v srce. In čuj — otroci nas kolnejo...« — »Ne, ne, ne! Ti govoriš neznosne in nemogoče stvari.« — »Ali glej — to je tožba na nas vse. Otroška tožba je prokletstvo na nas. Gorje nam! In — otroci umirajo!« — »Aj, aj, ti si slep. Očetje in matere mrjō.« — »Ha, ne mrjō očetje in matere, otroci mrjō, dā, otroci. Smrt očetov in mater ne bi bila tako bridka, ne tako kruta... tako kruta...«

Moj prijatelj Živko trdi, da je zapisal Schopenhauer: »Ali ni že razvidno iz nujnosti toliko varno zastražena evropskega ravnotežja, da je človek zver?...« Jaz mislim, da ima Živko popolnoma prav in verjamem, da je Schopenhauer to zapisal — vendar mislim, da bi danes za take dokaze ne bilo treba sezati po tem filozofo.

Kralj Hakon v Ibsenovi drami »Die Kronprätendenten« govori: »Zaslepljeni mož! Ne preostaja mi drugega, kot da Vas pomilujem. Vi mislite, da Vas Gospodov klic zove na prestol, in ne vidite, da je to samo Vaš napuh. Kaj je, ki Vas mika? Kraljevi prstan, škrlatni plašč, pravica, sedeti tri stopnice više kot drugi? Kako bedno, bedno — ko bi bilo biti kralj samo to, bi Vam zagnal kraljestvo v klobuk, kot zaženem beraču krajcar... Norveška je bila država — postala pa bo ljudstvo... To je delo, ki ga je položil Bog na moja pleča...«

France Bevk.

Dr. Janez Ev. Krek.